

Yhteiskunnan tavoittelemattomissa

Valtion naisia kohtaan harjoittama kontrolli lääninhallitusten kuulutuksissa 1893–1923

Veli-Matti Varjonen

Pro gradu -tutkielma

Filosofian maisteri, Suomen historia

Historia, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Filosofian maisteri, Suomen historia

Veli-Matti Varjonen

Yhteiskunnan tavoittelemattomissa. Valtion naisia kohtaan harjoittama kontrolli lääninhallitusten kuulutuksissa 1893–1923.

Sivumäärät: 84 s.

Tässä pro gradu -tutkielmassa käsitellään lääninhallitusten kuulutusten käyttöä valtion kontrollin välineenä naisnäkökulmasta 1893–1923 välisenä aikana. Tutkielmassa selvitetään kuulutusten käyttöä yhteiskunnan moraalikontrolliin naisia kohtaan sekä miten naiskuulutettujen sosiaaliset taustat ovat siihen vaikuttaneet. Tutkielmassa käsitellään sekä lainvastaisesta toiminnasta etsittyjä että muista syistä kuulutettuja naisia.

Tutkimusaihe on osa nais-, yhteiskunta- ja sosiaalishistoriaa. Tutkimuksen metodina on käytetty laadullista tutkimusta, ja apuna on hyödynnetty tilastollisia menetelmiä. Näiden metodien avulla on voitu selvittää, minkälaisia tapauksia lähteistä löytyy sekä tulkita löydettyjä tapauksia.

Lähteinä tutkielmassa on käytetty Turun yliopiston kirjaston sanomalehti- ja pienpainatepalvelun kokoelmissa olevia lääninhallitusten kuulutuksia. Kuulutusten avulla on ollut mahdollista tarkastella naisten tekemää rikollisuutta sekä sitä, miten viranomaisen toiminta näkyy kuulutusten käytössä moraalikontrollina. Näiden lisäksi kuulutuksissa esiintyy tehtyjen rikosten lisäksi yhteiskunnallisten tapahtumien seurauksena syntyneitä tapauksia sekä toisinaan tapauksissa rikoksen uhreja tai kadonneita henkilöitä.

Tutkimustuloksena on, että ajan moraalikontrolli näkyi kuulutuksissa. Kuulutuksissa esiintyy sekä sukupuolittunutta, että tavanomaista rikollisuutta. Sukupuolittunut rikollisuus näkyy erityisesti lapsenmurhien, lastenhyökkäysten, siveellisyyden ja sukupuolitautien tapauksina. Sosiaalinen asema on vaikuttanut kuulutuksiin päätymistä. Etsintäkuulutuksissa on pääosin etsittyinä naisia, joilla on ollut heikommät mahdollisuudet suoriutua tuomioistuimien langettamista tuomioista. Irtolaisuuden käyttö näkyy siveellisyyskontrollin välineenä, mutta irtolaisuudesta tuomittuja on kuulutuksessa vähän. Vuosisadan vaihteen naiskuva piti rikollisuutta epäsovivana käytöksenä naisille. Kuulutukset osoittavat kuitenkin naisten tehneen monenlaisia rikoksia, vaikka heidän määränsä niissä oli noin kymmenesosa miesten määrään verrattuna.

Kuulutuksissa muutos näkyy yhteiskunnan ajallisen muutosten myötä. Kansalaisten moraalikäsitteet muuttuivat vuosisadan vaihteessa, jolloin myös seksuaalisuuden moraalikontrollissa näkyy muutos. Salavuoteuden kontrolli vähenee vuosisadan vaihteen jälkeen, mutta parittamista ja veneerisiä tauteja kontrollointiin vielä erityisesti ensimmäisen maailmansodan aikana. Muuttuneet lait eivät aina välittömästi näkyneet kuulutuksissa. Esimerkiksi palveluspaikoista karkaamisesta etsittiin naisia, vaikka palveluspakko oli lainsäädännöstä poistunut. Kieltolaki oli myös naiskuulutettujen osalta yleinen kuulutusten syy tutkitun ajanjakson loppupuolella. Kuulutusten käyttö alkoi 1800-luvun lopulla, kun poliisiviranomaisten toimintaa keskitettiin lääninhallinnoille. Kuulutusten käyttö vähenee itsenäistymisen jälkeen viranomaisjärjestelmien uudelleenorganisoinnin jälkeen.

Avainsanat: naishistoria, sosiaalishistoria, rikollisuus, alkoholirikokset, rangaistukset, sukupuolimoraali, lääninhallinto, viralliset kuulutukset, irtolaisuus, uhrin, prostituutio, seksuaalirikokset

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Aihe ja tutkimuskysymykset	5
1.2	Tutkimusmenetelmät	8
1.3	Aikaisempi tutkimus	10
1.4	Alkuperäislähteet	12
1.5	Kuulutusten tutkimuskäytön eettisyys	15
2	Valtion etsinnän kohteena	18
2.1	Kuulutetut naiset	18
2.2	Naiset moraalikontrollin kohteena	26
2.3	Kuulutukset yhteiskunnan moraalikontrollin välineenä	37
3	Sukupuolittunut rikollisuus kuulutuksissa	42
3.1	Liikkuvuus ja irtolaisuus	42
3.2	Seksuaalisuus ja siveys	49
3.3	Eroon lapsesta tai perheestä	57
4	Rikosten uhreja ja rikollisia tekoja	67
4.1	Tavallisia rikoksia vai moraalikontrollia	67
4.2	Uhri ja sivulliset	73
5	Lopuksi	76
	Lähteet	79

1 Johdanto

1.1 Aihe ja tutkimuskysymykset

Yleinen kuulutus.

Kihlakunnanoikeuden Salon ja Wihannin pitäjien sekä Salan kappelin kärjäkunnasta siitä tehdyn päätöksen mukaisesti kuulutetaan täten työmiehenvaimo [...] pitäjän [...] kylästä Kaija [...], jonka nykyinen olinpaikka on tuntematon ja joka mainitusta kihlakunnanoikeudesta on syytteenalaisena huoruudesta ja awioerosta, yleisesti etsittäväksi kehoittamalla asianomaisia kruunn- ja kaupunginpalvelijoita häntä etsiskelemään ja lähettämään hänet, hänen omalla kustannuksellaan, tämän vuoden lakimääräisiin sanotusta kärjäkunnasta, jotka käräjät toimitetaan Raahen kaupungissa ja alkavat ensitulewan huhtikuun 9 päivänä. Oulun lääninkansliasta, maaliskuun 12 päivänä 1901.¹

Lääninhallituksen kuulutus on vuonna 1901 Oulun lääninkansliasta annettu viranomaisille tarkoitettu asiakirja, joka sisälsi etsintäkuulutuksen Kaija nimisestä naisesta, jonka olinpaikka on viranomaisille tuntematon. Hän oli epäiltyä ja syytettynä huoruudesta ja avioerosta. Etsintäkuulutus on esimerkki, miten vuosisadan vaihteen sosiaalinen elämä oli vielä julkiseen valtaan sidottua. Avioliitto oli osa yhteiskunnallista järjestelmää, jota säädeltiin lakien avulla. Kaija oli etsittyä avioliiton ulkopuolisesta seksistä ja laittomasta avioerosta, joista hän oli päätyntä viranomaisten etsittäväksi tuomioistuimen eteen saattamiseksi. Asioista, jotka olivat alistettu yhteiskunnan sosiaaliselle moraalikontrollille. Kuulutuksessa mainitut teot eivät olleet yhteiskunnassa hyväksytyä käytöstä lain edessä ja niistä saattoi saada tuomiona jopa vankeutta. Esimerkiksi avonaisella paikalla suuteleminen saattoi johtaa pidätykseen vielä vuonna 1941.² Sosiaalisten reformien painetta oli alkanut kerääntyä yhteiskunnan sisälle, mikä alkoi purkautua viimeistään poliittisten levottomuuksien myötä.

Kuulutukset eivät kerro kohteena olevan henkilön elämästä paljoakaan, mikä on tyypillistä viranomaisten asiakirjoille. Esimerkiksi yllä olevasta kuulutuksesta saamme vain tiedon, että etsitty työmiehenvaimo oli tehnyt omavaltaisesti aviorikoksen ja avioeron. Kuulutus ei kerro minkälaista elämää hän eli, miksi hän oli toiminut kuulutukseen johtavalla tavalla tai miten hän suhtautui koko tapaukseen. Kuulutukset antavat silti mielenkiintoisen näkökulman siihen, minkälaista moraalikontrollia etsityt naiset kohtasivat yhteiskunnassa ja miten kuulutuksia käytettiin siinä yhteiskuntajärjestelmän välineenä.

¹ S.P.Nnca Läänit Lääninhallituksen kuulutuksia Oulun lääni 1901-07,08 1894-1900.

² Häkkinen 1995, 55.

Henkilöitä etsittiin rikosepäilyn pohjalta, mutta saatujen tuomioiden suorittamattomuus oli yleinen syy päätyä etsityksi. Myös muiden syiden kuin rikosten vuoksi saattoi päätyä kuulutetuksi. Esimerkiksi henkilöillä saattoi olla laiminlyötyjä velvollisuuksia, kuten todistajavelvollisuudet oikeudessa, ilmoittamattomat poistumiset paikkakunnalta perheidensä luota tai etsityt olivat muuten vain kadonneet. Kaikki kuulutukset eivät siis liittyneet suoraan rikollisuuteen, vaan kuulutuksilla saatettiin myös tiedottaa ja etsiä erilaisiin tilanteisiin liittyviä henkilöitä.

Etsintäkuulutukset ovat osa rikollisuuden kontrollia yhteiskunnassa. Ne ovat toimineet oikeusjärjestelmän ja poliisia vastaavien viranomaisten välineinä, jolloin etsintäkuulutettuja henkilöitä on etsitty kontrollin toteutumiseksi. Rikollisuuden hallinta liittyy aina yhteiskunnan moraalikäsitteisiin ja sen toteuttamisen haluun. Pelkkä valtion halu toteuttaa lakia ei vielä yleensä riitä yhteiskunnan kontrollin toteutumiseen. Lait ja niiden ympärillä oleva järjestelmä heijastaa laajempaa yhteiskunnallista aatetta, jota on lähdetty toteuttamaan. Jokaisella yhteiskunnalla on ongelmaryhmäksi koettua väestönosaa, joka vaihtuu ajan mukana. Valtio pyrki parantamaan elinvoimaisuuttaan valvomalla ilmiöitä ja ongelmaksi koettuja ihmisiä.³ Moraaliseen hallintaan liittyivät tietyt ennakoasenteet ja elitistiset käsitykset. Yhteiskunnan rappio kuviteltiin kuvastuvan erilaisissa ilmiöissä kuten irtolaisuudessa, alkoholismissa ja siveettömässä sukupuolielämässä. Tavoitteena oli torjua yhteiskunnan sisältä tullutta uhkaa.⁴

Tutkin tässä pro gradu -tutkielmassa valtion harjoittamaa kontrollia lääninhallitusten etsintäkuulutuksissa, jota tarkastelen naisnäkökulmasta. Lähteinä käytän lääninhallitusten kuulutuksia ja niihin kirjattuja tuomiota ja syytteitä. Käyttämäni lähteet ajoittuvat vuosien 1893–1923 välille. Olen etsinyt lähteistäni kaikki naiskuulutettuja koskevat kuulutukset ja tarkastelen niiden avulla, miten yhteiskunnallinen moraalikontrolli näkyi kuulutuksissa. Pohdin myös mitkä asiat ovat saattaneet vaikuttaa naisten päätymiseen etsintäkuulutuksiin.

Tutkielmani osalta olen määritellyt tarkastelemani kohteet naisoletuksen pohjalta. Olen lukenut lääninhallintojen etsintäkuulutuksia ja tehnyt siitä päätelmän, ketkä henkilöistä ovat naisia. Päätelmä rakentuu kuulutuksesta saadun tiedon varaan, joka on onneksi riittävän kattava päättelyn tekemiseen. Olen tehnyt päätelmät seuraavien perusteiden pohjalta: (1) Henkilöllä on yleensä selkeä naiseen viittaava nimi ja mainitut etunimet tukevat sitä. (2) Henkilöiden nimen osana saattaa olla perinteinen ”tytär” nimi. Esimerkiksi Ollintytär. (3)

³ Nygård 1998, 16.

⁴ Nygård 1998, 19–20.

Henkilöiden ammatissa tai säädysssä on usein naiseen viittaava nimitys. Esimerkiksi talollisen vaimo, suutarin tytär tai palvelijatar. (4) Kuulutuksissa mainitaan etsittävän henkilön olevan nainen. Käytän naisista tutkielmassani pääosassa nimitystä naisetsitty ja naiskuulutettu.

Naisten tekemä rikollisuus oli vielä vuosisadan vaihteessa osana yhteiskunnallista moraalikontrollia, johon liittyi siveellisyyden, seksuaalisuuden, lisääntymisen ja naiselle sopivan käytöksen kontrolli. Näihin liittyvää rikollisuutta on kontrolloitu jopa melko ankarasti, joka voi nykykäsityksen mukaan tuntua moraalikäsitusten vastaiselta toiminnalta. Vuosisadan edetessä moraalikäsitys ja sen kontrolli alkoivat muuttua askelittain kohti nykyajan tilannetta. Toivo Nygård on todennut viranomaislähteistä seuraavaa:

Viranomaisten toiminnan tuloksena syntyneissä asiakirjoissa erilainen ei juuri esiinny subjektina, itsenäisenä toimijana, vaan useimmiten toiminnan kohteena: velotettavana, syytettynä, vangittuna, hoidettavana, hoivattavana, parannettavana, opetettavana, valvottavana, siirrettävänä, vartioitavana, kuritettavana, työllistettävänä tai suojeltavana. Erilaisten historian eräs pääkysymys on, miten ja miksi yhteisö on halunnut tehdä erilaisista tavallisia.⁵

Moraalikontrolli on mahdollista määritellä monella eri tavalla. Siihen on vaikuttanut esimerkiksi laajempi yhteiskunnallinen moraalikäsitys ja säädetyt lait. Moraalin käsitys voi vaihtua väestöryhmien välillä ja säädetyt lait eivät aina tarkoita, että ne toteutuisivat käytännössä. Lääninhallintojen kuulutusten tarkastelu antaa vastauksia siihen, mitä yhteiskunnassa valvottiin ja miten sitä toteutettiin. Sosiaalinen kontrolli terminä on ollut melko laava ja täsmentämätön. Sillä on viitattu yleiseen kollektiiviseen kontrolliin, mutta myös lähipiiristä (vanhemmat, suku, taloyhteisö) tulevaan kontrolliin.⁶

Olen rajannut tutkielmani koskemaan vain naisia sisältäviä etsintäkuuluksia työekonomisista syistä, sillä mieskuulutettujen lukumäärä on naisiin nähden moninkertainen, eikä niiden tutkimus tämän työn puitteissa ole näin ollen mahdollista. En kiistä miesten tapausten sisältöä tai tutkimuksellista arvoa, mutta niiden laaja käsittely vaatisi laajempaa tilastoihin keskittyvää metodologiaa tai sopivaa rajallista lähestymistapaa. Osa miehistä tosin esiintyy naiskuulutettujen kanssa, jolloin tarvittaessa sisällytän heitä tutkielmaani. Rajaan tutkielmani aineiston pohjalta vuosiin 1893–1923, sillä aineiston ensimmäinen naiskuulutettu on vuodelta 1893 ja viimeinen vuodelta 1923.

⁵ Nygård 1998, 211.

⁶ Pohjola-Vilkuna 1995, 7–8.

1.2 Tutkimusmenetelmät

Lähdeaineiston hajanaisen sisällön vuoksi olen valinnut lähteiden käsittelyyn ja niiden tulkitsemiseen sopivat menetelmät. Tutkielman metodina on käytetty laadullista tutkimusta, ja sen apuna on hyödynnetty tilastollisia menetelmiä. Ensin olen yhdistänyt irrallista tietoa yhdessä toimivaksi kokonaisuudeksi, ja sen jälkeen analysoinut sitä laadullisen tutkimuksen avulla. Näiden metodien avulla on voitu selvittää kattavasti, minkälaisia tapauksia lähteistä löytyy sekä tulkita löydettyjä tapauksia. Esimerkiksi tämä mahdollistaa seksuaaliseen käytökseen liittyvien kuulutusten tiedon etsimisen tutkittavaksi tiedoksi. Tästä kokonaisuudesta voidaan löytää aikaa, läänii ja sosiaalisia taustoja koskevia asioita, joita voidaan tarkastella oman ilmiön muutoksena. Olen laatinut lähteistä itselleni Excel -taulukon kaikista rajausten mukaisesti esiintyvistä naisista. Tähän taulukkoon olen sisällyttänyt henkilöiden nimet, mainitun kotipaikkakunnan, säädyn tai ammatin, tuomioistuimet tai viranomaisen, kuulutuksessa mainitun rikoksen, mahdolliset oikeuden päätökset sekä mahdolliset huomiot kuulutukseen liittyen. Taulukon avulla olen voinut helpommin muodostaa aiheesta tulkittavaa tietoa ja tulkita mahdollista kehitystä.

Naishistoria on vakiintunut vuosituhaten jälkeen selkeämmin omalle paikalleen osaksi historiantutkimusta. Kansainvälisesti naishistoria on ollut myös selvässä nousussa. Yhteiskunnan rakenteisiin liittyvät omat valtasuhteensa ja naisia on tutkittu siinä heidän asemansa mukaan. Naishistorian tutkimuksen voi nähdä piilossa olleiden merkitysten ja kokemusten löytämisenä ja tulkitsemisenä, jolloin piilossa olleet kulttuurijärjestelmät tulevat esille.⁷ Naishistoriaa on myös kritisoitu siitä, että se keskittyy liikaa naisten asian ajamiseen tai tutkimus keskittyy vain poikkeuksellisiin naisiin. Vaarana on myös sukupuolen liiallinen korostuminen.⁸

Etsintäkuulutukset eivät itsessään tee selkeitä eroja miesten ja naisten välillä. Määrältään tarve etsintäkuuluttaa naisia on kuitenkin ollut vähäistä verrattuna miehiin. Miesten määrä on noin satakertainen naisten määrään verrattuna. Syinä tähän on saattanut olla, että ajan rikollisuudessa naisten osuus on ollut pienempi ja he todennäköisesti myös hoitivat useammin tuomionsa ja velvollisuutensa kotipaikkakunnallaan ennen kuin asiasta oli tarve tuottaa

⁷ Ollila 2010, 89.

⁸ Ijäs 2015, 21.

laajempi etsintäkuulutus. Vaikka naiset olivat rikoksenteijöinä miehiä pienempi ryhmä, on naisten rikollisuutta saattanut jäädä myös tilastoimatta tai muutoin tulematta ilmi.⁹

Viranomaisten henkilöetsintään tarkoitettuja kuulutuksia ei ole tutkittu aiemmin.

Keskittämällä lähteideni tarkastelun naisiin voin näkökulmani rajaamisen lisäksi tuoda esille naiset lähteissäni ja yhdistää sen etsintäkuulutusten tarkasteluun. Naisten rikollisuuden vähäisempi tutkimus lähteideni ajalta ja etsintäkuulutusten tutkimattomuus toimivat itselleni hyvänä pohjana tarttua näihin teemoihin. Tutkielmani tarkoitukseni ei kuitenkaan ole korostaa naisia erottavana ryhmänä, vaan tutkia heitä osana laajempaa ilmiötä. Miesten ja naisten tarkastelu myös muuttaisi merkittävästi tutkimuskysymyksiäni. Vaarana olisi myös, että se vähentäisi naisten merkitystä kuulutusten kokonaiskuvassa. Näkökulmani mahdollistaa aiempaa tarkemman tapauskohtaisen tarkastelun, ja yhteiskunnallisten ja sosiaalisten ilmiöiden tai ristiriitojen havainnoimisen.

Haasteen naisten tutkimisille historiassa asettaa lähteiden luonne ja määrä. Usein lähteet ovat syntyneet valtaapitävien toimesta ja myös omat lähteeni ovat viranomaisten tuottamia asiakirjoja, jossa tutkimani henkilöt eivät suoraan ilmaise itseään. Viranomaislähteisiin liittyy aina vallankäytön ominaisuudet ja toteutus.¹⁰ Tutkintani kohteena on etsittyjen naisten lisäksi viranomaisten toiminta. Tutkielman voi siksi katsoa olevan myös osa yhteiskunta- ja sosiaalhistoriaa. Yhteiskunnan normit ja lait määrittävät miten lähteideni naisten toimintaan on reagoitu yhteiskunnan osalta.

Yhteiskuntahistoriaa voi pitää sosiologian osana, mutta monilta osilta se soveltuu myös historian tutkimuksen ja ilmiöiden ymmärtämiseen. Keskeistä on ihmisten toiminta ja keskinäinen vuorovaikutus.¹¹ Tutkielmani teemat ovat selvästi vuorovaikutusta ihmisen toiminnan ja muun yhteiskunnan välillä, sillä yhteiskunta rakentuu erilaisista ihmisjoukoista.¹² Sosiaalhistoria ei itsessään tarjoa yhtä suurta menetelmää historiantutkimukseen, vaan sitä on sovellettava tapauskohtaisesti erilaisten metodien avulla.¹³ Omalle tutkimukselleni sosiaalhistoria tarjoaa yhden mahdollisen tavan lukea lähteitä ja määritellä niissä esiintyviä ihmisryhmiä. Ihmisten ajattelutavat ja sosiaalitavat vaikuttavat heidän toimintaansa yksilöinä osana yhteisöä. Valtion harjoittamaa kontrollia ei tule ajatella

⁹ Pösö 1986, 5.

¹⁰ Koivisto 2013, 137.

¹¹ Alasuutari 2001, 15.

¹² Haapala 1989, 20.

¹³ Haapala 1989, 26.

vain järjestelmän toimintana, sillä yhteisössä toimimisen säännöt kehittyvät eri yksilöiden tarpeista. Toisinaan yksilöt myös rikkovat näitä sääntöjä, kun heidän omat intressinsä ovat ristiriidassa niiden kanssa. Vaikka tutkielman tarkastelun kohteena on valtion toiminta viranomaisasiakirjoissa, siinä on mahdollista rajallisesti ottaa huomioon yksilön asema suhteessa viranomaisen toimintaan.

1.3 Aikaisempi tutkimus

Naisrikollisuutta, etsintäkuulutuksia ja niihin liittyviä viranomaisasiakirjoja on toistaiseksi tutkittu kotimaisessa historian tutkimuksessa melko vähän.¹⁴ Naisten rikollisuutta on tutkittu pääosin naisvankeuden näkökulmasta Suomessa. Naisten rikollisuutta kohtaan on esitetty kysymys siitä, minkälaisia rikoksia naiset tekivät ja tarkasteltu sitä sosiaalisena tilanteena. Esimerkiksi Pösön tutkimus *Naisesta naisvanki?* tutkii naisten tekemän rikollisuuden sosiaalista merkitystä ja taustoittaa ilmiötä naishistorian näkökulmasta. Oman tutkielmani tapaan myös Pösö avaa ilmiötä tilastojen avulla, joka on tyypillistä rikollisuutta tutkittaessa. Aiheen osalta on pohdittu myös moraalikontrollia, sillä sen vaikutus yhteiskunnan lainsäädäntöön on ollut ilmeinen. Esimerkiksi Riitta Suhonen on tutkinut moraalikontrollin vaikutuksesta naisvankeuden selittävänä tekijänä tutkimuksessaan *Rikollinen nainen vai pahantapainen tyttölapsi. Kuopion lääninvankilan naisvangit ja heidän rikoksensa vuosina 1890-1910*. Hän on todennut, että vuosisadan taitteen naisvankeuden taustalta usein löytyi moraalilainsäädäntö.¹⁵

Etsintäkuulutusten käytöstä löytyy vähän aiemmin tutkittua tietoa. Kuulutukset mainitaan kyllä osana poliisityötä, mutta niiden varsinainen merkitys osana valtion harjoittamaa moraalikontrollia, on edelleen selvittämättä. Osittain tätä voi selittää selkeiden kuulutuskokonaisuuksien säilymisen puute. Esimerkiksi Timo Soikkanen on *Turun poliisi 200 vuotta* ensimmäisessä osassa todennut vain lyhyesti, että vuonna 1830-luvulla poliisi julkaisi ”omia eräänlaisia etsintäkuulutuksia”.¹⁶ Lainsäädännön toteutumista on myös usein tarkasteltu oikeusistuimien käsittelyiden, annettujen tuomioiden sekä vankiloiden näkökulmasta. Tutkimus on tällöin keskittynyt itse rikollisuuden tarkasteluun hallitsevan järjestelmän näkökulmasta. Tämän kaltaisessa tutkimuksessa ei ole erikseen esitetty kysymyksiä siitä miksi ja ketkä naisista tekevät rikoksia.¹⁷ Myöhempi tutkimus on alkanut kiinnittää enemmän

¹⁴ Pösö 1986, 52, 71.

¹⁵ Suhonen 1996, 217.

¹⁶ Soikkanen 2016, 189.

¹⁷ Pösö 1986, 75.

huomiota naiskuvaan ja moraalikäsitteeseen. Samalla on huomattu, että osa vuosisadan vaihteen naisten tekemistä rikoksista jakautuu yleiseen rikollisuuteen ja toinen puoli moraalikäsitteeseen tuomaan rikollisuuteen.

Muiden sosiaalisten ja yhteiskunnallisten ilmiöiden tutkimukset ovat merkittäviä tutkielmani kannalta. Esimerkiksi henkilöiden sosiaaliset taustat ja yhteiskunnan suhtautuminen ovat saattaneet ohjata yksilön päättymistä lainrikkojaksi. Antti Häkkinen on tutkimuksessaan *Rahasta – Vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939* kirjoittanut prostituutiosta. Hän käsittelee laajasti ilmiötä vuosisadan seksityöläisyydestä ja sen syistä. Hän tuo esille myös aiheeseen liittyvää viranomaistoimintaa ja lieveilmiöitä.

Myös Kirsi Vainio-Korhonen on tutkimuksessaan *Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa – Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa* tuonut esille seksityöläisten elämää. Hän on tuonut ilmiön tutkimisen lähemmäksi tarkasteltuja henkilöitä. Tutkimuksesta käy ilmi, minkälaisia ihmisiä seksityöläisyyden takana oli ja miten viranomaiset heitä käsitelivät. Lisäksi Pirjo Markkola on tutkinut naisen roolia ja sosiaalista asemaa teoksessaan *Synti ja Siveys. Naiset uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920*. Markkola kuvailee teoksessaan moraalireformin vaikutusta haavoittuvassa asemassa olevien naisten elämään, heihin suhtautumista ja sitä miten heitä haluttiin auttaa.

Yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa paljon siitä, mikä aiheuttaa rikollisuutta ja kuinka siihen suhtaudutaan. Myös yksilön omalla asemalla ja toiminnalla on vaikutusta siihen, miten hän päätyy tekemisiin viranomaisten kanssa. Ilmiöön voi myös vaikuttaa muuttuva yhteiskunta ja lait, jotka tekevät aikaisemmin sallitusta laiton. Naisen asemaa 1900-luvun alun Suomessa on mahdollista lähestyä esimerkiksi Tiina Lintusen tutkimuksen *Punaisten naisten tiet – Valtiorikosoikeuteen vuonna 1918 joutuneiden Porin Seudun naisten toiminta sota-aikana, tuomiot ja myöhemmät elämänvaiheet* avulla. Hän on tutkinut vuosisadan vaihteen naiskuvausta ja sen vaikutusta naisten toimintaan vallankumouksellisena toimijana.

Lisäksi etsintäkuulutuksissa toistuvat usein erilaiset ajalliset ilmiöt. Marko Tikka ja Seija-Leena Nevala ovat tutkineet tanssimiseen kohdistettua moraalista kontrollia teoksessaan *Kielletyt leikit. Tanssin kieltämisen historia Suomessa 1888–1948*. He katsovat tanssikiellon olevan osa naisten historiaa, sillä toiminta on kohdistunut pääasiassa nuoriin naisiin ja

vertaavat tanssiratsioita ja poliisin kohtelua naisia kohtaan prostituoitujen kohteluun, josta sai sakkoja vakavia rikoksia vastaavalla tavalla.¹⁸

Pia Letto-Vanamon toimittamassa teoksessa *Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen* puolestaan on tuotu esille oikeushistoriaa. Teos sisältää useita artikkeleita lainsäädännön ja oikeuden kehityksestä ja tarjoaa työlleni näkemyksiä, miten ja minkälaisesta tarpeesta lakia uudistettiin. Lisäksi Vesa Vares ja Timo Soikkanen ovat kirjoittaneet Poliisin toiminnasta *Turun poliisi 200 vuotta* -teoksen kahdessa osassa, jotka havainnollistavat sitä, miten poliisi toimi muuttuvassa yhteiskunnassa.

1.4 Alkuperäislähteet

Tutkielmani päälähteenä ovat Suomen alueella toimineiden lääninhallintojen tuottamat etsintäkuulutukset. Etsintäkuulutuksista on luotu oma aineistokokonaisuus Turun yliopiston kirjaston sanomalehti- ja pienpainatepalveluiden arkistoon, jossa aineisto on jakautunut 1800-luvun ja 1900-luvun alun läänijärjestelmän mukaisesti. Määrältään aineistoa on kolmetoista arkistomappia. Kuulutusten kappalemäärä vaihtelee suuresti eri läänien kohdalla. Kokoelman varhaisimmat kuulutukset ovat autonomisen Suomen suuriruhtinaskunnan ajalta 1880-luvulta ja ne loppuvat 1930-luvun loppupuolella.¹⁹ Kuulutetuista ei ole laadittu myöhempää toistettua kuulutusta tilanteissa, joissa henkilöitä ei ole tavoitettu. Samasta kuulutuksesta esiintyy kuitenkin useampia painatuksia, joita on säilötty arkistoon. Tämä käytännön tarkoituksena on ollut selkeyttää ja säästää viranomaisten työtä kuulutusten suhteen eli lääninhallinnot käsittelivät etsintäkuulutukset vain kerran kunkin tapauksen osalta, ellei niihin tullut muutoksia.

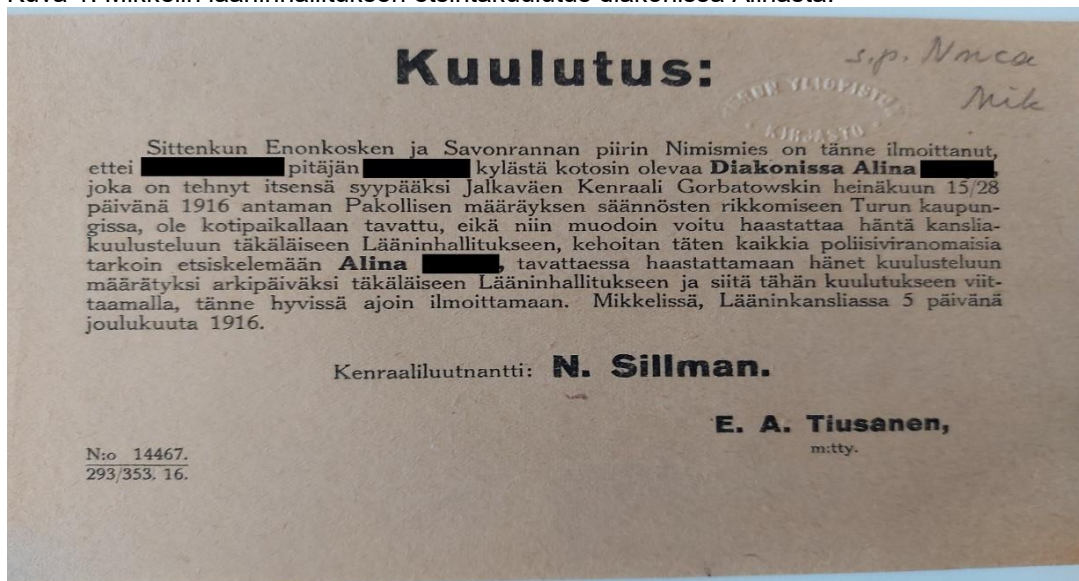
Lääninhallitukset olivat 1800–1900-luvun vaihteessa aluehallinnollisesti ylimpiä toimivia viranomaisia, joita johtivat maaherrat²⁰. Autonomian aikana lääninhallitukset olivat järjestyksenpidon osalta suoraan kenraalikuvernöörin alaisia. 1800-luvun lopulla lääninhallintojen tehtävinä olivat erilaiset valvonta-, vahvistus- ja seurantatehtävät.

¹⁸ Tikka & Nevala 2020, 11.

¹⁹ Henkilöihin liittyvät etsintäkuulutukset loppuvat 1920-luvun alkupuolella ja sen yli menevät kuulutukset ovat lähinnä erilaista kuulutuksin tiedottamista.

²⁰ Vuodesta 1837 vuoteen 1918 kuvernööri vastasi maaherraa.

Kuva 1. Mikkelin lääninhallituksen etsintäkuulutus diakonissa Alinasta.

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatepalvelut, Raisio: Lääninhallitusten kuulutukset. Mikkelin lääninhallitus -Kuulutuksia 1901- 1894, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900.

Kuva 2. Naisoletettuja etsintäkuulutettuja Turun- ja Porin läänin etsintäkuulutuksessa.

Raastuvanoikeus Turussa; Rådstufvurätten i Åbo.	19 ³⁰ /419	[redacted] Johan Emil, kulkukauppias [redacted]; gårdshandlande fr. [redacted]	Ensikertainen luvaton paloviinan myyminen; första resan oloflig brännvinsförsäljning.	100	20
"	19 ²⁰ /819	[redacted] Anna Maria, palvelijatar [redacted]; tjänarinna fr. [redacted]	Pahoinpitely; miss-handel.	20	4
"	19 ²⁵ /419	[redacted] Toivo Jeremias, vanginvartija [redacted], fångvaktare fr. [redacted]	Virkavirhe; tjänstefel.	200	30
"	19 ²² /819	[redacted] Kaarlo Vilho, räätäli [redacted] skraddare fr. [redacted]	Juopumus; tylleri.	30	6
"	19 ²⁰ /1018	[redacted] Aleksandra Josefina, itsellisentytär [redacted] pitäjistä; inhysesdotter fr. [redacted] socken.	Toiskertainen varkaus; andra resan stöld.	—	— ¹⁾
"	19 ³ /119	[redacted] Kaarle Aksel, koristemaalari Uskelan pitäjistä; dekorationsmålare fr. [redacted] socken.	Petos; förräderi.	—	— ²⁾
"	1915/119	[redacted] Kustaa työmies, Kaa-	Varastetun tavaran	—	— ³⁾

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatepalvelut, Raisio: Lääninhallitusten kuulutukset. S.P.Nnca Lääninhallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin läänin päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

Itsenäisyyden aikana lääninhallinnot siirtyivät sisäministeriön alaisiksi.²¹ Esimerkiksi Turun ja Porin lääninhallituksen organisaatio vuosisadan vaihteessa näytti seuraavalta: Ylimpänä oli

²¹ Arkistojen portti: Lääninhallitukset. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/aineisto-opaat/laäninhallitukset>.

maaherra, jonka alapuolella oli kansliapäällikkö ja lääninkanslia. Kansliapäällikön alapuolella organisaatiossa oli yleinen osasto (muun muassa poliisitoimisto), lääninkonttori (muun muassa rangaistusten täytäntöönpano), lääninoikeus, kouluosasto ja sosiaali- ja terveysosasto.²²

Vuosisadan vaihteen kuulutusten aineistokokonaisuuden olemassaolo Turun yliopiston kirjaston sanomalehti- ja pienpainate kokoelmassa vaikuttaa sattumalta. Kuulutukset ovat päättyneet Turun yliopiston kirjaston kokoelmaan suurelta osin lahjoituksina. Yliopiston vapaakappaleoikeudet alkoivat 1919, jolloin sitä vanhemmat julkaisut eivät ole tulleet vapaakappaleina. Useat lahjoitusnumerot puolestaan tarkoittavat, että aineisto on tullut kokoelmaan useassa lahjoituserässä. Yliopisto sai lahjoituksia heti perustamisen jälkeen, mutta kuulutukset ovat voineet tulla myös myöhemmin kirjastoon. Kyseiset kappaleet ovat saattaneet olla lääninhallintojen omassa käytössä olleita kopioita.²³

Kuulutusten tarkoituksena on ollut toimia viranomaisten välisenä viestintänä, jotta oikeuden päätöksiä lakien pohjalta on voitu toteuttaa Suomen alueella. Kyseessä ei ole palkkiopohjainen tai muuten suora julkinen etsintäkuulutus, sillä lääninhallinnon kuulutukset ovat ensisijaisesti viranomaisten käytössä olleita asiakirjoja. Kuulutukset eivät ole vain henkilöiden etsintään tarkoitettu järjestelmä, vaan kuulutusten avulla on tehty monenlaista yhteiskunnallista tiedottamista.

Lääninhallituksen kuulutukset vaikuttavat syntyneen tuomioistuinten haasteiden ja tuomioiden sekä lääninhallitukselle tehtyjen virkailmoitusten perusteella. Ne on tuotettu ensisijaisesti kruununvirkamiesten ja kaupunkien poliisilaitosten (poliisi)virkamiesten käyttöön. Etsintäkuulutukset on usein laatinut joku lääninhallinnon virkamies, tai lääninsihteeri on allekirjoittanut ne läänien maaherran- tai kuvernöörinviran puolesta. Virkamiehen asema ei aina tule esille mutta toisinaan kuulutuksissa mainitaan allekirjoittajaksi lääninkonttorin päällikkö, itse kuvernööri tai maaherra. Joissain harvoissa tapauksissa lääninkanslia toimi suorana sakkotuomion antajana. Myöskään itsenäistyminen ei näytä vaikuttaneen lääninkanslioiden toimintaan kuulutusten käytäntöjen osalta.

²² Rautala 1985, 167.

²³ Osassa kuulutuksissa näkyy naulojen, neulojen tai vastaavien kiinnitystapojen jälkiä. Aikalaiset ovat saattaneet tehdä niihin merkintöjä myös lyijy tai mustekynällä. Merkinnät ovat saattaneet liittyä paikallisen poliisitoiminnan säilytystapoihin, mutta tästä ei ole varmuutta. Jotkin merkinnät ovat täydennyksiä siitä mihin tieto on tarkoitettu. Joskus kuulutus on saatettu lähettää tietyn pitäjän kirkkoon kuulutettavaksi. Näillä merkinnöillä ei ole merkitystä oman tutkielmani kannalta.

Etsintäkuulutukset ovat sekä suomen että ruotsinkielisiä. Tosin sisämaan lääneissä ei ruotsinkielistä vastinetta välttämättä ole laadittu lainkaan. Venäjänkielisiä vastineita etsintäkuulutuksissa esiintyy vain harvoin, ja ne liittyvät yleensä laajempaan valtakunnalliseen tiedottamiseen kuin yksittäisten ihmisten etsimiseen. Kielivastineet vastaavat lähes aina toisiaan, mutta parissa tapauksessa olen saanut ruotsinkielisestä vastineesta paremman kuvan, mistä kuulutuksessa on kyse, sillä suomenkielinen versio on niissä jäänyt jostakin syistä vajaammiksi tietojen osalta. Etsintäkuulutuksissa listattuina olivat myös ihmiset, jotka olivat poistuneet tunnetusta olinpaikastaan ja jättäneet velvollisuksiensa hoitamatta. Näitä velvollisuuksia olivat monesti oma perhe tai sotilaspalvelus. Poikkeuksellisimpina etsintäkuulutuksina olivat löytyneet tai kadonneet eläimet ja ajalleen tyypilliset tapaukset kuten sisällissota ja sortovuodet.

Etsintäkuulutusjärjestelmä ei suoraan erotellut tapauksia tekijän sukupuolen mukaan. Naiskuulutetut näin ollen eivät ole lähteissä omana eroteltuna ryhmänään, vaan ovat kuulutuksissa osana miesten kuulutuksia. Tavanomaisesta etsintäkuulutuksesta löytyvät vain tietyt tiedot. Henkilöstä ilmoitetaan koko nimi, asuinpaikka ja heidän säätynsä tai ammattinsa. Lisäksi on mainittu etsittyjen tuomio, sekä se mistä teosta he ovat saaneet tuomion. Suurin osa etsintäkuulutetuista on mainittu kootuissa luetteloissa, joissa on edellä mainitut perustiedot yhdellä tai kahdella rivillä. Erillisissä yksityiskohtaisemmissa etsintäkuulutuksissa on mainittu tapahtumiin liittyen erilaista tarpeellista tietoa. Henkilöiden erityispiirteitä on saatettu myös kuvailla heidän tunnistamiseksi. Esimerkiksi kielenkäyttöä tai puhetyyliä on saatettu kirjallisesti kuvata henkilön tunnistamiseksi. Valokuvia ei ole naisetsityistä painettu yhtään, vaikka niitä on joissain harvoissa miesten etsintäkuulutuksissa. Ainut maininta valokuvatusta naisesta on vuoden 1914 Oulunlänissä annetussa kuulutuksessa, jossa ilmoitetaan tuntemattoman naisen tunnistamisesta. Myös tässä tapauksessa valokuvan mainitaan olevan nähtävissä vain Oulun läänin nimismiesten ja poliisilaitosten luona.

1.5 Kuulutusten tutkimuskäytön eettisyys

Historiantutkimuksessa on otettava huomioon erilaisia eettisiä näkökulmia ja ongelmia. Historiantutkija pohtii työnsä mahdollisia vaikutuksia, vaikka ne eivät aina olisikaan ilmeisiä. Tutkielmaani liittyy sen aiheen ja alkuperäislähteiden sisällön vuoksi useita eettisiä ongelmia, joita on syytä käsitellä. Tutkielmani keskeisin eettisenä ongelmana on henkilöiden tietosuoja, koska käyttämäni aineistot saattavat nostaa esille häpeällisiksi koettuja tietoja. Käyttämäni aineisto on yli sata vuotta vanhaa, mutta tapausten moraalirikollisuuden luonne tekee niistä

yhä eettisesti ongelmallisia. Kuolleiden ihmisten kohtelun pohdinnassa kyseessä ei ole juridinen vaan eettinen kysymys. Erityisesti uusien historioiden avulla on lähestytty menneisyyden arkielämää, jonka myötä on paljastunut paljon tavallisten menneisyyden ihmisten henkilökohtaisia tietoja.²⁴

Rikollisuuteen tai siksi tuomittuun tekoon liittyy usein oma leimansa tai siitä voidaan kokea häpeää, jota ajan henkilöt tai heidän sukulaisensa eivät toivoisi korostettavan historian tutkimuksella. Lähteissä esiintyviä henkilöitä ei myöskään tule leimata tarpeettomasti rikollisiksi. Rikoksen tehnyt ihminen ei ole pysyvästi rikollinen.²⁵ Rikoksessa osallisena saattaa olla myös uhri, jonka asema ei saisi tutkimuksen seurauksesta heikentyä. Tarkoitukseni on välttää mahdollista vahinkoa, jota tutkimukseni voisi aiheuttaa lähteissä esiintyville ihmisille tai heidän sukulaisilleen.

Tutkijan on oltava myös varuillaan, että hän ei tule tahallisesti tai tahattomasti arvottaneeksi tutkimaansa lähteiden sisältöä tai tekoja.²⁶ Menneen ajan ihmisten oikeuskäsitys on saattanut erota oman aikamme tavasta ymmärtää oikeutta. Tutkijana tulee välttää toimimista arvottavalla tapaa tutkittavia henkilöitä tai oikeusjärjestelmää kohtaan. Tutkija ei voi tuomita henkilöiden tekoja ja hänen tulee pysyä parhaan kyvyn mukaan objektiivisena tarkkailijana. Rikollisuuteen liittyy myös usein teot ja asiat, joiden käsittelyltä ei voi välttyä. Moraalittomuus, väärinteot, väkivalta ja jopa kuolema ovat osana rikoshistoriaa. Aihetta tulee käsitellä tieteellisistä syistä, eikä pelkästään sen kiinnostavan menneisyyden vuoksi.²⁷ Kaikki etsintäkuulutusten tapaukset eivät liity laittomuuksiin, mutta merkittävän osan voidaan olettaa liittyvän rikollisuuteen.

Käyttämäni lähteet ovat syntyneet viranomaisten käyttöön rikollisen toiminnan kontrollia varten. Asiakirjoina ne eivät ole niin arkaluontoisia kuin yksityishenkilön yksityiseksi tarkoitettut lähteet. Asiakirjojen arkaluontoisempi sisältö tekee niistä eettisesti tarkasteltavia lähteitä. Kuten usein historiantutkimuksessa, lähteitä ei ole niiden syntyhetkellä luotu historiantutkimuksen käyttöön, vaan niillä on ollut oma ajankohtainen tehtävänsä. Historioitsijalle ne tarjoavat arvokasta tietoa ja ansaitsevat tulla nähdyksi eettisesti oikein tulkittuina, jotta voimme paremmin ymmärtää nykyistä aikaa menneisyyden kontekstissa.

²⁴ Vainio-Korhonen 2017, 32.

²⁵ Kainulainen 2015, 51.

²⁶ Vainio-Korhonen 2017, 29.

²⁷ Vainio-Korhonen 2017, 33–34.

Käytän tutkielmassani lähteissä esiintyvien henkilöiden oikeita etunimiä. Olen päättänyt rajata pois näiden ihmisten toiset nimet, sukunimen ja asuinpaikan, jotta heitä ei voisi liian helposti tunnistaa. Oikeiden nimien käyttö antaa ihmisille arvoa menneen ajan toimijoina, mutta käsittelemäni aiheet ovat luonteeltaan sellaisia, että kaikkea pois jättämäni tietoa ei ole tarpeen tuoda esille. Koko nimen ja asuinpaikan poisjättämisellä ei ole tarkoitus korostaa heidän toimintansa häpeällisyyttä, jota olisi syytä piilotella. Koko nimien käyttö ei tuo lisäarvoa tutkimukselleni, sillä tarkastelen enemmän tapahtunutta ilmiötä kuin henkilöitä itsessään. Tapaukset ilmentävät aikansa sosiaalisia ongelmia. Lähteiden henkilöt ovat saattaneet olla yhteiskunnan sosiaalisen avun tarpeessa. Lähteeni eivät kerro, miten näille ihmisille on lopulta käynyt tai mitä he ovat käyneet läpi ennen tuomiotaan. Tutkielmani tarkoituksen ei näin ollen ole korostaa näiden ihmisten elämää yhteiskunnan ongelmien edustajana, vaan luoda ymmärrystä vallinneesta tilanteesta.

Lisäksi olen tehnyt päätöksen jättää kaikki alaikäisiin kohdistuvat seksuaalirikokset pois, enkä ole sisällyttänyt niitä tutkielmani lukuihin. Ne ovat aiheiltaan vaikeita eivätkä mielestäni ole merkittäviä tutkielmani sisällön kannalta. Tapaukset ovat kuulutuksissa ensisijaisesti miesten tekoja. Tämän kaltaisia kuulutuksia esiintyy aineistoissa vain joitain kappaleita, joten niillä ei ole suurta vaikutusta kokonaisuuteen. Monet näistä etsintäkuulutuksista saattavat antaa tapahtumiin liittyen vasta epäilyksiin perustuvaa tietoa.

2 Valtion etsinnän kohteena

2.1 Kuulutetut naiset

Kuulutukset sisältävät 1644 naiseen liittyvää tapausta. Kaikkiaan naiseen liittyviä kuulutuksia on kuitenkin yhteensä 1515, sillä osa naisista esiintyy samoissa kuulutuksissa. Miesten määrä on naiseen verrattuna kuulutuksissa karkeasti arvioiden noin satakertainen. Tämä tukee käsitystä, että lain rikkominen on yleisempää miesten kuin naisten kohdalla. Aihetta ei voida kuitenkaan tarkastella vain lukujen valossa, sillä se antaisi harhaanjohtavan kuvan tilanteesta. Etsintäkuulutukset eivät näin katsottuna näytä olleen yhtä yleisiä naisten osalta. Syitä tähän on pohdittava siten, onko rikosjärjestelmässä ollut eroja juuri naissukupuolen kannalta.

Taulukko 1. Kaksikymmentä yleisintä kuulutusten tapausten aiheoryhmää, joista naiset mainittu vuosina 1893–1923

Aihe	Määrä
Poissaolo oikeudesta tai uhkasakko	234 + 72 (306)
Lapsen- tai perheenhylkääminen	218
Näpistely/varkaus	134
Alkoholirikos	130
Juopumus	102
Solvaus/herjaus/kunnianloukkaus	80
Seksirikokset	69
Henkikirjoituksen laiminlyönti	64
Raskauteen liittyvä rikos tai lapsenmurha	41+13 (54)
Petos/kavallus	38
Poliisirikos tai viranomaisen vastustaminen	23 + 15 (38)
Uhri	35
Rautatierikos	28
Järjestysrikos	26
Vankikarkuri	21
Varastettuun tavaraan liittyvät rikokset	20
Pahoimpitely	19
Väärennös	15
Vuosipalveluksesta karkaaminen	13
Salakuljetus	13

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatepalvelut, Raisio: Lääninhallitusten kuulutukset.

Kuulutukset edustavat tapahtunutta kokonaisuutta vain osittain. Kaikkia tapauksia ei ole tullut edes viranomaisten tietoon. Naisiin liittyvät tapaukset ovat saattaneet jopa jäädä tavanomaisempaa enemmän piiloon niiden luoteen vuoksi. Esimerkiksi lapsenmurhista ja laittomista raskauksien keskeyttämisistä huomattava osa jäi tulematta ilmi.²⁸ Laiton ja salainen toiminta jäi usein tulematta ilmi, sillä asianomaiset jättivät tekemättä siitä rikosilmoituksia.²⁹ Eivätkä muut toimintaan osallistuneet halunneet tulla liitetyksi asiaan.

Etsintäkuulutuksissa esiintyi yleisesti lievempiä rikoksia, jotka olivat ylittäneet tuomiokynnyksen. Esimerkiksi pitkiä vankilatuomioita esiintyy ainoastaan vankikarkureiden etsintäkuulutuksien yhteydessä. Taulukosta 1 on tosin nähtävissä, että naiset tekivät myös melko vakavia rikoksia kuten pahoinpitelyitä, murhia ja lapsenmurhia, mutta kokonaisuutta niiden avulla ei voi hahmottaa. Osaltaan asiaan on vaikuttanut myös se, että vakavien rikosten tekijöillä ei ollut samanlaista mahdollisuutta vältellä tuomionsa suorittamista kuin esimerkiksi sakkotuomioissa tai omatoimisesti vankilaan passittamistilanteissa. Vuonna 1894 Suomessa voimaan tullut rikoslaki lievensi tuomioita verrattuna aikaisempaan lakiin.³⁰

Vuonna 1915 Suomen vankiloissa oli 434 naisvankia. Vastaavasti miesvankien määrä oli 3016. Vuosisadan vaihteessa Suomen vankiloihin suljetuista henkilöistä neljännes oli naisia.³¹ Vankien määrässä tapahtui muutoksia seuraavina vuosina pääasiassa miesvankien osalta.³² Ero nais- ja mieskuulutettujen välillä on selvästi suurempi, mutta muutoin naisten määrien suhteellinen määrä toteutuu samankaltaisensa. Naisvankien kokonaismäärässä ei ole tarkastelemallani ajanjaksolla selkeää nousua tai laskua, joten määrien voidaan katsoa pysyvän suhteellisen tasaisena. Vaikka naisvankien määrät ovat pysyneet tasaisina, on tuomioiden syissä saattanut tapahtua yhteiskunnallista muutosta.³³ Esimerkiksi sisällissodan valtionrikostuomiot näkyvät pienenä nousuna naisvankien määrässä, mutta eivät aiheuta yleiseen kehitykseen muutosta.³⁴ Etsintäkuulutusten määrä lisääntyi vuosisadan vaihteessa. Nousua voi rikollisuuden muutoksen sijaan selittää kuulutusten käytön yleistymisellä, eikä niinkään naisrikollisuuden kasvulla.³⁵

²⁸ Pösö 1986, 92.

²⁹ Nygård 1998, 58.

³⁰ Kekkonen 1991, 267–268.

³¹ Suhonen 1996, 211.

³² Pösö 1986, 94.

³³ Suhonen 1996, 214.

³⁴ Pösö 1986, Liitekuvio 1.

³⁵ Suhonen 1996, 216.

Yhteiskunnan kannalta lievempien laittomuuksien luonne on voinut olla erilainen verrattuna vakavampiin vankilatuomioita vaativiin lainvastaisuuksiin. Etsintäkuulutuksissa esiintyy myös naisetsittyjä, jotka ovat uusineet tai tehneet toisen rikoksen. Suhonen on todennut, että moninkertaisten uusijoiden varjoon jää helposti se valtaisa enemmistö, joka vain kerran elämässään joutui vankilaan. Suhonen pitää heitä tärkeinä, sillä vankilaan saattoi joutua muutamaksi päiväksi jopa henkikirjoituksen laiminlyöneitä naisia.³⁶

Taulukossa 1 esille tuleva henkikirjoitusten laiminlyönnin suuri määrä naisetsittyjen kohdalla tuntuu myös uskomattomalta. He edustavat noin neljää prosenttia kaikista tapauksista. Viiden markan sakkojen takia on laadittu suuri määrä etsintäkuulutuksia lääninhallituksen virkamiesten toimesta. Merkittävä osa kuulutuksista sisältää pieniä sakkotuomioita, joiden muuntorangaistukset ovat usein minimissään neljä päivää vankeutta. Tuomioiden tavoitteena todennäköisesti oli saada kuulutettujen tuomioiden suoritukset sakkoina, mutta tämä oli ongelmallista. Valtaosa lääninvankiloissa olevista naisista olivat joko tutkintavankeina tai suorittamassa sakon muuntorangaistuksia.³⁷

Taulukko 2. Kaikkien läänien kuulutusten tapaukset vuosilta 1893–1993, joissa osallisena naishenkilö

Lääni	Tapausmäärä
Turun ja Porin lääni	428
Viipurin lääni	405
Uudenmaan lääni	273
Vaasan lääni	180
Kuopion lääni	116
Mikkelin lääni	102
Oulun lääni	96
Hämeen lääni	44
Yhteensä	1644

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatepalvelut, Raisio: Läninhallitusten kuulutukset.

Naisten tuomioiden määrään on vaikuttanut huomattavasti morali- ja siveellisyyserikokset³⁸, joita kontrolloitiin lainsäädännön avulla. Taulukko 1 osoittaa, että se tulee ilmi myös etsintäkuulutuksissa, joissa irtolaisuus, siveellisyys, prostituutio ja lapsenmurhat esiintyvät

³⁶ Suhonen 1996 216.

³⁷ Suhonen 1996, 214.

³⁸ Siveellisyydellä tarkoitetaan moraalisesti sopivaa käyttäytymistä. Siveellisyys liitetään usein merkitykseltään sukupuolielämän säädylisyyttä.

varsin yleisesti. Vaikka tapaukset yhdistetään usein naisrikollisuudeksi, ne ovat usein miehistä riippuvaisia ja osa laajempaa järjestelmää.³⁹

Taulukon 2 tapausmäärät suhteutuvat jonkin verran myös läänien koon ja väkiluvun mukaisesti. Erityisesti rannikkoseudun läänit näkyvät suurempina lukuina. Lähdeaineiston aukkojen takia läänien tapausmäärät kuitenkin vaihtelevat jonkin verran. Esimerkiksi Uudenmaanläänistä voisi olettaa olevan runsaammin kuulutuksia.

Naisten näkyvyyteen kuulutuksissa on osittain voinut vaikuttaa myös se, miten naisen yhteiskunnallinen asema oikeusjärjestelmässä toteutui. Esimerkiksi Pösö toteaa, että naisten rikollisuuteen on sisältynyt väitteitä, että kontrollijärjestelmä suosii naista. Tätä on perusteltu pienemmillä syytemäärillä, toteennäyttämättöminä hylättyinä syyteinä tai lievemmällä tuomioilla. Asiaan tulee suhtautua kriittisesti, sillä syy poikkeamaa miehiin verrattuna löytyy usein naisten tekemien rikosten luonteesta. Valtaosa naisista oli ensikertalaisia. Tutkielman rajauksen vuoksi ei ole ollut mahdollista tehdä laajempaa vertailua miehiin, mutta lähteitä lukiessa saa kuvan, että miesten kohdalla rikosnimikkeet vaikuttavat monipuolisemmilta ja miesten taustat vaihtelivat laajemmin eri yhteiskuntatasoille. Miesvaltaisen rikollisuuden kontrollijärjestelmän suhtautumista naisten käsittelyyn rikoksentekijöinä ei ole tutkittu.⁴⁰

Taulukko 1 tuo ilmi, että suuri osa naisetsittyjen kuulutuksista liittyivät jollain tapaa oikeudenkäynteihin. Poissaolot ja siihen liittyvät uhkasakot yhdessä muodostavat suurimman tapausryhmän kuulutuksissa. Niiden osuus on 19 prosenttia kaikista kuulutetuista tapauksista. Esimerkiksi poissaolot kihlakunnan- ja raastuvanoikeudenkäynneistä ovat lähteissä yleisiä, ja niitä esiintyy tasaisesti kaikissa lääneissä. Poissaoloja kertyi tasaisesti vastaajille, todistajille ja asianosaisille. Poissaolosta määrättiin yleensä suoritettavaksi sakko. Sakko oli yleensä kuulutusten sakoista pienempiä, mutta joissain tapauksissa se saattoi myös nousta korkeaksi. Tämä luultavasti riippui tapauksen vakavuudesta ja siitä kuinka merkittävä rooli henkilöllä oli siinä.

Yleisesti ottaen sakkojen suuruus vaikuttaisi hieman nousseen Suomessa itsenäistymisen myötä. Markan arvo tosin vaihteli jonkin verran ennen itsenäistymistä, mutta kuulutuksissa olevat sakkotuomiot pysyivät suunnilleen samoina itsenäistymiseen asti. Poissaoloista annettut tuomiot viittaisivat siihen, että tuomioistuimet eivät antaneet kuulutetuille naisille tuomiota

³⁹ Suhonen 1996, 217.

⁴⁰ Pösö 1986, 13–15.

ilman heidän eli vastaajan läsnäoloa. Tämä tarkoittaisi, että etsityt naiset ovat tienneet saaneensa tuomion tai vielä käsittelemättömissä tapauksissa heidät on täytynyt haastaa oikeuteen. Itsenäisyyden alun hallitusmuotoon ei ollut vielä selkeästi säädetty oikeusturvasta tai oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä, vaan siinä turvattiin lähinnä yleiset vapausoikeudet kuten sananvapaus, henkilökohtainen vapaus ja omaisuuden suoja. Syytettyä ei kuitenkaan saanut tuomita muussa oikeudessa kuin siinä minkä lain alainen hän oli. Syytetyn kuuleminen tapahtui yleensä oikeudenkäynnissä.⁴¹

Vuonna 1918 markan arvo muuttui ja myös sakkojen koot suurenivat vastaamaan uutta arvoa. Esimerkiksi Olgalle oli vuonna 1922 tuomittu esteettömästä poissaolosta 600 markkaa sakkoa ja samana vuonna Helmille poissaolosta 200 markkaa. Sakot edustivat kuulutuksissa ylempää tasoa. Kuulutuksesta ei selviä mikä on vaikuttanut sakon suuruuteen. Poissaolotuomioissa sakot saattoivat olla vuonna 1917 sata ja 20 markkaa.⁴² Pienimmillään poissaoloista saattoi selvitä kymmenen markan sakolla ennen itsenäistymistä ja sen jälkeen kahdellakymmenellä markalla. Joissain tapauksissa oikeus määräsi poissa olleille uhkasakon⁴³ tai uhkasakon laiminlyönnin seurauksena uuden entistä suuremman uhkasakon. Myös uhkasakon suuruus oli tapauskohtainen. Se oli yleensä vähintään lähes kaksi kertaa suurempi kuin poissaolotuomiot.

Poissaolo on myös yksi niistä kahdesta tapausmuodosta, jossa yhteydessä voi varovaisesti tulkita lähteissä esiintyvien henkilöiden oman toiminnan näkyvyyttä. Toinen on teko, jossa henkilö on jättänyt tuomionsa suorittamatta ja poistunut viranomaisten saavuttamattomiin. Tulkinnassa on kuitenkin oltava varovainen, sillä lähteistä ei suoraan paljastu, mistä syystä henkilöt ovat päättäneet toimia näin.

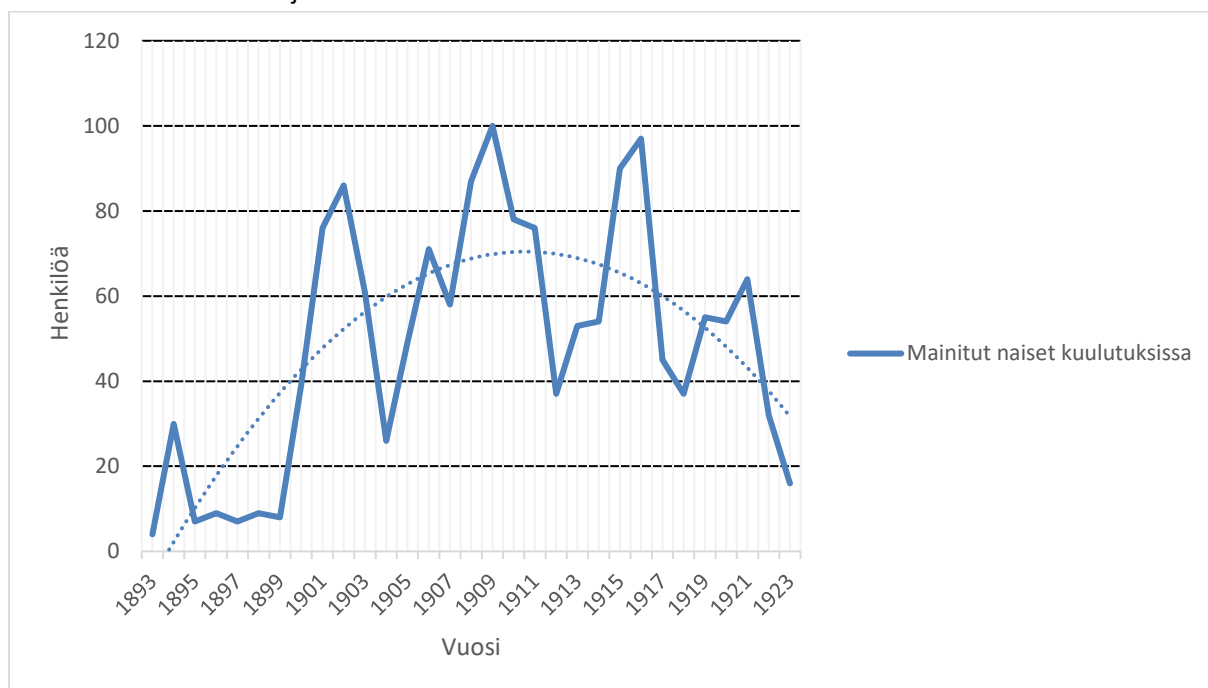
Kaaviossa 1 on esitelty kuulutuksissa esiintyvien naisten lukumäärät vuosittain, joka mahdollistaa lukujen vertaamisen ajan kontekstiin. Tarkastellessa aineistoa läänikohtaisesti paljastuu nopeasti, että lähteet eivät ole täydellisiä kokonaisuuksia, vaan ovat säilyneet vain osittain. Aineiston säilyvyyden sattumanvaraisuus tuo oman epävarmuustekijänsä kokonaiskuvaan, sillä ei ole täyttä varmuutta miten paljon kuulutuksia puuttuu kokoelmasta.

⁴¹ Sundell 2019, 6–7.

⁴² S.P.Nnca Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

⁴³ Joissain lähteiden tapauksissa käytetään nimitystä huutosakko, joka määrättiin ilman laillista syytä poissaolevalle asianosaiselle. Pääosin lähteissä käytettiin uhkasakko tai uhka termiä, jotka voidaan tulkita liittyväksi oikeuspoissaoloihin.

Kaavio 1. Lääninhallintojen kuulutuksissa mainitut naiset 1893–1923

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatepalvelut, Raisio: Lääninhallitusten kuulutukset.

Kaavio 1 osoittaa, että kuulutusten käyttö näyttää olleen yleisintä 1900-luvun vaihtuessa ja laskee 1920-luvulla. Paperiset kuulutukset ovat luultavasti olleet sopivin tapa hoitaa kuulutettavia tapauksia. Kuulutusten käytön loppumiseen on voinut vaikuttaa useat asiat. On mahdollista, että ne ovat tässä muodossa todettu tehottomiksi. Asiaan on voinut myös vaikuttaa esimerkiksi kuulusjärjestelmän muutokset ja puhelinlinjojen yleistyminen. Kuulutusten määrät saattavat paikoin mukailla yhteiskunnallisen moraalikontrollin kanssa rikostyyppin mukaan. Etsintäkuulutusten käyttö ja niiden loppuminen ilmentää myös jonkinlaista autonomian lopun vaiheen elinkaarta kontrollin välineenä. Autonomian lopun aikana lääninhallinnon rooli oli toimia kontrolloivan valtakoneiston keskeisenä rakenteena. Etsintäkuulutusten käyttö yleistyi ensin poliisin ja lääninhallinnon uudistamisen myötä ja niiden käyttö väheni itsenäistymisen ajan alussa, jolloin toteutetaan itsenäisen ajan uudistuksia vastaaviin organisaatioihin.⁴⁴ Poliisiorganisaatio alkoi 1920- ja 1930-luvuilla eriytyä lääninhallinnon toiminnasta ja sisäministeriön rooli kasvoi.⁴⁵ Samalla myös etsintäkuulutusten laadinta siirtyi pois lääninhallintojen suoralta vastuulta.

⁴⁴ Rautala 1985, 83–90.

⁴⁵ Rautala 1985, 86–90.

Kuulutusten aikasidonnaisuus ja kokonaismäärä vaihtelee eri läänien välillä. Lähteistä olisi mahdollista tehdä yleisempää tulkintoja, sillä niiden sisältö on melko samankaltaista lääneistä riippumatta. Viranomaisten toiminnassa on kuitenkin saattanut olla toimintaeroja läänien välillä ja alueelliset erot ovat havaittavissa joidenkin tiettyjen tapaustyyppien osalta. Myös yhteiskunnalliset eroavaisuudet ovat osittain vaikuttaneet läänien välisiin eroihin. Käsittelen yhteiskunnan vaikutusta kuulutusten sisältöön seuraavassa luvussa.

Läänien suora keskinäinen vertailu ei ole kuitenkaan mielekäästä, sillä luvut eivät välttämättä kuvasta todellisuutta. Läänikohtaiset tapausmäärät voivat silti kertoa oman alueen sisäisestä tilanteesta. Esimerkiksi lasten- ja perheenhylkäämisen tapauksista peräti 205 tapaus on kuulutettu Uudenmaan läänissä, jossa tapaukset ovat keskittyneet Helsinkiin. Tämä kattaa lähes kaikki lähteissä esiintyvät tapaukset. Tämä ei tarkoita, että vain Helsingissä naiset olisivat hylänneet lapsiaan tai perheitään. Vaan siitä, että säilyneistä lähteistä Uudenmaan lääneissä on luotu erillisiä kuulutuksia, joissa on etsitty henkilöitä lasten- tai perheenhylkäämisestä. Vastaavasti, jos lasten ja perheiden hylkäämisen kuulutukset vähennetään Uudenmaan läänin kokonaisuudesta, jäljelle jää ainoastaan 68 naiseen liittyvää kuulutusta. Uudenmaan läänin naisten määrä kuulutuksissa olisi tällöin toiseksi pienin luku, joka ei kuvasta läänin todellista kokoa ja toimintaa.

Myös kuulutusten peruutuksia on suhteessa melko vähän kuulutusten määrään nähden. Onkin mahdollista, että kuulutusten rinnalla on toiminut jokin muu järjestelmä, jolla kuulutuksia on mitätöity. Itse kuulutusten osalta yleisin syy oli tuomion suorittaminen tai henkilön tavoittaminen, jonka jälkeen kuulutukselle ei ollut enää aihetta. Pelkästään kuulutusten mukaan onkin mahdotonta sanoa, miten moni lopulta jäi kiinni ja suoritti tuomionsa. Kuulutusten perusteella on vaikea arvioida sitä, miten kauan ja miten aktiivisesti kuulutukset pysyivät esillä ennen kuin ne vanhenivat.

Taulukossa 3 on kuvattu etsintäkuulutuksissa esiintyneiden naisten sosiaalinen tausta tai ammatti. Suurimman ryhmän muodostaa vaimot, joka kattaa varsin laajan ryhmän henkilöitä. Avioliitto oli yleinen naisten statuksen määrittäjä, sillä heidät kuvattiin aviomiestensä kautta. Nainen oli perinteisesti ollut isänsä, veljensä tai aviomiehensä holhottavana. Vuoden 1734 laissa vaimon asemaa lain näkökulmasta perusteltiin sillä, että hän oli asettunut vapaaehtoisesti miehen määräysvaltaan.⁴⁶ Seuraavan vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla

⁴⁶ Pylkkänen 1991, 94.

naisen asema alkoi parantua avioliitossa. Vuonna 1864 tulleen lakimuutoksen myötä 25 vuotta täyttänyt nainen oli täysivaltainen henkilö. Täysivaltaisuuden ikää laskettiin vuonna 1898 naimattomilla naisilla 21 vuoteen. Aviossa olevat naiset olivat edelleen vajaavaltaisia ja heitä edusti heidän aviomiehensä vuoteen 1929 asti. Aviossa olevilla naisilla oli kuitenkin mahdollisuus hallita ansaitsemiaan tuloja ja ottaa lainaa, mutta muutoin miehellä oli laaja valta vaimoonsa.⁴⁷

Taulukko 3. Naiskuulutettujen yleisimmät sosiaaliset taustat tai ammatit lääninhallitusten kuulutuksissa 1893–1923

Toimi/sääty	Määrä
Vaimo	388
Palvelijatar	181
Irtolainen	140
Naimaton nainen	115
Tytär	97
Leski	97
Itsellinen	49
Työntekijätär	43
Ompelijatar/neulojatar	37
Taloudenhoitaja	22
Kauppatyö	21
Piika	13

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatepalvelut, Raisio: Lääninhallitusten kuulutukset.

Muutoin kuulutuksissa näyttää olevan paljon henkilöitä, joilla on saattanut olla helpompi mahdollisuus irtautua aikaisemmasta elämästään tuomion saatuaan. Irtolaisuus on ollut julkisesti näkyvämpää, jolloin myös sen moraalikontrolliin on käytetty enemmän yhteiskunnan resursseja. Työläisnaiset eivät esiinny kuulutuksissa suurena ryhmänä. Rikosten tekeminen ja tuomioiden välttely olisi tarkoittanut heille työpaikan menetystä. Mahdollisista haastavista oloista huolimatta työläisyys tarjosi suojaa elää yhteiskunnan normien mukaisesti. Kuulutettujen naisten taustoihin on voinut vaikuttaa useat tekijät. Syninä ovat voineet olla taloudelliset syyt tai moraalikontrollin suurempi vaikutus tiettyihin ryhmiin. Esimerkiksi ompelijattaria pidettiin alttiina materialistisille houkutuksille ja ompelijattaren ammatti oli

⁴⁷ Lintunen 2015, 26.

helppo peiteammatti, joka ilmoitettiin viranomaisille.⁴⁸ Työn menettämisen pelko on saattanut luoda suuremman kannattavuuden suorittaa sakkotuomionsa, jolloin myös vastaavassa tilanteessa on ollut enemmän vakiintuneisuutta kotiseuduilleen. Perinteisempään palvelustyöhön on saattanut helpommin kohdistua moraalikontrollin valvonta, sillä tilanteessa kohtasivat tiiviimmin eri kansankerrokset.

2.2 Naiset moraalikontrollin kohteena

Yleinen kuulutus.

Koska Kauppa-apulainen Emilia [...], [...] kaupungista joka KEISARILLISEN Viipurin Hovioikeuden 27 päivänä Lokakuuta 1911 antamalla päätöksellä on tuomittu antautumisesta haureuden välikappaleeksi pidettäväksi kaksi kuukautta vankeudessa poistunut kotiseuduiltaan eikä tiedetä missä hän nykyään oleskelee, niin asianomaisia ruunun- ja kaupunginpalvelijoita täten kehoitetaan Emilia [...] tarkoin etsiskelemään sekä, tavattaessa ottamaan kiinni ja saattamaan hänet mainittua rangaistusta kärsimään; ja on sovitustodistus aikanaan lähetettävä Viipurin kaupungin Maistraatille. Viipurissa, Lääninkansliassa, Kesäkuun 13 päivänä 1912.⁴⁹

Kuulutuksesta käy ilmi yhteiskunnan moraalikontrolli seksuaalisuuden osalta. Erityisesti seksuaalinen käyttäytyminen oli vuosisadan vaihteessa moraalinen kysymys eri yhteiskuntatahoilla. Kuulutuksen tyylistä tulee esille yhteiskunnan moraalinen suhtautuminen asiaan. Etsitty nainen on ”antautunut haureuden välikappaleeksi” ja teosta on tuomittu vankeutta. Lääninhallinto on myös päätenyt poikkeuksellisesti korostamaan isoin kirjaimin sanaa ”KEISARILLINEN” Viipurin hovioikeuden yhteydessä. Tällä on mahdollisesti haluttu korostaa ylemmän oikeuden päätöksen arvovaltaa haureellisuustapauksen etsintäkuulutuksen tehostamiseksi.

Seksuaalisuus ei ollut ainoa asia, johon moraalialia kohdistettiin, mutta se on usein keskeinen aihe naisen siveellisen elämän kuvassa. Vuosisadan vaihteen sosiaalinen elämä oli murroksessa. Yksityiselämä ei ollut yhtä laajaa kuin nykyään ja 1800-luvulla yksilöllistyminen tuli myös lainsäädännön muutoksissa esille. Joskin toisinaan yksityisyys saattoi olla niin eriytettyä, että perheen sisäisiin asioihin ei puututtu tai syyttäjä sai nostaa syytteen yksityisellä paikalla tapahtuneisiin pahoinpitelyihin vain, jos asianomistaja ilmoitti sen syytteeseen pantavaksi.⁵⁰

⁴⁸ Tikka, Aaltonen & Maaniitty 2018, 32.

⁴⁹ Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1910 – 1921 1923.

⁵⁰ Kotanen 2013, 18.

Naiskuulutetut eivät ole lähteissä omana eroteltuna ryhmänään, vaan osana miesten kuulutuksia. Etsintäkuulutusjärjestelmä ei siis erotellut tapauksia tekijän sukupuolen mukaan. Vaikka naisten tapausten määrä on miehiin verrattuna selkeästi pienempi, ovat he silti usein tehneet samankaltaisia rikoksia kuin miehet. Suhonen toteaa, että ei ole olemassa rikoksia, joihin vain naiset tai miehet ovat syyllistyneet. Hän täydentää myös, että väittämä on kyseenalaistettavissa, sillä rikosten tyypillisuus on johdettavissa lainsäädännöstä. Sukupuolisidonnaisuus rikosten oikeuskäsittelyssä riippui itse rikoksesta.⁵¹ Kuulutuksista löytyy tapauksia, joiden voi katsoa olevan vain naisiin liittyviä ilmiöitä. Sukupuolen voidaan olettaa vaikuttavan selkeästi biologiaan liittyviin lainvastaisuuksiin. Tämä koskee lapsenmurhia ja raskauteen liittyviä rikoksia. Myös prostituutio oli Suomessa pääosin naisten harjoittama elinkeino, vaikka alalla oli myös joitain miehiä.⁵² Kuulutuksissa esiintyi muitakin naisille tyypillisiä pidettyjä tapauksia. Näitä olivat omaisuusrikokset, jotka sisältävät yleensä eritasoiset varkaudet, epäsiiveellinen seksuaalinen käytös, lapsenmurhat ja avioliiton sisäiset ongelmat.⁵³

Naisten tekemiin rikoksiin liittyi usein yhteiskunnallinen moraalit ja sen valvonta. Erityisesti siiveellisyys, prostituutio, lapsenmurhat, sikiön salaamiset ja laittomat raskaudenkeskeyttämiset ovat olleet yhteiskunnan moraalit sidottuja tekoja. Suhonen on todennut näiden kuvastavan enemmän yhteiskunnan tilaa ja moraalit kuin yksilön rikollisuutta. Näistä tuomittujen naisten määrissä tapahtui jatkuvia muutoksia vuosisadan vaihteessa yhteiskunnan muutosten myötä.⁵⁴

Moraalin käsitys lieveilmiöitä kohtaan, jotka aikaisemmin koettiin pakollisena pahana, alkoi kehittyä paheksuvaksi ja kriminalisoitavaksi siiveettömänä käytöksenä. Prostituutio alettiin nähdä epämoraalisena ja uhkaavana tapana, kun taas irtolaisuuteen alettiin suhtautua epäonnisuuden sijasta joutavana epäsiivehellisenä yhteiskunnan rasitteena.⁵⁵ Ajan moraalireformi sisälsi myös oman käsityksensä moraalit toteutumisesta. Moraalireformistit näkivät, että moraalit toteutuu raskauksien, sukupuolitautien ja yksinäisten äitien turvallisuuden osalta, kun naiset vapautetaan seksuaalisuudesta eikä niinkään vapautumisesta seksuaalisuuteen.⁵⁶

⁵¹ Suhonen 1996, 219.

⁵² Häkkinen 1995, 21.

⁵³ Rublack 1999, 43, 92, 134, 163, 197.

⁵⁴ Suhonen 1996, 216–217.

⁵⁵ Rublack 1999, 9.

⁵⁶ Markkola 2002, 341, 351.

Tarttuvat sukupuolitaudit olivat selkeä syy kontrolloida niiden leviämisen syitä.

Moraalikysymys oli hankala myös lasten elättämisen osalta.⁵⁷ Lasten elättämisen katsottiin kuuluvan vanhemmille ja sukulaisille. Huonoissa oloissa syntyneet aviottomat lapset tarkoittivat sitä, että heidän elättämisensä rasitti yhä useammin vaivaishuoltoa. Vasta vuonna 1922 tuli voimaan laki, joka oikeutti avioliiton ulkopuolella syntyneelle lapselle elatuksen myös henkilöltä, joka oli saattanut tai voinut saattaa äidin raskaaksi. Lain voimaantulo oli viivästynyt kirkon vastustuksen vuoksi.⁵⁸ Ennen lakia avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten elättäminen jäi äidin vastuulle. Tosin isien saattaminen vastuuseen lapsien elättämisestä oli ongelmallista vielä lain voimaantulon jälkeenkin.⁵⁹ Esimerkiksi vuoden 1907 kuulutuksessa käy ilmi, miten aviottomiin lapsiin saatettiin suhtautua. Etsityt irtolaisnaiset Amanda ja Maria olivat hylänneet ”äpärälapsensa” vaivaishoidon rasitteeksi, ja heidät oli velvoitettu työllä korvaamaan lapsille annettu hoito.⁶⁰

Naiskuva rakentui vuosisadan vaihteessa yhä vahvasti kodin ja äitiyden ympärille. Kyseessä ei nähty olevan pelkkä moraalinen suoranaisten sukupuolien kutsumus, jonka lisäksi naista piti ohjata sopivan käytöksen suuntaan.⁶¹ Naisen toimintaan ei sopinut siveetön ja muutoin moraaliton käytös. Moraalinen kontrolli ei aina ulottunut pelkästään suoraan rikollisena pidettyyn toimintaan. Vuosisadan vaihteessa on esimerkiksi kontrolloitu naisten läheistä paritanssimista, jonka on ajalla epäilty liittyvän epäsiveelliseen käytökseen. Kontrolli liittyy samalla tapaa korttipeliveroon ja alkoholin kieltämiseen, jolla on haluttu rajoittaa ei toivottuja ilmiöitä kuten epäsiveellisyyttä ja muuta pahatapaisuutta.⁶² Tiukka kontrolli ei tarkoittanut, että se oli elämisen sääntö tai tapa. Ihmiset elivät omalla tavallaan esivallan toiveista huolimatta.⁶³

Naisen sukuvietti oli alisteista suvun jatkamiselle ja nainen haluttiin nähdä tässä korkeampana moraalisenä olentona kuin mies.⁶⁴ Tämä kaupungin yläluokan piirissä ollut naiskuva toteutui kuitenkin huonosti maaseudulla ja työväen keskuudessa. Vuosisadan jälkeen sukupuolten välille rakennettu ero alkoi yleistyä koskemaan molempia sukupuolia, jolloin myös

⁵⁷ Verene 1995, 205–207.

⁵⁸ Pylkkänen 1991b,

⁵⁹ Kokko 1991, 103.

⁶⁰ S.p. Nnca Lääninhallituksen kuulutuksia Vaasanlääni 1901-1923.

⁶¹ Kaartinen 2011, 22–23.

⁶² Tikka-Nevala 2020, 12.

⁶³ Vainio-Korhonen 2018, 42.

⁶⁴ Kaartinen 2011, 23.

syntyperän ja yhteiskunnallisen aseman merkitys alkoi saada huomiota.⁶⁵ Pösö on todennut, että henkilöt, joilla on ollut laajat toimintamahdollisuudet ja korkea sosiaalinen asema, eivät joko tee rikoksia tai saa niistä seuraamuksia, vaikka heillä on paljon mahdollisuuksia tehdä rikoksia. Rikoksia tekevät ne, jotka on syrjäytetty palkkatyön mukanaan tuomasta normaalista osallistumisesta yhteiskunnalliseen elämään.⁶⁶ Kuulutusten perusteella sama vaikuttaisi pitävän paikkaansa naisetsittyjen osalta, jolloin vuosisadan tuomat muutokset yhteiskuntaan sosiaalisena ympäristönä vaikuttivat naisten rikollisuuteen. Naisten sosiaalinen ”turvaverkko” oli rakentunut avioliiton ja perheen ympärille. Kun nämä heikkenevät, vaarana oli naisten jääminen ilman paikkaa perheen tai palkkatyön sisällä.⁶⁷

Osa naisetsityistä oli moraalikontrollista huolimatta tilanteissa, joihin heidän oli itse vaikeaa vaikuttaa. Vähäosaisuus oli yksi selvä tekijä moraalittomaksi katsotun rikollisuuden synnylle. Esimerkiksi seksityöläisyyteen ryhtymistä on selitetty olosuhteiden uhrina olemisella, ankealla lapsuudella, jossa koettu köyhyyttä, seksuaalisella hyväksikäytöllä tai tilanteella, jossa henkilö on kohdannut jonkinlaista viettelyä. Syynä on saattanut olla oma päätös ryhtyä seksityöhön.⁶⁸ Häkkinen on kirjoittanut prostituutioon liittyneen paljon tilanteeseen ajautumista ja vaihtoehtojen puuttumisesta. Markkola on nostanut aikalaisten käsitystä sukupuolten välisestä taloudellista epätasa-arvosta, jossa huonot naisten palkat aiheuttivat lankeamisen vaaraa naisille.⁶⁹

Sosiaalisen verkoston vaikutuksia tuskin myöskään voidaan aliarvioida. Kaikki ihmiset pyrkivät muodostamaan sosiaalisia verkostoja, joista he myös mahdollisesti saavat tukea. Ihmiset syntyvät ilman varallisuutta, mutta verkostojen avulla heillä on mahdollista saavuttaa sitä. Tällöin syntyy tilanteita, joissa ihminen joutuu huonossa toimeentulossa tekemään yhteiskunnan moraalin vastaisia tekoja. Sosiaalisten verkostojen muodostuminen vaatii jäsenten luottamusta, kytkeytymistä verkon normien mukaisiin sääntöihin ja siihen sisältyvä vastavuoroisuuden odotus. Uuden verkoston luonti vaatii myös luottamusta tuntemattomia kohtaan.⁷⁰ Asuinpaikkaa vaihtaneelle naiselle verkoston puute on saattanut tuoda haasteita ja ongelmallisia tilanteita. Sopivaksi katsottu käytös toteutui paremmin luotettavassa ja tukea antavassa verkostossa. Suku- ja paikallisyhteisö takasi ihmisten välisen moraalikoodiston

⁶⁵ Kaartinen 2011, 24–25.

⁶⁶ Pösö 1986, 69.

⁶⁷ Pösö 1986, 69.

⁶⁸ Vainio-Korhonen 2018, 30–31.

⁶⁹ Markkola 2002, 332.

⁷⁰ Immonen 2000, 10, 13.

pätevyyden.⁷¹ Tällöin esimerkiksi suku antoi tukea elää säädyllisesti sekä koki mahdollisesti vastuusta yksilön toimien seurauksista.

Kuulutukset ovat yksilöllisiä, mutta toisinaan niiden takaa paljastuu kytkös etsittyjen ihmissuhteisiin. Pelkän tapauksen perusteella ihmisten kytkeminen toisiinsa on haasteellista, sillä henkilöitä ei usein tuomittu samassa oikeudenkäynnissä. Irrallisissa kuulutuksissa tulee paremmin selville tapaukseen kytkeytyneitä henkilöitä. Ne paljastavat, että teoissa on voinut olla mukana useampi henkilö. Joitain tapauksia on mahdollista yhdistää toisiinsa nimen, ajankohdan, säädyn ja teon mukaan. Tavallisimmillaan kyseessä on ollut aviomiehen ja -vaimon tapaukset, joissa heidät on samana päivänä tuomittu samasta asiasta. Esimerkiksi vuonna 1900 torpparinvaimo Maria oli tuomittu yhdessä aviomiehensä kanssa luvattomasta alkoholin myymisestä. Samalla heidät velvoitettiin yhdessä tai sen mukaan kummalla on varaa maksamaan korvauksia kunnalle.⁷² Sisarusuhteita ilmenee kuulutuksissa joitain tapauksia. Samaan tapaan myös torpparintytär oli yhdessä veljensä kanssa tuomittu vuonna 1897 asiallisena poissaolosta sakkoihin.⁷³ Yhden tavattomimmista tapauksista kuulutuksissa oli Eddan sieppaus, johon liittyy erilaisia sukulaissuhteita. Tapausta osaa kuvata parhaiten kuulutus itsessään:

Yleinen peräänkuulutus:

Sittenkun Tohtori Julius [...] Petrogradin kaupungista, minulle tänään jätetyssä kirjelmässä on ilmoittanut, että kahdeksan henkinen asetettu joukkue, johon m. m. kuului Tohtori [...] vaimo Agnes [...], Insinööri Kurt [...], Vänrikinvaimo Maria [...], Puusepäntiikkeen-mestari Paul [...] ja Konttoristi Adel, kaikki [...] kaupungista, tämän toukokuun 12 päivänä oli Tohtori [...] kodista [...] pitäjässä väkivallalla ryöstäneet hänen 8 vuotiaan tyttären Edda [...] ja vienyt lapsen tietymättömiin sekä sentähden anonut Edda [...] etsiskelemistä julkisen kuulutuksen kautta, sentähden kehoitetaan tämän kautta kaikkia poliisiviranomaisia kaupungeissa ja maaseudulla tarkoin etsiskelemään mainittua Edda [...] sekä tavattaessa antamaan hänelle kodillista suojaa ja sähköitse asiasta tänne ilmoittamaan. [...] Mikkelissä, Lääninkansliassa 26 päivänä Toukokuuta 1916.⁷⁴

Tapauksen kiireellisyyttä osoittaa kuulutuksen tavallista nopeampi laadinta saadusta tiedosta ja määräys ilmoittaa mahdollisesta asiasta sähköisesti.

⁷¹ Immonen 2000, 15.

⁷² S.P.Nnca Läänit Lääninhallituksen kuulutuksia Oulun lääni 1901-07,08 1894-1900.

⁷³ S.P.Nnca Lääninhallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

⁷⁴ Mikkelin lääninhallitus -Kuulutuksia 1901- 1894, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900.

Kaikkien tapausten osalta ei voida suoraan sanoa niiden yhteyttä sukupuoleen, mutta niitä saatettiin käsitellä sen mukaan. Kuulutuksissa tyypillistä on myös tapauskohtaisesti eri tekojen päällekkäisyys, esimerkiksi alkoholin ja seksuaalisen toiminnan osalta. Samalla tapaa irtolaisuus sidottiin moraalINVALVONTAAN siihen käytettynä välineenä eikä pelkkänä tuomittavana elämäntapana. Näin ollen vuosisadan vaihteen irtolaisuutta ei sidottu vain köyhyyteen ja puutteeseen vaan myös siveellisyyteen. Irtolaislait antoivat viranomaisille mahdollisuuden valvoa naisten siveellisyyttä.⁷⁵

Miehet ovat olleet sukupuolena naisia laajempi rikoksia tekevä puoli. Tämän vuoksi miessukupuoli kattaa myös laajemmin eri rikoksia. Naisten rikollisuuteen voidaan tulkita liittyväksi sosiaaliset ja pehmeämmät rikostyyppit. Myös miehet olivat omalla tapaa osallisia naisten moraalirikoksissa, ja valtaosaa niihin liittyviä tuomioita ei olisi tapahtunut ilman miesten osallisuutta. Vuosisadan yhteiskunnassa oli jopa suoranainen sukupuolittunut moraaliritiriita, sillä naiset olivat tarkemman moraalisen valvonnan alla kuin miehet.⁷⁶ Myös Häkkinen on todennut, että esimerkiksi prostituution osalta pidätettyjen miesten rangaistukset eivät vastanneet seksityöläisten saamia rangaistuksia.⁷⁷

Korkea sakko tai vankeustuomio voi selittää tapauksista sen, miksi juuri näitä tuomioita haluttiin jättää suorittamatta. Lähteissä on suuruudeltaan hyvin vaihtelevia sakkoja, joten sakon suuruutta ei itsessään voida pitää suorituksen hoitamattomuuden syynä. Kokivatko tuomitut henkilöt sitten epäoikeudenmukaisuutta tietyistä rikoksista? Asiaa on vaikea arvioida pelkästään etsintäkuulutusaaineiston perusteella. On mahdollista, että osa etsityistä on kokenut vääryyttä tuomiostaan ja jättänyt tuomionsa suorittamatta. Pelotusnäkökohta edellyttää, että rangaistusuhan on oltava sitä ankarampi, mitä voimakkaampina esiintyvät säännönmukaisesti rikoksen tekemiseen suuntautuvat motiivit. Asia ei kuitenkaan toteudu rikoslaissa säännönmukaisesti, kuten sikiönlähdettämisen- ja lapsenmurhatapauksissa.⁷⁸

Periaate toteutuu kuulutusten tapauksissa vaihtelevasti. Rikoksen organisoinnista kuten paritus ja avunanto laittomaan raskaudenkeskeyttämiseen ovat yleensä olleet tuomitumpia tekoja kuulutuksissa kuin muut seksirikokset tai laittomat raskaudenkeskeyttämiset. Samoin alkoholilainsäädännön rikkomisesta valmistuksen ja myynnin kohdalla on määrätty usein kovempia sakkoja kuin juopumuksesta. Syynä on voinut olla myös yksinkertaisempia

⁷⁵ Suhonen 1996, 218.

⁷⁶ Suhonen 1996, 217.

⁷⁷ Häkkinen 1995, 20.

⁷⁸ Honkasalo 1965, 35.

selityksiä. Kenties oikeustoimintaa tai sakkoja ei ole haluttu sen enempää ajatella ja se on unohdettu. Erityisesti tämä on voinut olla tapauksissa, joissa tuomittu henkilö ei asu paikkakunnalla. Naisetsittyjen taloudellinen tilanne on saattanut olla hankala, jolloin heillä on ollut haasteita suorittaa sakkoja kuuliaisuudesta huolimatta.

Missä määrin naisten omaiset sitten ovat vaikuttaneet ratkaisuun jättää sakko maksamatta? Ovatko esimerkiksi perheen rahoista vastanneet kieltäytyneet sakkojen maksun avustamisesta? Sakkoja on jossain määrin saatettu myös ulosottaa oikeuden päätöksellä. Oikeus määräsi kunnalle tarkoitettujen korvauksien ulosottamisen irtolaisen vaimo Suleiman omaisuudesta vuoden 1894 tapauksessa ennen sakkojen suorittamista.⁷⁹ Tuntematonta on, miten paljon hänellä lopulta saattoi olla omaisuutta ulosotettavaksi.

Kuulutuksia tulkittaessa voi pohtia myös, missä menee vakavuuden raja, ja mitä pääasiassa painettiin etsintäkuulutuksesi. Epäilyksen alaisella henkilöllä on ollut mahdollisuus paeta ennen oikeuden haastetta. Oikeuden päätöksen jälkeen lievempien rikosten osalta tuomioita ei ole heti laitettu täytäntöön, jolloin tuomittu on voinut jättää tuomionsa suorittamatta. Sakkojen kohdalla asia on ilmeisempi, sillä ihmisten lähinnä odotettiin hoitavansa sakkoja. Sakkojen suuruus voi osaltaan selittää miksi tietyt teemat esiintyvät useammin kuulutuksissa. Erityisesti alkoholirikoksista ja salakuljetuksesta langetettiin lähes aina poikkeuksetta kovia sakkotuomioita, lisäksi oli usein rikkeen tekijä velvollinen korvaamaan rikospaikan kaupungille tai pitäjälle korvauksia.

Sakkoja saattoi myös tulla herjaamisesta, oikeudenkäyntien poissaoloista, oikeuden väärinkäytöksistä, väärennyksistä ja kavalluksista. Suoraan vankeutta saatettiin tuomita, mikäli henkilö toisti rikoksensa. Normaalisti sakoiksi tuomitut teot saattoivat riittävän törkeiksi katsottuina olla myös vankeuteen tuomittuja. Raskaudenkeskeyttäminen, sikiön salaaminen, parittaminen, väärä vala ja henkirikokset olivat kuulutuksissa vankeusrangaistuksen alaisia tekoja. Kokemus teosta ja sen suhteesta tuomioon on saattanut vaikuttaa etsittyjen ratkaisuun paeta aiheutuneita seurauksia.

Suomessa on ollut voimassa alkoholijuomien valmistuksen ja myynnin kieltävä laki eli kieltolaki vuosina 1920–1932. Viinan kotipoltto oli ollut Suomessa laitonta jo vuodesta 1866 asti. Kieltolaki ei ollut vain Suomessa toteutunut laki. Muissa pohjoismaissa on vastaavana aikana toteutettu vaihtelevasti kieltolakia tai alkoholin kulutuksen rajoittamista. Niissäkin

⁷⁹ S.P.Nnca Hämeenlinnan lääninhallitus kuulutuksia 1895-1900; 1893, 1902, 1907.

esimerkkinä oli käytetty paljon Suomesta saatua esimerkkiä. Kieltolain ajaminen on ollut yleisempää maissa, joissa naisilla on ollut mahdollisuus aktiivisempaan toimintaan politiikassa.⁸⁰ Venäjällä oli ensimmäisen maailmansodan aikana voimassa kieltolaki, jota jatkettiin vallankumouksen aikana. Lääninhallinnon etsintäkuulutuksissa alkoholi ja juopumukset ovat eniten esiintyvä tapausryhmä. Kieltolailla on ollut selkeä oma vaikutuksensa asiaan, jolloin myös yhteiskunnan resursseja on enemmän suunnattu alkoholirikollisuuden ja juopumuksen kitkemiseen.

Kieltolaki on syntynyt moraalikontrollin ja käytännön haittojen ehkäisemisen osana. Esimerkiksi sitä perusteltiin poliisin toiminnalle vuonna 1919 viljapulan helpottamiseksi.⁸¹ Alkoholin käyttö ei suoraan ole tulkittavaksi sukupuolittuneeksi, mutta alkoholin käyttö on usein mielletty enemmän miesten tavaksi kuin naisten käytökselle sopivaksi. Vielä 1800-luvulle tultaessa naisen runsasta alkoholin käyttöä on pidetty mielenvikaisuudesta johtuvana.⁸²

Alkoholi on ollut tasainen työllistäjä viranomaisille yhteiskunnassa. Taulukko 1 osoittaa kieltolain vaikutuksen näkyvän myös etsintäkuulutuksissa, sillä itsenäisyyden ajan kuulutukset sisältävät runsaasti alkoholirikoksia. Alkoholijuomien valmistuksesta, kuljetuksesta ja myymisestä tuomittuja etsittiin usein. Myös alkoholin käyttäminen on ollut lähteissä runsasta. Alkoholiin liittyvät suorittamattomat tuomiot ovatkin yksi suurimmista ilmiöistä kuulutuksissa. Kaikista etsintäkuulutusten naisista peräti 130 oli etsitty alkoholirikoksista ja 102 juopumuksesta. Tämä oli noin 14 prosenttia kaikista tapauksista. Kieltolaki työllisti viranomaisia entisestään, joka vei erityisesti poliisin huomiota alkoholin ja juopumisen valvontaan. Alkoholin vaikutus etsintäkuulutuksiin on ollut myös selkeä, sillä kuulutusten loppupuolella myös naisten etsinnät alkavat painottua alkoholirikoksiin ja juopumisiin.

Kuulutukset osoittavat, että naiset saattoivat yhtä lailla käyttää alkoholia, vaikka tietysti miesten lukumäärä alkoholirikoksissa on huomattavasti suurempi. Naiset olivat osallisina alkoholirikoksiin usein miesten toiminnan mukana. Alkoholi ei istunut ajan naiskuvaan ja juuri naisia on pidetty alkoholin kieltämisen kannattajina.⁸³ Raittiuden lisäksi kieltolakikeskusteluun liittyi yleisesti moraaliksi. Kieltolaki itsessään saatettiin nähdä

⁸⁰ Kaartinen 2011, 18–19.

⁸¹ Vares 2016, 88.

⁸² Nygård 1998, 94.

⁸³ Kaartinen 2011, 59.

moraalinrikkomisen lisääjänä sillä se lisäsi rikollisuutta alkoholin osalta. Kieltolain vastustajat usein juuri käyttivät rikollisuutta kieltolain moraalikeskustelun argumenttina. Heidän mukaansa moraalialia ei voida pakottaa lakien avulla ja seurauksena olisi vain rikollisuuden yleistyminen. Samalla kieltolain kannattajat toivat esille, että paha piti tuoda esille ja siitä tulisi rangaista.⁸⁴ Alkoholista käyty moraalikeskustelu osoittaa, että moraalikontrollin toteuttaminen yhteiskunnassa sisälsi erilaisia mielipiteitä.

Naisten kokonaismäärä alkoholiin liittyvissä rikostuomioissa on varsin pieni.⁸⁵ Tähän nähden on melko yllättävää, miten paljon tapauksia löytyy etsintäkuulutuksissa. Asiaan on voinut vaikuttaa, että kaupungissa eläneet ja alkoholista kiinni jääneet naiset harvoin maksoivat tai kykenivät maksamaan seurauksena olleita sakkoja. Suurien sakkojen osalta on voinut olla parempi poistua kotiseudultaan kuin jäädä maksamaan sakkoja tai päätyä vaihtoehtoisesti vankilaan. Lisäksi salakuljetus ja alkoholin luvaton myynti toi tekijöille kohtuullisia tulomahdollisuuksia.⁸⁶ Tämä toimi houkuttimena myös naisille saada tuloja kieltolain aikana. Tulot houkuttelivat myös lopulta valtiota, joka sai alkoholista tuntuvia verotuloja, jolloin moraalialia sai väistyä taloudellisten hyötyjen edeltä. Asiaa kritisoitiin siitä, että valtio hyötyy kansan juopottelusta.⁸⁷ Alkoholien käyttö ei ollut pelkästään miesten juomatapa, johon haluttiin vaikuttaa pahan tavan vähentämällä miesten liiallisena paheena. Alkoholilla oli myös vahvat kytkökset prostituutioon, joka näkökulmana liittyy naissukupuolen osaksi alkoholin kulutusta. Myös kuulutuksissa siveettömyyksistä tuomittuihin tapauksiin on samaan aikaan käsitelty alkoholiin liittyviä tapauksia. Prostituutiota harjoitettiin usein anniskelupaikoissa ja etenkin kieltolain myötä prostituoidut alkoivat tarjoilla alkoholia asiakkailleen kotona.⁸⁸

Juopumuksesta tuomituista sakoista syntyi oma joukkonsa etsintäkuulutuksia. Kuulutuksissa saattoi olla samalla päivällä tuomittuja juopumustapausten sarjoja, joissa mukana oli työmiehiä ja heidän vaimojaan. Juopumuksesta sai ennen vuotta 1917 kymmenen markan ja pahennusta herättävästä juopumuksesta 20 markan sakon. Vuonna 1917 juopumussakot kuulutuksissa ovat nousseet 40–80 markan välille. Seuraava muutos näkyy vuonna 1922, jolloin juopumuksesta etsityille naisille oli annettu sakkoja sadasta aina kolmeensataan

⁸⁴ Kaartinen 2011, 158.

⁸⁵ Suhonen 1996, 214, 218.

⁸⁶ Kaartinen 2011, 165.

⁸⁷ Kaartinen 2011, 166–167.

⁸⁸ Tikka, Aaltonen & Maaniitty 2018, 90–91.

markkaan asti, sillä vuonna 1918 markan vastaava rahamäärä yli kolminkertaistui edelliseen vuoden nähden.

Muutos kertoo yhteiskunnan asenteiden muutoksesta alkoholin kuluttamista kohtaan, jolloin alkoholin kieltämistä tuli moraalinen kysymys. Eduskunta hyväksyi vuodesta 1907 lähtien kieltolain useita kertoja⁸⁹, mutta sen voimaantulo jäi vaille hallitsijan vahvistamista.⁹⁰ Vasta ensimmäisen maailmansodan tuoma kovemmat ajat ja kieltolaki vaikuttivat alkoholin käytön rangaistusten koventamiseen. Kieltolaki ei lopulta vastannut lainsäätäjien odotuksia, eikä se tuonut haluttua raitistumista ja yleinen lainkunnioitus aleni ja epäily kieltolakia kohtaan kasvoi erityisesti 1920-luvun loppua kohden.⁹¹

Juopumus työllisti myös eri tason virkamiehiä, jolloin lääninhallituksen oli laadittava asiasta etsintäkuulutus sakkojen saamiseksi kuulutetuilta naisilta. Etsintäkuulutusten peruutusten pieni määrä viittaa puolestaan siihen, että sakot jäivät usein saamatta. Alkoholin kuluttaminen on usein liitetty irtolaisuuteen ja yleisiin huonoihin elämäntapoihin. Tämä selittää myös, miksi taulukon 3 mukaisesti etsintäkuulutuksissa näkyvät naisetsittyjen kohdalla palvelutyöläisyys ja vähäosaisuus. Parempiossaisten alkoholin käyttö ei näkynyt julkisesti. Porvarillinen naiskuva näki naiset kodin kautta, jossa heidän tehtävänsä oli huolehtia kodista, lapsista ja palvelijoista, ettei alkoholi pääse sinne pesiytymään.⁹² Vaikka alkoholin käyttöä kotona olisi ollutkin, niin se ei samalla tapaa tullut julkisen moraalikontrollin ulottuviin. Siveellisyys liitettiin osaksi moraalialia, jolla suojattiin koteja ja ajatuksena oli, että Suomen naiset voisivat toimia esimerkkeinä muille kansoille.⁹³ Porvarillista naiskuvaa alkoholin suhteen mursi lopulta jopa yllätykseksi koettu naisten kannatus kieltolain muuttamiseksi. Aloite laajaan adressiin lain muuttamiseksi tuli nimittäin porvarinaisilta.⁹⁴

Alkoholi oli kuulutusten mukaan usein syynä myös erilaisiin järjestyshäiriöihin ja poliisin kanssa rettelöimiseen. Naisten osalta varmasti usein saattoi kyseessä olla sanallinen selkkkaus poliisia kohtaan, mutta fyysiseltä kontaktilta ei voitu aina vältyä. Naiskuulutetut ovat usein haastaneet poliiseja näiden puuttuessa juopotteluun. Juopumusten yhteydessä poliisin vastustelut mainitaan 12 kertaa. Muutoin juopumuksen yhteyteen oli liitetty rähinöintiä,

⁸⁹ Kieltolaki hyväksyttiin eduskunnassa vuonna 1907. Laki hyväksyttiin ja sen vahvistamista anottiin vielä vuosina 1909, 1911 ja 1914. Venäjän väliaikaishallinto vahvisti lain senaatin esityksestä vuonna 1917 ja laki tuli voimaan 1.6.1919.

⁹⁰ Kallenautio 1983, 194.

⁹¹ Kallenautio 1983, 195.

⁹² Kaartinen 2011, 175–178.

⁹³ Kaartinen 2011, 161.

⁹⁴ Kaartinen 2011, 120–121.

meluamista, loukkaavaa käytöstä ja tappelemista.⁹⁵ Mainitut teot saattoivat olla syy, miksi henkilöt joutuivat ylipäättään poliisin kanssa tekemisiin. Poliin vastustelu on ollut naisetsityillä suhteellisen yleinen tapa ilman juopumustakin. Tämän kaltaista toimintaa ei yleensä ajatella naisille kuuluvaksi käytökseksi. On mahdollista myös, että asiaa kohtaan on koettu periaatteellista yhteiskunnallista vastustamista, jolloin sakot alkoholin ja muun virantoimituksessa olevien henkilöiden kanssa rettelöimisestä jätettiin hoitamatta.

Alkoholin osalta oikeutta on käyty kovemmin. Pelkästä luvattomasta kuljettamisesta on määrätty kovia sakkoja. Valmistuksesta ja salakuljetuksesta tuomiot ovat olleet kuulutusten perusteella korkeita sakkotuomioita. Sakkoja on varmasti tuomittu, jotta rikollinen hyöty on saatu perittyä takaisin. Koska etsityt henkilöt ovat usein yhteiskunnan vähävaraisempaa osaa, heillä tuskin on ollut varaa hoitaa sakkojansa.⁹⁶ Tältä osin ei ole yllättävää, että naisetsityt jättivät korkeat sakot maksamatta. Toisaalta oli myös mahdollista, että etsityt suorittivat tuomionsa. Esimerkiksi työläinen Lempi oli vuonna 1921 saanut luvattomasta väkijuoman kuljettamisesta tuhannen markan sakkotuomion. Hän oli sovittanut myöhemmin saamansa sakot.⁹⁷

Naisten käyttö alkoholin laittomaan kuljettamiseen on ollut käytännön ratkaisu kieltolain laittomuuksissa. Naiset kiinnittivät vähemmän viranomaisten huomiota yleisillä paikoilla. Naisten ominaisuuksia käytettiin myös hyväksi alkoholin kuljettamisessa ja jakelussa. Naisille esimerkiksi valmistettiin erityisiä vaatekappaleita, joilla saattoi kuljettaa piilossa olevaa alkoholia.⁹⁸ Ainakin periaatteessa ajatuksena on ollut, että rikoksesta epäiltyjen naisten ruumiillinen tarkastaminen tulisi suorittaa naispoliisin suorittamana.⁹⁹ Naispoliisille tarkoitettujen tehtävien toteutuminen käytännössä tuskin oli kaikissa tilanteissa mahdollista. Naispoliiseja oli poliisilaitosten tehtävissä vielä 1920-luvulla vaihteessa melko vähän, joten heillä ei ollut paljoa merkitystä poliisin tärkeiden tehtävien laajuuteen.¹⁰⁰

⁹⁵ S.P.Nca Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923 & S.p. Nca Läänihallituksen kuulutuksia Vaasanlääni 1901-1923.

⁹⁶ S.P.Nca Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

⁹⁷ S.p. Nca Läänihallituksen kuulutuksia Vaasanlääni 1901-1923.

⁹⁸ Housut; Pirtuhousut avohousut; Naisten alushousut pirtukanisterien salakuljetukseen. HM 1202:48. Tampereen historialliset museot, Tampere. & Salakuljetusliivit. K7397:9. Suomen kansallismuseo.

⁹⁹ Emännän tietokirja: Naispoliisi, 515.

¹⁰⁰ Vares 2016, 49.

2.3 Kuulutukset yhteiskunnan moraalikontrollin välineenä

Yleinen etsintäkuulutus.

Koska **Työmies** [...], **Merimies** [...], ja **Työmiehenpoika Frans** [...] sekä **Työmiehenvaimot Ida** [...], **Fanny** [...] ja **Tilda** [...], kaikki [...] kaupungista, jotka Keisarillinen Suomen Senaatti päätöksellä Huhtikuun 4 päivältä 1907 on **tuominnut rikoksesta, joka käsitti kapinan ja laittoman vangitsemisen, pidettäväksi kukin kuusi kuukautta vankeudessa**, ovat poistuneet kotipaikaltaan ja tuntematonta on, missä he nykyään oleskelevat, niin kuulutetaan mainitut henkilöt täten yleisesti etsittäviksi kehoituksella asianomaisille kruunun- ja kaupunginpalvelijoille heitä tarkoin tiedustelemaan sekä tavattaessa saattamaan heidät yllämainittua rangaistustaan kärsimään, kuin myös toimenpiteestä sekä tänne että [...] kaupungin Maistraatille ilmoittamaan. Turussa, Lääninkansliassa, Marraskuun 9 päivänä 1907.¹⁰¹

Kuulutusten käyttö sisälsi tavanomaisen rikollisuuden lisäksi myös yhteiskunnallisia tapahtumia, jotka vaikuttivat kansalaisten toimintaan. Etsintäkuulutuksissa tulee esille Suomessa ja maailmalla tapahtuneita muutoksia. Vuosisadan alun Suomessa oli käynnissä kansannousu, joka sai jopa vallankumouksellisia piirteitä. ”Kapinaan” ryhtyminen on ollut äärimäinen teko, johon tuskin on ryhdytty kevyin perustein. Viranomaisten ja syytettyjen kokemus, mitä kapina tarkoitti, saattoi olla erilainen. Jännittyneessä poliittisessä tilanteessa kaikenlainen valtionvastainen toiminta saatettiin nähdä kapinointina.

Yllä olevan kuulutuksen tapausta oli käsitelty senaatissa asti, jossa seurauksena oli ollut vankeutta. Kuulutus kertoo sen, että yhteiskunnalliset tapahtumat eivät olleet vain miesten tekoja, joita naiset kodeistaan seurasivat sivusta. 1900-luvun alun konservatiivisen näkemyksen mukaan naisille ei katsottu sopivan esivallan ja lain vastustaminen, vaan heidän kuului kasvattaa lapsiaan lainkuuliaisiksi.¹⁰² Lintunen on todennut, että vallankumous ja sotiminen eivät kuuluneet naisille. Vallankumouksiin osallistuneita naisia pidettiin poikkeavina ilmiöinä. Suhtautuminen naisiin on riippunut myös siitä, edustivatko he voittajien vai häviäjien puolta. Voittajien puolella olleita naisia on ihailtu heidän rohkeudestaan, mutta häviäjien puolella olleita naisia ei olla nähty yhtä suojealla tavalla. Suomeen naisten vallankumouksen toimintaan osallistumisen malli tuli itärajan takaa, jossa esimerkiksi bolševikit olivat hyväksyneet naiset miesten rinnalle katutaisteluihin jo 1870-luvulta lähtien.¹⁰³

¹⁰¹ Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lään 1901-1904 1906-1916 s.p. Nnca.

¹⁰² Lintunen 2010, 119–120.

¹⁰³ Lintunen 2015, 33–35.

Valmis kuulutusjärjestelmä poliittisen toiminnan hallintaan mahdollisti sen käyttämisen myös itsenäisyyden ajan kontrolliin. Vuoden 1918 tapahtumat vähensivät kuulutusten määrää selkeästi, sillä sota vei viranomaisten huomion ja valtion virkakoneisto järjestäytyi uudelleen. Sodan päätyttyä kuulutuskäytäntö jatkui, mutta kuulutusten määrässä alkoi näkyä muutosta. Kuulutusten käyttö rikollisuuden kontrolloinnissa väheni lääninhallituksissa hiljalleen itsenäistymisen jälkeen. Esimerkiksi Turun ja Porin läänin sekä Uudenmaan läänin kuulutuksia on 1918 jälkeen tuotettu vielä joitain vuosia, niiden kokonaismäärä laski.

Yhteiskuntatilanne, lainsäädäntö, toimintakulttuuri ja maantieteelliset erot vaikuttivat kuulutusten sisältöön jokainen omalla tavallaan. Yhteiskuntaan vaikuttivat suuret poliittiset muutokset, joihin Suomi ajautui osittain Venäjän sisäisen tilanteen seurauksena. Kansalaisyhteiskunnan herääminen synnytti myös heikko-osaisempia koskevan keskustelun samalla, kun vääryyksiä tuotiin avoimemmin esille.¹⁰⁴ Suomalainen kansannousu aiheutti levottomuutta samalla, kun venäläisen järjestelmän kyky ylläpitää lakeja ja järjestystä heikkeni. Myös lainkuuliainen porvaristo kyseenalaisti keisarin ja ”lain” auktoriteetin.¹⁰⁵ Kuulutuksissa tämä näkyy kapinahenkenä ja keisarin aseman korostamisessa. Venäjällä ja sen osissa kuten Suomessa oli kytynyt tarve luoda sosiaalisia reformeja ja päivittää lainsäädäntöä vuosisadan vaihdetta kohti tultaessa. Venäläiset vaativat vuoden 1894 rikoslakiin tarkistuksia, sillä he katsoivat rangaistusten olevan liian lieviä valtiollisissa rikoksissa.¹⁰⁶ Perinteinen moraalikontrolli oli vielä monessa sosiaalisessa ilmiössä mukana ja tämä vaikutti erilaisten kuulutusten määrään. Naisten kohdalla vaatimukset samoista oikeuksista ja toimintamahdollisuuksista ajoittuvat 1800-luvun loppupuolelle. Kyseessä ei ollut pelkästään tasa-arvokysymys, vaan taloudellisen kehityksen esteiden poisto.¹⁰⁷

Etsintäkuulutuksia alettiin lääninhallituksissa käyttää samoihin aikoihin, kun Suomessa poliisitoimintaa keskitettiin 1800-luvun loppupuolella keskusvallan hallintaan. Poliisin ylimmäksi alueelliseksi toimijaksi säädettiin lääninhallitus. Poliisitoiminnan järjestelmälliselle toiminnalle oli syntynyt tarvetta erityisesti maaseudulla, jossa elinkeinorakenne muuttui.¹⁰⁸ Samalla myös lääninhallitusten asema korostui. Laajavaltaiset kuvernöörit lääninhallituksen johdossa oli tapa heikentää senaatin asemaa, ja saada senaatti riippuvaiseksi kuvernööreistä. Kaiken tämän keskellä myös poliisijärjestelmä valtiollistui

¹⁰⁴ Tikka, Aaltonen & Maaniitty 2018, 111.

¹⁰⁵ Soikkanen 2016, 196.

¹⁰⁶ Kekkonen 1991, 267–268.

¹⁰⁷ Pylkkänen 1991b, 105.

¹⁰⁸ Rautala 1985, 81.

nopeasti kaupungeissa.¹⁰⁹ Kuvernöörihallinto heikentyi koko maassa vuoden 1906 suurlakkotoiminnan aikana, mutta lääninhallintojen rooli poliisitoiminnassa säilyi.¹¹⁰

Helmikuun manifestin perusteella laadittiin vuonna 1899 asevelvollisuuslaki, joka nostatti asevelvollisuuskysymyksestä käydyn taistelun.¹¹¹ Venäjän sotilaskutsunnat ja suomalaisten poisjäännit niistä synnyttivät suuren määrän etsintäkuulutuksia kutsunnoista poissaolleiden sekä varuskunnista paenneiden osalta. Naisia kutsunnat eivät koskeneet, mutta tämä ei estänyt naisten osallistumista aktivismiin asian puolesta. Esimerkiksi Uudenmaan lääninhallinto etsintäkuulutti vuonna 1903 Helsingissä päällistenneuloja Idan sekä kaksi Aina nimistä neulojatarta tuotavaksi Helsingin raastuvanoikeuteen. Heitä syytettiin julkisesta kirjasten levittämisestä, jotka sisälsivät kehotuksen olla noudattamatta ”kutsumusta asevelvollisuuskatsastukseen”.¹¹²

Toimintaa ei laajasta laillisuusperiaatteen palauttamisesta huolimatta nähty kaikkialla hyväksyttävänä. Helmikuun manifestin seurauksena suomalaiset olivat jakautuneet kahteen leiriin, sen perusteella, miten he kokivat, että lain noudattamisen kanssa tulisi toimia. Tämä tarkoitti myös tuomioistuinten virkamiesten vaihtumista enemmän myöntöväisyyssuuntaa kannattavilla lakimiehillä.¹¹³ Myös poliisi varustettiin yhteiskunnassa esiintyneen vastarinnan tukahduttamiseen.¹¹⁴

Euroopan levottomuudet vaikuttivat lopulta myös Suomeen, joka osana Venäjää päätyi sotatilaan ensimmäisessä maailmansodassa. Sota laukaisi lopulta laajemmat levottomuudet Venäjällä, ja johti Suomen irtautumiseen Venäjästä. Itsenäistyminen ei kuitenkaan tuonut Suomeen yhteiskuntarauhaa. Itsenäistymisen ja sisällissodan seurauksena myös viranomaisten toiminta oli hetkellisessä kaaoksessa, minkä seurauksena myös kuulutusten määrä putosi. Vuoden 1918 alun jälkeen kuulutusten määrä lähti jälleen nousuun, mutta ei enää palannut yhtä suureksi kuin aikaisempina vuosina.

Itsenäistymisen myötä lääninhallintojen ja poliisitoiminnan keskiössä oli kommunismin ja kieltolain valvominen. Poliittinen valvonta keskittyi kuitenkin Helsinkiin ja muualla lääninhallinnot keskittyivät mieluummin rikollisuuden torjuntaan. Poliittisissa asioissa

¹⁰⁹ Rautala 1985, 83.

¹¹⁰ Rautala 1985, 84.

¹¹¹ Soikkanen 2016, 196–197.

¹¹² Nnca Uudenmaan lääninhallitus -kuulutukset 1901-1915, 1918-1919, 1921-1922, 1924, 1926, 1930, 1933, 1936, 1939, 1893-1900.

¹¹³ Soikkanen 2016, 197.

¹¹⁴ Soikkanen 2016, 198–199.

toimittiin lähinnä sisäministeriön ohjeistuksesta.¹¹⁵ Naiskuulutettujen osalta sisällissotaan liittyviä kuulutuksia on melko vähän. Sisällissodan vaikutuksesta on syntynyt joitain kuulutuksia. Kuulutuksissa tulee esille punaisten vapauttamat vangit Hämeenlinnan vankilasta ja työvankilasta. Esimerkiksi Vaasan lääninkanslia oli antanut kuuluttaa viisi läänistä kotoisin ollutta naista, jotka vankilanjohtaja oli ilmoittanut punaisten vapauttamiksi.¹¹⁶

Turussa lääninkanslia oli vuonna 1919 antanut Suomen Vankeinhoitohallituksen tekemästä pyynnöstä kuulutuksen, jossa 400 markan sakon uhalla kielletään sivullisia luvatta menemästä Turussa sijaitsevien vankiloiden¹¹⁷ alueille ja ”ryhtymättä minkäänlaiseen kanssakäymiseen vankien kanssa tai luvatta toimittaa heille minkäänlaista tavaraa”.¹¹⁸ Tällä kuulutuksella tarkoitettiin erityisesti toimintaa Turun pakkotyölaitoksen eli Sirkkalan vankileirin lähetyksillä, jossa lähiomaiset toivat ruokaa turkulaisille vangituille.¹¹⁹ Ilmeisesti aikaisemmat kiellot eivät olleet tehonneet, joten toiminnasta määrättiin uhkasakko. Oletettavasti erityisesti naiset olivat tuoneet läheisilleen ruokaa ja muuta tavaraa vankileirille. Toisinaan asialle saatettiin laittaa myös lapset paremman sympatian saamiseksi.¹²⁰

Viranomaisten rikollisuuden vastainen työ ei ollut Suomessa helppoa. Venäläinen hallinto- ja poliisijärjestelmä oli vaihdettava uuteen järjestelmään. Poliisin ja muiden järjestyksenpidosta vastaavien tahojen on kuvattu vuosisadan vaihteessa olleen työllistettyjä ja aliresursoituja työn määrään nähden. Sama koski sekä kaupunki- että maalaisalueita. Esimerkiksi Turun poliisilla oli huono palkka ja pula työntekijöistä. Tämä johti siihen, että poliisi oli 1900-luvun alussa paikoin kyvytön hoitamaan tehtäviään.¹²¹ Maalla monenlaiset tehtävät ja varustepula työllistivät vaihtelevasti kruununpalvelijoita ja nimismiehiä. Ajoittain rikollisuuteen liittyviä tehtäviä saattoi olla vähän, mutta myös nimismiesten arki täyttyi viranomaistehtävistä.¹²² Rikostentekijöiden etsintä oli esimerkiksi Pudasjärven nimismiehelle työlästä puuhaa, josta kertyi tehtäväksi pitkiä matkoja.¹²³ Tilanne ei ollut usein kaupungeissakaan helpompi, sillä esimerkiksi Turussa kaupunki oli laaja poliisivirkamiesten määrään nähden.¹²⁴

¹¹⁵ Rautala 1985, 86, 88.

¹¹⁶ S.p. Nnca Lääninhallituksen kuulutuksia Vaasanlääni 1901-1923.

¹¹⁷ Kuulutuksessa mainitaan Turussa sijaitsevat kuritushuone, lääninvankila ja pakkotyölaitos.

¹¹⁸ S.P.Nnca Lääninhallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

¹¹⁹ Kauhanen 2018.

¹²⁰ Lintunen 2015, 112.

¹²¹ Vares 2016, 32, 36-37.

¹²² Wunsch 2005, 12-13, 23-24.

¹²³ Wunsch 2005, 24.

¹²⁴ Soikkanen 2016, 176.

Valtaosan naiskuulutettujen (tai muidenkaan) etsintä ei siis välttämättä ollut korkein mahdollinen prioriteetti poliisiresurssien kohdentamisessa. Vähät poliisiresurssit voi osittain selittää myös sitä, miksi lähteiden etsintäkuulutuksissa on harvoin mainintoja kuulutusten peruutuksista. Syynä on voinut toki olla myös etsinnän heikentynyt teho läänin ja etsityn kotiseudun ulkopuolella. Tapauksissa, joissa etsitty ei ole poistunut kauaksi kuulutuksessa mainitun rikoksen tapahtumapaikalta on tarkoittanut sitä, että heidät on myös ennen pitkää tavoitettu. Tämä paljastuu myös kuulutuksissa, sillä sama henkilö on saattanut tulla tuomituksi ja etsityksi useista eri rikoksista. Esimerkiksi vuonna 1920 irtolaisnainen Hellä oli tuomittu Turun raastuvanoikeudessa juopumuksesta sekä virantoimituksessa olevan virkamiehen vastustamisesta 120 markan sakkoihin. Myöhemmin hänet tuomittiin vuonna 1922 toistamiseen juopumuksesta Maarian kärjäkunnan kihlakunnanoikeudessa kolmensadan markan sakkoihin.¹²⁵ Lisäksi Turun raastuvanoikeus tuomitsi vuosina 1908–1909 työmiehenvaimo Olgan peräti kuusi kertaa juopumuksesta kymmenen markan sakkoihin, joista viimeisellä kerralla lisättiin myös tappelusta ja poliisin vastustamisesta tullut 15 markan sakko.¹²⁶

Kuulutusten päiväyksiä katsoessa huomaa myös, että saadun tuomion ja etsintäkuulutuksen laatimisen välillä on voinut mennä useita kuukausia, yleensä jopa puoli vuotta. Tuomitulla on varmasti ollut hetki aikaa laittaa tuomionsa suoritus käytäntöön. Etsintäkuulutuksen laatiminen on vaatinut oman prosessinsa, jossa kuulutuksen tarpeesta on saatu tieto, kuulutus on laadittu, painatettu ja lähetetty tarpeellisille viranomaisille. Tämä on ollut jo varsin pitkä aika etsityn tavoittelussa, mikä hankaloittaa viranomaisen mahdollisuuksia toteuttaa varsinaista etsintää muualle kuin tunnetuille paikoille.

¹²⁵ S.P.Nnca Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

¹²⁶ Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lään 1901-1904 1906-1916 s.p. Nnca.

3 Sukupuolittunut rikollisuus kuulutuksissa

3.1 Liikkuvuus ja irtolaisuus

Yleinen etsimiskuulutus:

Sittenkuin [...] piirin w. t. Nimismies on tänne ilmoittanut, että Irtolaisnainen Katri [...] kylästä, jonka henkilön Savonlinnan kaupunginwiskaali irtolaisena oli passittanut täkäläiseen Lääninwankilaan enempää tutkintoa warten, on matkalla wanginkuljettajalta karannut, kehoitetaan täten kaikkia poliisiwiranomaisia [...] etsiskelemään sekä tawattaessa täkäläiseen Lääninwankilaan passittamaan ja siitä tänne ilmoittamaan. [...] tuntomerkit owat: wartalo keskikokoinen ja hoikka; hiukset: waaleat; silmät: siniset; nenä, suu, otsa ja kaswot säännölliset; syntynyt [...]; ääni: käheä; puhuu suomenkieltä. Mikkelistä, Lääninkansliasta 30 päivänä Kesäkuuta 1909.¹²⁷

Kuulutus osoittaa miten irtolaisuutta käytettiin osana yhteiskunnan moraalikontrollia. Passitus lääninwankilaan irtolaisuudesta tuskin oli mieluisa kokemus, joten kuulutuksen Katri oli käyttänyt tilaisuuden hyödykseen ja paennut vankeinkuljetuksesta tilaisuuden tullen. Irtolaisuus ei aina tarkoittanut etsittyjen kohdalla suoraa vietettyä irtolaista elämää, vaan kyseessä oli lainsäädännön määritelmä irtolaisuudesta, jota viranomaiset tulkitsivat laajasti tilanteen mukaan. Ihmiset, jotka eivät täyttäneet lain määritelmää säädyllyisestä vakiintuneesta elämästä, nähtiin irtolaisina.

Irtolaisuus näkyy yhtenä tekijänä kuulutuksiin päätyneissä naisetsityissä. Etsittyjen varallisuutta ei aina voida päätellä pelkästä ilmoitetusta säädystä tai ammatista. Ilmeistä on joka tapauksessa, että ne kertovat tarinaa jonkinlaisesta vähävaraisuudesta. Markkola on tuonut esille, että turvakotiin lähetettyjen nuorten naisten tilannetta oli kuvattu selvänä toimeentulokysymyksenä.¹²⁸ Vähävaraisuus on taas antanut syyntä vältellä sakkotuomioiden suorittamista, mutta varattomuus ei pelkästään selitä sakkojen tai vankilan välttelyä. Kyseessä on ollut myös tietoinen valinta, johon on saattanut liittyä oikeudenmukaisuuden kokemus. Satunnaistyöstä elävien määrä nousi nopeasti vuosisadan vaihteen ympärillä, jolloin myös ihmisten liikkuminen oli yleistä. Heidän määränsä nousi vuoden 1880 ja 1910 välillä noin 400 000:sta noin 700 000:een. Erityisesti kaupungit houkuttelivat elantoa etsiviä naisia.¹²⁹

Tuomioistuinten päätösten pakoilu tarkoitti naiskuulutetuille usein poistumista asuinpaikkansa tai kotinsa välittömästä läheisyydestä. Tällä on ollut jo välitön vaikutus

¹²⁷ Mikkelin lääninhallitus -Kuulutuksia 1901- 1894, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900.

¹²⁸ Markkola 2002, 312.

¹²⁹ Häkkinen & Peltola 2005, 46.

sosiaalisiin verkostoihin, joka on heikentänyt etsityn asemaa entisestään. Sosiaaliset verkostot, yhteisön normeihin sitoutuminen ja luottamus ovat asioita, joilla yhteisön jäsen pystyi edistämään asemaansa yhteisössä sekä lisäämään siinä resursseja itselleen ja muille.¹³⁰ Toimeentulon vastuu oli siirtynyt 1800-luvun loppupuolella yhteiskunnan uudistusten myötä yksilöille ja kunnan vastuulla oli hoitaa lähinnä työkyvyttömiä. Ajatuksena oli, että vanhemmat elättivät lapsiaan, miehet vaimojaan ja viime kädessä lapset mahdollisuuksien mukaan vanhempiaan. Tästä huolimatta köyhien määrä nousi Suomessa, sillä maata vaivasi taloudellinen taantuma.¹³¹

Kaikki etsityt eivät todennäköisesti olleet tarkoituksella muualle lähteviä, vaan he jättivät tuomionsa suorittamatta muista syistä päätyen etsintäkuulutukseen. Muualla kuin kotiseudullaan saadut tuomiot saattoivat jäädä helpommin suorittamatta. Esimerkiksi toisessa kaupungissa vierailleet silittäjä Emma ja suutarintytär Amanda, olivat yhdessä olleet toisessa kaupungissa vierailulla ja heidät oli määrätty erääseen tapaukseen todistajina. He olivat jättäneet saapumasta tuomioistuimen istuntoon, jolloin heille oli molemmille tuomittu kymmenen markan sakko poissaolosta. Oikeudelle todistajat ovat saattaneet olla tarpeellisia, mutta poissaolijat eivät välttämättä ole kokeneet asiaa samalla tapaa. Toiseen kaupunkiin matkustaminen on saattanut olla vähäpätöiseksi koetun asian vuoksi hankalaa, josta aiheutuu kuluja mahdollisista pienistä todistajapalkkioista huolimatta.¹³²

Etsittyjen naisten liikkuvuutta on vaikea arvioida kuulutusten perusteella, sillä ne kertovat vain tarpeesta etsiä henkilöä. Lähes kaikki etsityt ilmoitetaan poistuneeksi kotipaikaltaan ja heidän olinpaikkansa on viranomaisilta tuntematon. Tämän voisi ymmärtää niin, että henkilö on vaihtanut asuinpaikkakuntaa. On myös mahdollista, että etsityt henkilöt ovat piiloutuneet lähialueelle välttääkseen viranomaisia. Herääkin kysymys, miten pitkään ja aktiivisesti kuulutusten henkilöitä etsittiin läänissä tai koko Suomessa. Poliisitoiminta on yleisesti ollut hyvin työllistettyä toimintaa, jolloin lääninhallinnon kuulutuksissa antamat kehotukset kaikkia poliisiviranomaisia ja kaupunginpalvelijoita ”tarkoin etsiä” ei tosiasiaassa toteutunut kovin hyvin. Pikkukaupunkien naiset tiesivät, että uuden elämän aloittaminen oli mahdollista vain siirtymällä uuteen ympäristöön.¹³³ Vähäisempi omaisuus ja pienemmät sosiaaliset verkostot ovat todennäköisesti saaneet ihmiset tekemään päätöksen lähteä kotiseudultaan, jotta voidaan

¹³⁰ Jyväskylän yliopisto: Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali: Sosiaalinen pääoma <http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/sosiaalinen-paaoma>

¹³¹ Markkola 2002, 150.

¹³² Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lään 1901-1904 1906-1916 s.p. Nnca.

¹³³ Markkola 2002, 313.

välttyä oikeuden tuomion seuraamuksilta. Kotipaikalleen vakiintunut toimeentuleva henkilö on todennäköisesti ennemmin valinnut sakkojen maksamisen, jos edes elämässään joutui vastaavaan tilanteeseen. Parempiosainen naisväestö esiintyi yleensä kuulutuksissa lähinnä vain uhreina tai poikkeavampien tapausten yhteydessä.

Oletettavaa on, että liikkuminen on tapahtunut Suomen sisällä. Ulkomaille matkaaminen olisi vaatinut usein merille lähtöä tai siirtymistä rajan yli pohjoiseen Ruotsiin tai Venäjälle. Liikkuminen olisi myös vaatinut omat lupapaperinsa ja passinsa. Tämä käy ilmi myös kuulutuksista, kun ihmisiä on sakotettu luvatta matkustamisesta tai kaupunkien oleskelulupien puuttumisesta. Vuonna 1919 Amanda oli saanut 20 markan sakon ilman lupatodistusta matkustamisesta.¹³⁴

Suomessa säädettiin irtolaisasetus vuonna 1883, joka korvattiin vuonna 1936 irtolaislailla. Irtolaisasetusta käytettiin laajasti pidätysten perusteena, sillä asetus salli laajan puuttumisen erilaiseen epäsovivaksi katsottuun yhteiskunnalliseen olemiseen ja liikkumiseen. Varsinainen rikollisuus ei kuulunut asetuksen alaisuuteen, sillä niistä oli säädetty omat lakinsa.¹³⁵ Irtolaislakeja käytettiin kuitenkin laajasti moraalikontrollin välineenä, vaikka tosiasiaa lainmukaiset kriteerit täyttyivät harvoissa tapauksissa.¹³⁶ Irtolaisuuden moralisointi on osa yhteiskunnan marginaaleihin kohdistunutta erillisyyden ja pelon mekanismeja. Se haluttiin nähdä vaarallisena ja torjuttavaksi koettuna asiana, johon oli ulotettava valtiovallan kontrollia, erityisesti, kun kyseessä oli yhteisön ulkopuolelta tullut henkilö.¹³⁷ Myös lääninhallituksilla oli mahdollisuus käyttää valtuuksiaan levottomuuksien tukahduttamiseen irtolaismenettelyjen avulla, jolloin häiriötä aiheuttavat henkilöt määrättiin työlaitokseen tai takaisin kotipaikkakunnalleen maaherran määräyksellä.¹³⁸

Irtolaisasetus mahdollisti moraalikontrollin siveellisyyteen ja huonoiksi elämäntavoiksi katsottuun toimintaan, jota sovellettiin laajasti myös naisiin. Asetus mahdollisti työhön kykenevien henkilöiden, jotka eivät omilla varoillaan tai jonkun elatuksen avulla tule toimeen kiinniottamisen tapauksissa, joissa nämä varoituksista huolimatta viettävät tavaksi tullutta siveetöntä elämää tai työttömyyttä.¹³⁹ Asetus paljastaa myös, että valtiovalta kiinnitti

¹³⁴ S.P.Nca Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päättöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

¹³⁵ Arkistojen portti: Irtolaisuus. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/aineisto-opaat/irtolaisuus>.

¹³⁶ Suhonen 1996, 218.

¹³⁷ Häkkinen 2005, 226–227.

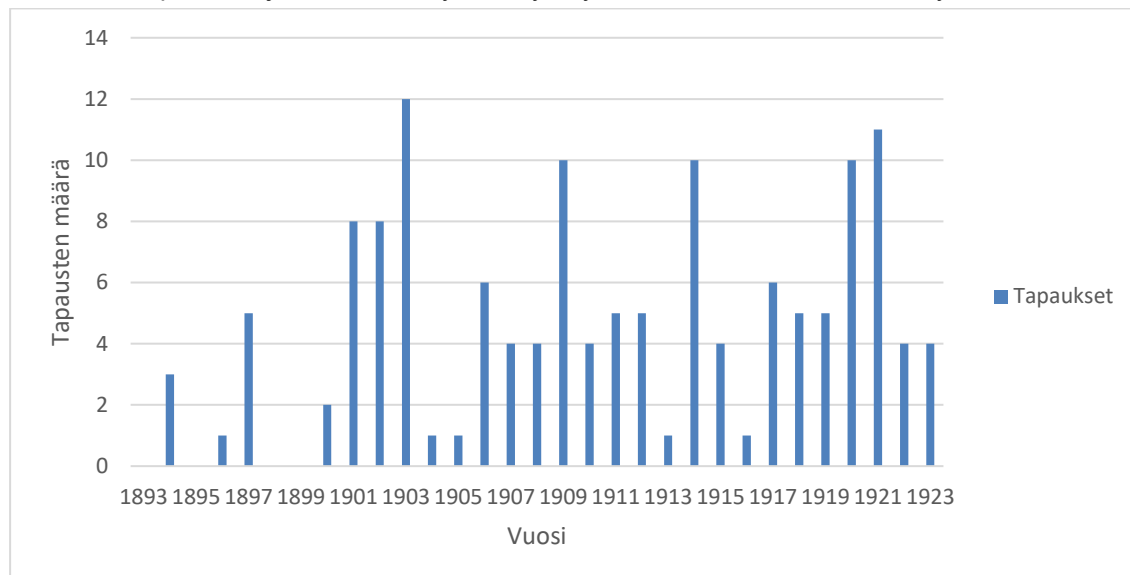
¹³⁸ Rautala 1985, 88.

¹³⁹ Irtolaisasetus, Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-Kokous 2.4.1883/17.

huomionsa alle viisitoista vuotta täyttäneiden lasten kanssa kuljeksiviin henkilöihin, joka usein tarkoitti huomion kohdistumisen naisiin.

Kuulutuksissa on runsaasti tuomioistuinten irtolaisiksi, loisiksi ja löysäläisiksi määrittelemiä naisetsittyjä. Peräti 140 naisetsittyä oli tuomittu irtolaisena, mutta varsinaisesta irtolaisuudesta tuomittuja naisetsittyjä on vain neljä tapausta. Tämä on 8,5 prosenttia aineiston tapauksista. Näyttäisi siltä, että nainen päätyi irtolaisuudesta kuulutuksiin lähes poikkeuksetta vasta, kun hänet tuomittiin jostain muusta rikoksesta. Etsintäkuulutuksia tuskin virallisesti laadittiin irtolaisuudesta ilman tuomioistuinten antamaa tuomiota sekä siihen liittyvää laiminlyöntiä. Irtolaisuudesta pidätetyt eivät useinkaan päätyneet edes tuomioistuimien käsittelyihin, vaan tapaukset ratkaistiin usein saman tien pidätystilanteissa.¹⁴⁰ Myös irtolaisuuden vähäisyys kuulutuksissa tukee toteamusta, että irtolaisuutta on käsitelty tuomioistuinten ulkopuolella.

Kaavio 2. Tapaukset, joissa naisetsityistä käytetty irtolaisuuteen viittaavia nimityksiä 1893–1923

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatepalvelut, Raisio: Lääninhallitusten kuulutukset.

Kaavio 2 osoittaa, että irtolaisuus oli yleinen tausta etsityillä naisilla koko tutkitun periodin ajan. Irtolaisuuden leima annettiin kuulutusten naisille viranomaisten määräyksestä, mikä on värittänyt etsittyjen naisten taustoja enemmän kuin todellisuus oli. Erityisesti irtolaisasetuksen laaja tulkinta teki todellisten taustojen toteamisen kuulutusten perusteella haastavaksi. Irtolaisina pidetyissä tapauksissa voi olettaa henkilöiden olleen jossain määrin sosiaalisilta verkostoiltaan ja varoiltaan yhteiskunnalliselta asemaltaan heikommassa asemassa, jolloin

¹⁴⁰ Suhonen 1996, 218.

heidän oli myös vaikeampi puolustaa itseään asiassa. Näin ollen etsityiksi päätyneet naiset ovat hyödyntäneet mahdollisuuttaan poistua tuomion suorittamisen ulottumattomiin.

Avioliitto oli keskeinen tekijä moraalikontrollissa. Aviottoman ja avioliitossa olevan naisen välillä oli selkeitä eroja. Yhteiskunta kannusti avioitumaan ja ryhtymään yhteiskunnan mieleiseksi naiseksi. Myös irtolaisnaiset saattoivat avioitua lieventääkseen moraalista painetta itseään kohtaan. Esimerkiksi prostituoidut muodostivat näennäisavioliittoja miesten kanssa, joilla oli tuloja välttääkseen irtolaissytyksiä.¹⁴¹ Ylemmissä yhteiskuntaluokissa naisten odotettiin pidättäytyvän esiaviollisesta seksistä ja olemaan uskollisia aviomiehilleen. Myös miehet kunnioittivat yhteiskuntaluokkansa naisen koskemattomuutta, jolloin enimmäkseen avioliiton ulkopuolisia suhteita muodostettiin alemmissa luokissa olevien naisten kanssa.¹⁴² Yhteiskunnallinen todellisuus ei vastannut kuitenkaan sitä ihannekuva, että yläluokka eli valtion ja kirkon mukaista moraalialia. Esimerkiksi esiaviollisia suhteita, aviorikoksia ja naimattomia lapsia esiintyi myös yläluokan keskuudessa.¹⁴³

Vainio-Korhonen on tutkimuksessaan kirjottanut seksityöläisten työllistämisyrittämisistä. Toisinaan työllistyminen tai suojelun saaminen osoittautui haastavaksi.¹⁴⁴ Työttömyyden hallinta tulee myös esille yhdessä lääninhallitusten välittämässä kuulutuksessa vuodelta 1902. Siinä kerrotaan vaivashoidontarkastelijan tehneen senaatille ehdotuksen huonon sadon seurauksesta johtuvan hädän lieventämiseksi, jolloin valtion varoilla perustettaisiin käsiteollisuuskouluja. Niissä koulutettaisiin käsitöiden valmistusta tuotteille, joista voidaan odottaa suurta menekkiä. Tähän tarkoitukseen senaatti oli varannut 300 000 markkaa erilaisille seuroille, toimikunnille ja yrityksille, jotka tätä opetusta järjestävät.¹⁴⁵

Irtolaisuus määrittyi autonomian alussa omaisuudettomien ihmisten palveluksettomuuden puuttumisena. Väestön kasvu lisäsi köyhimpien väestönosien määrää, jolloin pakollinen vuosipalvelus ei tarjonnut enää ratkaisuja irtolaisuutta vastaan.¹⁴⁶ Irtolaisasetuksen myötä lakkautettiin laillinen suojelu ja palveluspakko, johon oli määrätty rangaistuksen uhalla. Irtolaisuuden määritelmässä on monenlaisia ongelmallisuksia. Esimerkiksi romaneita tarkkailtiin irtolaisuuden perusteella, sillä liikkuva elämäntapa teki heistä yhteiskunnan silmissä irtolaisia. Heidät nähtiin esimerkiksi omana erityisenä irtolaisryhmänä vuoden 1852

¹⁴¹ Häkkinen 1995, 62.

¹⁴² Tikka, Aaltonen & Maaniitty 2018, 111.

¹⁴³ Keskinen & Vainio-Korhonen 2015, 150–155.

¹⁴⁴ Vainio-Korhonen 2018, 169–174.

¹⁴⁵ Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lään 1901-1904 1906-1916 s.p. Nnca.

¹⁴⁶ Pulma 2006, 73.

asetuksessa, jossa määrättiin laillisesta suojelusta.¹⁴⁷ Vaikka pakkotyöllisyys poistui, romanit pysyivät kuulutuksissa eroteltuna ryhmänä, jolloin heitä yhä mainitaan ”mustalaisina” ja ”mustalaisnaisina” kuulutuksissa. Kuulutuksissa tosin löytyy vain yksi romaninainen, mutta mainintoja romanimiehistä löytyy enemmän.¹⁴⁸

Vuosipalvelukset olivat lainsäädännön osalta loppuneet Suomessa vuonna 1883, mutta kuulutuksissa tulee edelleen 14 naisetsityn tapausta, joissa syynä on vuosipalveluksesta karkaaminen tai laiminlyönti saapua palveluspaikkaan. Parissa tapauksessa on myös tuomittu henkilöitä, jotka ovat väärentäneet omia palvelustodistuksia.¹⁴⁹ Väärentäminen¹⁵⁰ ei ollut täysin tavatonta Suomessa. Väärennöksen avulla saattoi peitellä tekemiään rikoksia tai rikkeitä. 1800-luvulla yhteiskunta alkoi laajemmin kirjallistua. Samoihin aikoihin tuli viranomaisten tarve kontrolloida etenkin yhteiskunnan vähempiosaisten liikkumista ja työntekoa erilaisilla lupapapereilla ja todistuksilla.¹⁵¹

Esimerkiksi palvelustodistus oli tarpeen, jotta pystyi seuraavalle työnantajalle osoittamaan nuhteettoman ahkeran työntekonsa.¹⁵² On myös mahdollista, että näillä on haluttu osoittaa määrätyn palveluksen suorittaminen. Etsintäkuulutukset vuosipalvelustapauksissa esiintyvät tasaisesti koko tutkitulla ajanjaksolla sekä läänien osalta. Viimeisimpänä etsintäkuulutuksena on vuonna 1920 ollut tapaus, jossa palvelijatar Helmi on etsittynä saatuaan 50 markan sakkotuomion vuosipalveluksesta karkaamisesta.¹⁵³

Etsintäkuulutusten perusteella vuosipalveluksen soveltaminen oli yhä koko maassa jonkinlaisena köyhäinhoidon välineenä myös sen poistumisen jälkeen. Helmin ja monen muun palveluksesta karanneen tapaus osoittaa, miten tietty yhteiskunnallinen moraalikontrolli voi olla varsin monisyinen asia, joka ei riipu pelkästä lainsäädännöstä. Vapaa liikkuminen ei ollut vuosisadan vaihteen Suomessa itsestänselvyys. Ilman asiaankuuluvia passeja ja lupia kierteleviä tuntemattomia henkilöitä pidettiin epäilyttävinä.¹⁵⁴ Kuulutuksissa olevia naisetsittyjä onkin sakotettu luvatta matkustamisesta tai kaupunkien oleskelulupien

¹⁴⁷ Pulma 2006, 74–76.

¹⁴⁸ Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lään 1901-1904 1906-1916 s.p. Nnca.

¹⁴⁹ Läänihallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898- 1900.

¹⁵⁰ Kuulutuksissa mainitaan väärennettyjen päästökirjojen lisäksi esimerkiksi väärennetyt asiakirjat, muuttotodistukset vekseli, pankkikirja ja valtakirja.

¹⁵¹ Turun yliopisto, Förfalskarna – Allmogens litterarisering och kunskap om det svenska språket i brottslig kontext i Finland under 1800-talets första hälft. <https://sites.utu.fi/forfalskarna/>.

¹⁵² Turun yliopiston Suomen historian oppiaineen blogi: Uutta tutkimusta väärentäjien historiasta. <https://blogit.utu.fi/suomenhistoria/uutta-tutkimusta-vaarentajien-historiasta/>.

¹⁵³ Mikkelin lääninhallitus -Kuulutuksia 1901- 1894, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900.

¹⁵⁴ Pulma 2006, 74.

puuttumisesta. Esimerkiksi vuonna 1919 etsintäkuulutuksessa oli etsittynä irtolaisnainen Amanda, joka oli saanut 20 markan sakkotuomion ilman lupatodistusta matkustamisesta.¹⁵⁵ Myös vuonna 1911 irtolaisleski Ida oli etsintäkuulutettu väärennetyistä matkustusluvasta, josta hänet oli tuomittu kuukauden vankeustuomioon.

Usein myös etsintäkuulutuksissa rikoksen tekijöiksi epäillyt henkilöt saattoivat olla tuntemattomia kulkijoita, joita oli nähty samana päivänä kuljeksimassa lähialueella. Uudenmaan läänissä oli annettu vuoden 1913 talvella etsintäkuulutus torpasta yöllä varastetusta hevosesta ja reestä. Tapauksesta oli epäiltyä kahta irtolaista, joista toinen tunnettiin irtolaisenvaimo Hildana.¹⁵⁶ Hevosvarkaudet eivät olleet naisetsittyjen osalta yleisiä tapauksia, mutta myös heitä epäiltiin teoista irtolaisuuden perusteella. Pääsääntöisesti hevosvarkautapauksissa epäiltiin tai etsittiin miehiä. Naisia oli etsittynä hevosvarkauksista yhteensä vain kolme kertaa, joista epäily on liitetty juuri jonkinlaiseen irtolaisuuteen.

Kuulutuksissa esiintyy myös joitain Suomen ulkopuolelta tulleita henkilöitä. Merkittävien määrä näistä tapauksista ovat joko Venäjän eri alueilta kotoisin olevat tai Ruotsista Suomeen tulleita henkilöitä. Kahdessa tapauksessa etsittynä on ollut Saksan kansalainen.

Etsintäkuulutusten perusteella ulkomaalaisten naisten päätyminen etsittäviksi ei ollut kovin yleistä. Noin puolessa tapauksissa kyseessä oli Suomeen töihin tulleesta ulkomaalaisesta. Toisen puolen tapauksista muodostavat ulkomaalaiset, joiden voi päätellä kuulutuksen sisällön perusteella olleen vierailemassa Suomessa. Vierailuun liittyvät tapaukset ovat tavanomaisesta poikkeavampia. Esimerkiksi vuonna 1906 ruotsalainen leskirouva Betty oli yllyttänyt koiransa ihmisten kimppuun ja saanut siitä 50 markan sakkotuomion.¹⁵⁷

Vuonna 1902 saksalainen voimistelijan vaimo Meta oli päätenyt etsintäkuulutukseen saatuaan 30 markan sakkotuomion pahoinpitelystä Kemin raastuvan oikeudessa.¹⁵⁸ Toisessa tapauksessa vuonna 1922 saksalainen liikemiehen vaimo oli tuomittu tullikavalluksesta kahden tuhannen markan sakkoihin, josta muuntorangaistus olisi ollut kahdeksankymmentä päivää vankeutta.¹⁵⁹ Pelkkien kuulutusten perusteella on vaikea sanoa, miten moni

¹⁵⁵ S.P.Nca Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

¹⁵⁶ Nca Uudenmaan lääninhallitus -kuulutukset 1901-1915, 1918-1919, 1921-1922, 1924, 1926, 1930, 1933, 1936, 1939, 1893-1900.

¹⁵⁷ S.p. Nca Lääninhallituksen kuulutuksia Vaasanlääni 1901-1923.

¹⁵⁸ S.P.Nca Läänit Lääninhallituksen kuulutuksia Oulun lääni 1901-07,08 1894-1900.

¹⁵⁹ S.P.Nca Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

ulkomaalainen jäi lopulta suorittamaan tuomionsa. Asian käsittelyn hitaus ja halu suorittaa ulkomailta saatu tuomio ovat varmasti vaikuttaneet sen suorittamatta jättämiseen.

Moraalikontrolli näkyi kuitenkin ulkomaalaisten naisten kohdalla. Vuonna 1907 ruotsalainen sirkusenomistaja Elisabet oli saanut 60 markan sakkotuomion sikiön hävittämisestä.¹⁶⁰ Elisabetin näkyvä ammatti saattoi johtaa etsintäkuulutuksen tuottamaan tulokseen, sillä myöhemmin kuulutus oli peruttu sakkojen suorituksen seurauksena.

3.2 Seksuaalisuus ja siveys

Yleinen etsintäkuulutus.

[...] kotoisin olewa itsellinen Josefiina [...], jonka Tornion kaupungin Raastuvanoikeus marraskuun 26 päivänä 1900 antamallaan päätöksellä on yleisesti haureuden välikappaleeksi antautumisesta tuominnut kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen, kuulutetaan täten yleisesti etsittäväksi, käskyllä asianomaisille kruunun- ja kaupungin palvelijoille sanottua henkilöä tarkoin tiedustelemaan sekä tawatessa määrättyyn vankeuteen saattamaan, jonka jälkeen sowitustodistus on tänne lähetettävä. Oulun lääninkonttorista, helmikuun 25 päivänä 1901.¹⁶¹

Kuulutuksen Josefina oli tuomittu yleisestä haureudesta kahdeksi kuukaudeksi vankeuteen. Vääränlaisesta seksuaalisesta käytöksestä saattoi saada vankeustuomion ja tuomion noudattamatta jättäminen tarkoitti mahdollista päätymistä etsintäkuulutukseen, kuten kuulutuksen ”yleisesti haureuden välikappaleeksi antautuminen” saattoi hyvinkin viitata yleiseen naiseen eli prostituutioon. Seksuaalinen käytös oli vahvasti osana yhteiskunnan moraalikontrollia. Erityisesti se näkyi prostituution kohdalla. Josefinan tapaus osoittaa sen, että ilmiön hallinta kohdistui usein haureuden harjoittajaan. Seksikaupan moraalikontrolli oli yleensä kohdistettu seksityöläiseen eikä niinkään asiakkaaseen.¹⁶²

Seksuaalisuuden moraalikontrolli ei ollut lähtöisin pelkästään maksullisesta seksistä. Siveellistä seksuaalista käytöstä odotettiin myös aviossa ja sen ulkopuolella olevilta henkilöiltä. Porvarillisessa näkemyksessä avioliitossa korostui 1800-luvulla äitiyden ihannointi. Vielä 1700-luvulla kiihkeä seksuaalinen kanssakäynti kuului avioliittoon, mutta miesten ei katsottu enää sopivaksi hakea rietasta seksuaalista mielihyvää puolisostaan.¹⁶³ Konservatiivinen näkemys näki kontrolloimattomassa seksuaalisessa käytöksessä uhkakuvan,

¹⁶⁰ Läänihallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898-1900.

¹⁶¹ S.P.Nca Läänit Lääninhallituksen kuulutuksia Oulun lääni 1901-07,08 1894-1900.

¹⁶² Häkkinen 1995, 20.

¹⁶³ Vainio-Korhonen 2018, 13.

jolloin seurauksena olisi anarkia, merkityksettömyys ja rahvas käytös.¹⁶⁴ Seksuaalinen siveettömyys oli tuomittava teko papiston ja opettajien keskuudessa, mutta erityisesti talonpoikien näkemys oli kielteinen. Myös äänioikeuden saaneet naiset keskittyivät valtiopäivillä yli puoluerajojen ajamaan niin sanottuja siveellisyyssasioita, vaikka maan poliittinen tilanne oli yleisesti hankala.¹⁶⁵

Kuulutukset olivat suhteellisen runsaasti käytetty tapa naisten seksuaalikäytöksen moraalikontrollissa. Kaikista naiskuulutetuista noin neljä prosenttia sisälsi seksuaaliseen käyttäytymiseen liittyviä tapauksia. Kuulutusten määrää selittää jälleen suurella laiminlyötyjen tuomioiden määrällä. Todelliseksi pohdinnan kohteeksi jää, miksi naisetsityt päätyivät näistä tapauksista etsintäkuulutuksiin. Sosiaalisen käyttäytymisen kontrollissa oli tuomioita suurempi mahdollisuus kokea epäoikeudenmukaisuutta. Erityisesti parittamistapauksissa etsityille naisille oli tuomittu vankeutta. Ero parittamiseen saattaa olla juuri siinä, että missä seksityöläisyys nähtiin moraaliongelmana, parittaminen saattoi olla laajempi rikoskysymys. Seksuaalisuuden sukupuolimoraalin keskusteluita käytiin vuosisadan vaihteessa yleisesti kolmena ajankohtana. Ensimmäisenä 1880-luvulla, runsaasti suurlakon ympäröivänä aikana ja 1910-luvun jälkipuoliskon sotavuosina.¹⁶⁶

Viranomaislähteissä seksuaalisuuteen liittyvät aiheet ovat usein objektiivisia, joissa sivuutetaan subjektiivisuutta. Siveellisyyden ilmituloon liittyy usein ”tirkistelemällä” saavutettu tieto. Osa siveellisyydestä tai oikeastaan sen puutteesta voi tapahtua julkisesti, mutta valtaosa haureellisuudesta, salavuoteudesta tai prostituutiosta tapahtui yksityisesti. Tapausten ilmitulo vaati viranomaisten tai yksityisten henkilöiden ”tirkistelyä” eli jonkinlaista teon tarkkailua. Tirkistelynäkökulmasta tapauksiin liittyvät henkilöt olivat tilanteissa vain tahdottomia objekteja eivätkä aktiivisia subjekteina.¹⁶⁷ Subjekti näkyikin heikosti viranomaisten asiakirjoissa, joita myös kuulutukset ovat. Tapauksen keskeltä löytyy henkilö, joka on oman elämänsä toimijana päätenyt etsintäkuulutetuksi. Henkilön oma toiminta tässä prosessissa on kuitenkin piilossa. Esimerkiksi etsitty henkilö on omasta päätöksestään päättänyt olla suorittamatta tuomiota, jolloin hän on päätenyt etsintäkuulutetuksi. Syynä on voinut olla myös varattomuus hoitaa sakkoja tai tuomio on voitu myös kokea epäoikeudenmukaiseksi esimerkiksi siveellisyyden osalta.

¹⁶⁴ Russell 1929, 221.

¹⁶⁵ Nygård 1998, 57.

¹⁶⁶ Markkola 2002, 342.

¹⁶⁷ Häkkinen 1995, 19.

Naisen siveyden valvonta ja suoranainen kaksinaismoralismi miesten puolelta ei ollut uusi asia, sillä sen valvonta alkoi yleistyä keskiajan jälkeen esimodernissa yhteiskunnassa. Moraalikontrollin tavat ovat vaihdelleet yhteisöissä ajan myötä ja lait sekä valvontatavat ovat olleet jatkuvassa muutoksessa. Vielä nykyäänkin yhteiskunta yleisemmin kokee prostituutiota ensisijaisesti naisiin liitettävä kysymyksenä. Seksityöläisyyttä kontrollointiin etupäässä kolmen eri järjestelmän avulla vuosisadan vaihteessa. Sukupuolitautilakien, irtolaislakien ja rikoslain parituspykälien avulla.¹⁶⁸ Paritusten osalta kuulutusten käyttö seksin organisoimisen estämiseksi näkyy tarkoituksenmukaisemmalta.

Vuosisadan vaihteessa moraalikontrolli seksuaalisuuden osalta oli jopa ideologinen kysymys. Prostituution vastainen liike heräsi 1800-luvun loppupuolella. Irtolaisuus ja siihen liittyvän rikollisuuden hävittämistoimet olivat keskeisiä yhteiskunnallisen rikollisuuden vastustamistoimien tavoitteita 1920- ja 1930-luvuilla.¹⁶⁹ Yhteiskuntaryhmien liikkuvuuteen kytkeytyi myös sukupuolitautilien leviäminen. Tämä kosketti usein liikkuvaa palvelusväkeä ja sotilaita. Tauteja oli helpompi salata maaseudulla ja yksityisissä oloissa pidempään. Naisleskien sairastuminen sukupuolitauteihin on maaseudulla ollut suuri, sillä maalaishäyryssä ainoa mahdollinen yöpymispaikka saattoi löytyä yksinäisten naisten asunnoista tiukasta yhteiskunnan rajoista huolimatta.¹⁷⁰

Häkkinen on katsonut prostituutiokulttuurin olevan paljon huono-osaisten kohtaamista.¹⁷¹ Myös kuulutukset tuovat esille yhteiskunnan vähäosaisemmat naiset. Luterilaisen kirkon tapoihin on vanhastaan kuulunut jäsenten siveellisen käytön valvonta. Kirkon hyväksymään käytökseen kuului vain avioliiton sisällä tapahtunut seksuaalinen toiminta.¹⁷² Kirkon vaikutus moraalikontrolliin alkoi vähetä vuosisadan vaihteeseen tultaessa. Lainsäädännön tasolla prostituution hallinta perustui 1800-luvulla terveydellisten ja sosiaalisten haittojen ehkäisyyn. Seksien myynti ja ostaminen nähtiin paheksuttavana, mutta laillisena. Kontrollointi alkoi vuosisadan lopulla eri rikosnimikkeiden avulla, jolloin tarkoituksena oli puuttua paritukseen.¹⁷³

Seksuaaliseen toimintaan liittyvät tapaukset olivat kuulutuksissa yleinen etsintäsyy. Tämän kaltaisten tapausten haasteena on arvioida, missä määrin niitä on käsitelty oikeusasteissa ja

¹⁶⁸ Häkkinen 1995, 20–21.

¹⁶⁹ Häkkinen 1995, 17.

¹⁷⁰ Nygård 1998, 74.

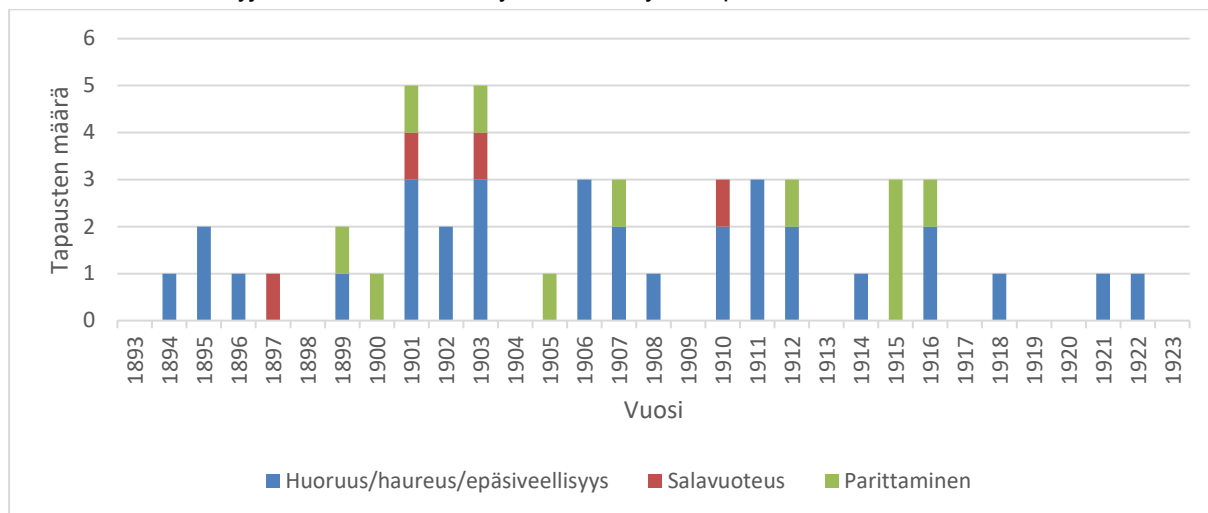
¹⁷¹ Häkkinen 1995, 10.

¹⁷² Tikka, Aaltonen & Maaniitty 2018, 37.

¹⁷³ Tikka, Aaltonen & Maaniitty 2018, 38–39.

miten niitä on tuomittu. Kuulutuksissa näkyvät useammin vain ne toiminnan osapuolet, joilla ei ole ollut varallisuutta hoitaa tuomioitaan. Varallisuus ja sosiaaliset verkostot tarjosivat enemmän mahdollisuuksia selvittää seurauksista. Isännän on helpompi kiistää osallisuuttaan rikokseen tai maksaa sakkonsa kuin palvelijattaren.

Kaavio 3. Naisetsittyjen seksuaaliseen käytökseen liittyvät tapaukset 1893–1923.

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatopalvelut, Raisio: Lääninhallitusten kuulutukset.

Kaavio 3 osoittaa naisten seksuaalisesta käytöksestä olleiden kuulutusten määrän olleen jokseenkin tasainen koko tutkitun periodin ajan, mutta siinä on havaittavissa hieman painottumista vuosisadan alkupuolelle. Vuosina 1901 ja 1903 tapauksia oli päätynyt enemmän etsintäkuulutetuksi, mutta vuonna 1904 ei taas ollut ainuttakaan tapausta. Sattuma on vaikuttanut osittain vuosien määrään. Itsenäistymisen myötä myös kuulutustapaukset alkoivat vähentyä. Kuulutuksissa käytettyä haureutta, epäsiveellisyyttä ja huoruutta ei selkeästi voi erottaa toisistaan. Huoruudella on melko varmasti viitattu aviorikoksiin, mutta haureus sisältää poikkeavana seksuaalikäytökseenä myös huoruutta vastaavia tekoja. Kaikista kuulutuksissa kolmessa oli mainittu haureus ja yhdessä epäsiveellinen käytös. Salavuoteuden sijaan voi varmemmin olettaa merkitsevän kahden naimattoman henkilön välistä esiaviollista seksiä.

Salavuoteudessa on kyseessä kahden aviottoman henkilön välisestä seksuaalisesta kanssakäymisestä, joka oli sakolla rangaistavaa vuosisadan vaihteessa.¹⁷⁴ Salavuoteus rangaistavana tekona kumottiin vasta vuonna 1926 ja aviorikosten osalta vuonna 1948, vaikka

¹⁷⁴ Finlex: Avioliittolaki 1929/234. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>.

ne olivat jo aikaisemmin jääneet pois käytännöstä.¹⁷⁵ Talontytär Ida oli vuonna 1910 tuomittu salavuoteudesta ja hän oli siitä etsittynä suorittamattomasta 40 markan sakosta.¹⁷⁶ Sakot salavuoteudesta eivät olleet korkeita ja ne vaihtelivat kuulutuksissa kymmenen ja 40 markan välillä. Vuosisadan vaihteessa salavuoteus oli rikoksena jo vanhentunutta aikaa. Vuonna 1910 salavuoteudesta joutui vankilaan enää yksi nainen, vaikka se oli vielä 1894 viidenneksi yleisin Kuopion lääninvankilassa olleiden naisten rikos.¹⁷⁷

Aviorikoksesta, josta lähteissä käytetään myös termiä huoruus, oli avioliittolain mukaan tuomittava teko. Kuulutukset eivät tee eroa onko kyseessä yksin- vai kaksinkertainen huoruus, mikäli etsittävä henkilö on siihen tuomittu. Aviorikoksissa oli kyse aviossa olevan ihmisen avioliiton ulkopuolella harjoittamasta seksistä aviottoman tai toisen aviossa olevan henkilön kanssa. Moraalinen valvonta naisten seksuaalisesta käytöksestä on liittynyt isyyden varmistamiseen.¹⁷⁸ Vuonna 1948 sotien jälkeisessä uudessa poliittisessa tilanteessa kontrollitarve väheni. Seurauksena avioliittolakia uudistettiin, jolloin puolisoille tuli myös mahdollisuus sopia avioeroista.¹⁷⁹

Suurin ennakkoluulo kohdistui tiettyihin ammattiryhmiin, joka huononsi kyseisissä ammateissa työskentelevien asemaa. Tehtaissa työskentelevät naiset ja palvelijattaret olivat erityisesti siveyden huolen kohteina. Toimeentulon rajoilla ja huonoissa elinolonsuhteissa olevat henkilöt saattoivat altistua siveettömyyden houkutuksille. Huoli palvelijattarista oli ainakin osittain aiheellinen, sillä heidän keskuudessaan usein ilmeni sukupuolitautilien tartuntoja.¹⁸⁰ Lääninhallintojen kuulutukset sisältävät jonkin verran veneerisiin tauteihin liittyviä tapauksia.

Yleinen etsintäkuulutus.

Sittenkun täkäläinen lääninsairaalan Taloudenhoitaja tänne on ilmoittanut, että naisten kuppatautiosastolla sanotussa sairaalassa hoidetut irtolaisuudesta vangitut naishenkilöt Anna [...], kotoisin [...] pitäjän [...] kylästä ja Anna [...] pitäjän [...] kylästä, olivat yöllä tämän kuun 8 päivää vasten poistuneet ikkunan kautta vielämainitusta sairaalasta, kehoitetaan täten kaikkia kruunun- ja kaupunginpalvelijoita mainittuja henkilöitä tarkoin etsimään, tavattaessa pidättämään ja passittamaan Kuopion läänin lääninvankilaan, ollen passituksesta myös tänne ilmoitettava.

¹⁷⁵ Pylkkänen 1991a, 96.

¹⁷⁶ Lääninhallituksen kuulutuksia Oulun lääni 1908-1918.

¹⁷⁷ Pylkkänen 1991a, 97.

¹⁷⁸ Russell 1929, 217.

¹⁷⁹ Finlex: Avioliittolaki 1929/234. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234>.

¹⁸⁰ Tikka, Aaltonen & Maaniitty 2018, 31–32.

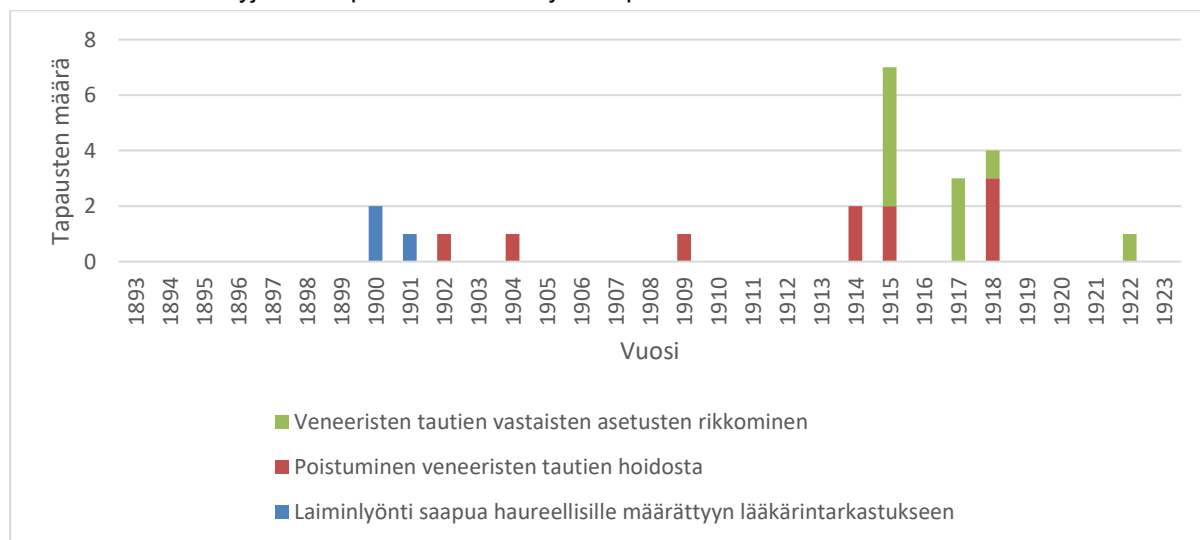
Sanotut henkilöt olivat poistuessaan puetut sairaalan vaatteisiin, ja on heistä Anna [...] 19 vuotias lyhyenlöntä nainen. Anna [...] on 22 vuotias, hoikka, tummatukkainen ja tummasilmäinen sekä pyöreäkasvoinen.

Kuopiossa, Lääninkansliassa 10 päivänä kesäkuuta 1912.¹⁸¹

Kuulutuksessa esiintyvät naiset olivat poistuneet sairaalan kuppatautiosastolta. Kuulutuksesta käy ilmi, että irtolaisuudesta vangitut naiset oli määrätty sairaalan naisten kuppatautiosastolle hoitoon. Poistumisen seurauksena heidät tuli saattaa lääninvankilaan. Lääninkanslia oli katsonut tarpeelliseksi myös mainita naisetsittyjen poistuneen ikkunan kautta. Naiset eivät ilmeisesti ole kokeneet hoitoa tarpeelliseksi, sillä he ovat päättäneet sieltä poistua seurauksista piittaamatta.

Ajalle oli yleinen käytäntö, että esimerkiksi prostituoidut henkilöt viettivät pitkiä aikoja sairaalassa toipumassa sukupuolitaudeista.¹⁸² Koko tapaus on saattanut olla melko raskas kokemus, joka aiheutti häpeän ja turhautumisen tunnetta. Sukupuolitautilien leviämistä kontrolloivat toimet ovat olleet ymmärrettäviä yhteiskunnan kannalta, mutta kuulutus ja sen sisältö osoittaa asiaan liittyneen myös moraalikontrollin piirteitä. Kupan toteamiseksi naiset ovat todennäköisesti käyneet jonkinlaisen tarkastusprosessin ennen kuin heidät on määrätty naisten kuppatautiosastolle. Sairaalan osaston käyttäminen kuppahoitoloiden nimityksissä oli tapa kannustaa sairastuneita hakemaan hoitoon.¹⁸³

Kaavio 4. Naisetsittyjen sukupuolitauteihin liittyvät tapaukset 1893–1923.

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatopalvelut, Raisio: Lääninhallitusten kuulutukset.

¹⁸¹ s.p. Nnca Kuopion lääninhallitus Kuulutukset 1906 – 1929 Kunnallispäivätoimikunnan julkaisu n:01.

¹⁸² Markkola 2002, 307.

¹⁸³ Nygård 1998, 203.

Kaavio 4 osoittaa, että sukupuolitautilien osalta kuulutuksissa oli suurta vuotuista vaihtelua. Kaiken kaikkiaan tapauksien määrä ei ole vuosittain kovinkaan suuri, mutta ne riittävät tuomaan esille tapauksiin liittyvän muutoksen. Kuulutuksia tarkastusten laiminlyönnistä on vuosisadan alussa, mutta yllä oleva kuulutus osoittaa, että hoitojen osalta oikeutta on käyty myös myöhemmin. Naiset alistettiin nöyryyttävälle tarkastuksille, kun taas miesten siveellisyysrikokset usein sivuutettiin, jolloin asiassa koettiin epäoikeudenmukaisuutta.¹⁸⁴

Veneeristen tautien hoidosta on vuosisadan vaihteen jälkeen tullut joitain etsintätapauksia. Valtaosa sukupuolitauteihin liittyvistä kuulutuksista on ilmestynyt ensimmäisen maailmansodan aikana vuosina 1914–1918. Tähän selityksenä saattaa olla suuri sotilaiden määrä Suomen alueella sodan aikana. Valtaosa sodanaikaisista tapauksista on myös rannikkoseudulla. Esimerkiksi kaikki veneeristen tautien vastaiset rikkeet ovat tapahtuneet Turun alueella. Turun tapauksiin saattoi vaikuttaa kaupungissa ollut satama. Turussa merimiehet olivat sotamiesten lisäksi yksi ryhmä, joiden kanssa tarkastusnaiset seurustelivat 1800-luvun aikana.¹⁸⁵ Satamakaupungeilla oli vaikutuksensa sukupuolitautilien leviämässä. Esimerkiksi Helsingissä meriliikenteen kasvu vuosisadan vaihteessa näkyi myös merimiesten määrän kasvuna seksityöläisten asiakkaina.¹⁸⁶

Kuulutuksissa esiintyy myös naisia, jotka ovat jättäneet maksamatta sakkotuomionsa veneeristen eli seksitautilien leviämistä estävien asetusten rikkomisesta. Osassa tapauksissa ei määritellä tarkempaa syytä mutta osa tapauksista liittyy syfiliksen eli kupan ehkäisemiseen. Tapaukset voivat olla yleisiä sakkotuomiota asetusta vastaan tai niitä on voitu tarkentaa syfilishoidosta karkaamisella. Kolme tapausta on tuomittu sukupuolitautilien tarkastuksen laiminlyönnistä. Turun ja Porin läänissä on kuulutettu seitsemän eri naista sairaalasta karkaamisesta. Etsintäkuulutusten perusteella ei ole mahdollista määritellä olivatko nämä naiset hoidettavina syfiliksestä, mutta se on voinut olla mahdollista. Myös Kuopion ja Vaasan lääneistä löytyy kolme tapausta, joissa sairaalasta paenneet naiset ovat olleet hoidossa kupan vuoksi.

Kuulutuksissa ei vaikuttaisi esiintyvän juuri lainkaan seksityöläisiä. Heidän puuttumisensa kuulutuksista on yllättävää, sillä prostituutio oli Suomessa vielä varsin yleistä vuosisadan vaihteen jälkeen.¹⁸⁷ Kuulutukset sisältävät siitä huolimatta joukon kuulutuksia, jotka liittyvät

¹⁸⁴ Markkola 2002, 173.

¹⁸⁵ Vainio-Korhonen 2018, 54.

¹⁸⁶ Häkkinen 1995, 97.

¹⁸⁷ Häkkinen 1995, 16–17.

sukupuolitauteihin ja niiden tarkastamiseen. Millä perusteella naisia sitten määrättiin tarkastettavaksi, voitiinko heidät määrittää seksityöläisiksi? Vainio-Korhonen on todennut, että asia ei ole yksiselitteinen, sillä naisia jaettiin erilaisiin ryhmiin 1800-luvun lopulla. Naisten siveettömät ja irtolaisuuden elämäntavat usein kiinnittivät viranomaisten huomion.¹⁸⁸ Osa 1800-luvun lopun prostituoiduista oli naimissa, joka viittaisi toiminnan saattaneen olla joillekin lisäelannon hankkimista perheelle. Elättäjänsä menettänyt leski saattoi myös näin hankkia itselleen elantoa.¹⁸⁹

Viranomaiset tehostivat prostituutioon puuttumista 1880-luvulla, mutta sitä ennen paritussäännön perustella ei juurikaan tehty pidätyksiä tai annettu tuomioita.¹⁹⁰ Prostituutioon ja sen kontrolloinnin puute ei kuitenkaan selitä seksityöläisyyden vähäistä määrää kuulutuksista. Kuulutuksissa on kolme kertaa mainittu etsityn toimeksi ”yleinen nainen”. Tämä oli yksi seksityöläiseen viittaava termi. Seksityöläisiin onkin viitattu laajalla kirjolla erilaisia nimityksiä vuosisadan vaihteessa.¹⁹¹ Yksi kuulutuksista Turun ja Porin läänissä paljastaa, että prostituutioiden mainitsemista on saatettu välttää tuomioistuinten käsittelyissä ja siten myös kuulutuksissa. Eräs naisetsitty oli tuomittu lyhyellä ajalla kahdesta eri oikeuden istunnosta ja päätynyt etsintäkuulutetuksi. Ensimmäisessä tapauksessa häneen on viitattu yleisenä naisena, mutta toisessa hänet kirjattu irtolaiseksi. Näissä tapauksissa oli lisäksi annettu sakkotuomio juopumuksesta ja tappelemisesta.¹⁹²

Vaikuttaisi siis siltä, että seksityöläisistä on käytetty kuulutuksissa ja mahdollisesti tuomioistuimissa eri nimityksiä kuin suoranaista seksityöhön viittaavaa termistöä. On myös mahdollista, että henkilöt ovat itse kokeneet parhaaksi tulla kirjatuksi muuna kuin prostituoituna. Suhonen on todennut, että irtolaisuuslainsäädäntöä on käytetty siveellisyyslainsäädännön tehokkaana jatkeena, joka tarjosi viranomaisille mahdollisuuden valvoa epäsideellistä käyttäytymistä. Irtolaisuus oli heikkorajaisesti määritelty, joten se sisälsi usein laajan kirjon erilaisia henkilöitä. Irtolaisprosessi on osoitus naisten heikosta oikeusturvasta, sillä irtolaiskäsittelyitä pidettiin tuomioistuinten ulkopuolella.¹⁹³ Irtolaisuus antoi siis viranomaisille yhden tavan käsitellä seksuaalista siveettömyyttä, sillä

¹⁸⁸ Vainio-Korhonen 2018, 30–34.

¹⁸⁹ Nygård 1998, 64–65.

¹⁹⁰ Tikka, Aaltonen & Maaniitty 2018, 40, 46.

¹⁹¹ Häkkinen 1995, 9.

¹⁹² S.P.Nca Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

¹⁹³ Suhonen 1996, 218.

seksityöläisyys ei täyttänyt virallisesti työllisyyden määritelmää. Näin prostituutiosta tuli eräs irtolaisuuden ilmenemismuoto 1800-luvun loppupuolella.¹⁹⁴

Prostituutioon liittyen kuulutuksissa esille nousevat myös paritustuomion saaneet henkilöt. Esimerkiksi kaksi parituksesta etsittyä naista on kirjattu irtolaisiksi, mutta heidän rikoksensa parittajina on ilmaistu suoraan. Paritus on nähty toimintana, johon on haluttu avoimemmin ja ankarammin kohdentaa kontrollia. Paritus oli viranomaisille myös helpommin tunnistettavaa ja todettavaa toimintaa.¹⁹⁵ Täten siihen oli helpompi kohdistaa kontrollia. Parittamiseen on usein liitetty myös muuta rikollisuutta ja siihen on suhtauduttu Suomessa seksityöläisyyttä negatiivisemmin, jolloin rangaistukset ovat olleet kovemmat.¹⁹⁶ Eniten paritustapauksia on Viipurin läänin alueella, jossa on seitsemän tapausta kaikista lähteiden yhdestätoista etsitystä naisesta. Kyseessä voi olla sattuma tai asiaan on voinut vaikuttaa alueen läheisyys Pietariin.

Kahden parittamisesta tuomitun naisetsityn ammatiksi on ilmoitettu yömajanpitäjä. Muutoin näiden lisäksi parituksesta tuomitut ja etsityt naiset ovat irtolaisia tai työmiesten vaimoja. Kuulutusten naiset vastaavat Häkkisen toteamaa keskivertaista kuvausta parittajista. Parittaja on hänen mukaansa ollut 30–50-vuotias naimisissa oleva kaupunkilaisnainen, jolla on ollut matala koulutus ja joka on kuulunut työväenluokkaan. Parittamisesta oli mahdollista saada koulutukseen nähden kohtuulliset tulot.¹⁹⁷ Parittamisen lisäksi naisetsittyjä oli usein myös tuomittu huoruudesta ja haurellisuudesta. Joskus toimintaan kuului myös luvaton alkoholin myynti. Esimerkiksi vuonna 1916 Palvelijatar Irenen etsintäkuulutukseen oli kirjattu taskuvarkaus, haureuden välikappaleeksi antautuminen, uhkapeli, paritus ja varastetun tavarain kätkeminen.¹⁹⁸ Vuonna 1886 parituksesta langetettiin tuomioita 21 kaupungeissa ja maaseudulla 11 henkilölle. Tuomioiden määrät lisääntyivät vuosisadan vaihteessa, jolloin erityisesti vuoden 1908 tienoilla niin sanottu ohjesääntöinen prostituutio lakkautettiin.¹⁹⁹

3.3 Eroon lapsesta tai perheestä

Yleinen kuulutus.

Koska eräs tuntematon nainen, joka viimekuluneen Kesäkuun 28 päivän aamulla jätti noin neljän tai viiden viikon vanhan poikalapsensa avuttomaan tilaan Antrean pitäjän Kavantsaaren hovin metsään, mistä se samana päivänä iltapuolella vielä

¹⁹⁴ Vainio-Korhonen 2018, 167.

¹⁹⁵ Tikka, Aaltonen & Maaniitty 2018, 39–40.

¹⁹⁶ Häkkinen 1995, 67.

¹⁹⁷ Häkkinen 1995, 58.

¹⁹⁸ Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1910 – 1921 1923.

¹⁹⁹ Häkkinen 1995, 70.

elävänä löydettiin, ja koska äidin, joka vielä mainittuna päivänä aamujunassa kello 9,30 matkusti Kavantsaaren asemalta Viipurin kapunkiin, olinpaikkaa ei tiedetä, kehoitetaan kruunun- ja kaupunginpalvelijoita mainittua naista tarkoin etsiskelemään ja tavattaessa hänet Antrean Kruununnimismiehen luo passittamaan.

Kerrotun naisen tuntomerkit ovat: pitkä ja hoikka, kesakkopilkkuja nenässä ja kasvoissa, ijältään noin 30 vuotias sekä puettu mustaan hameeseen ja vaaleaan kolmella hakaneulalla varustettuun puseroon, joka ylhäältä oli kiinnipantu pienellä kansallispukuun kuuluvalla pyöreällä hopeanvärisellä rintaneulalla. Viipurin Lääninkansliassa , 11 päivänä Elokuuta 1911.²⁰⁰

Pienen lapsen hylkäämiseen liittyvä kuulutus antaa synkän kuvan lasten kohtelusta.

Kuulutuksen naisetsitty on tehnyt päätöksen hylätä lapsensa metsään, joka melko varmasti olisi saattanut johtaa lapsen kuolemaan. Tässä tapauksessa lapsi oli löydetty vielä elossa, mutta kaikki vastaavat tapaukset eivät saaneet onnellista päätöstä. Kuulutukseen oli saatu melko tarkkoja tietoja etsitystä henkilöstä. Tähän on luultavasti auttanut junamatkustajien ja henkilökunnan havainnot etsitystä.

Vuosisadan alussa kuva naisesta oli murroksessa. Konservatiivinen näkemys katsoi naisen toimipaikan olevan kotona lasten kasvattajana, jolla oli isänmaallinen tehtävä kansakunnan rakentajana. Lintunen on todennut, että teollistumisen mukana oli syntynyt käsite ydinperheestä vanhan suku- ja taloyhteisön perhemallista. Oman elannon hankkiminen sopi lähinnä nuorille aviottomille naisille ennen avioitumista.²⁰¹ Perinteisen äitiyden lisäksi nainen saattoi toteuttaa äitiyyttä yhteiskunnallisen hoivatyön parissa. Esimerkiksi opettajana tai sairaanhoitajana.²⁰² Konservatiivinen näkemys naisesta ei enää istunut työväestöön. Vielä 1900-luvun alussa valtaosa palkkatyössä olevista naisista oli aviottomia, mutta palkkatyössä olevien avioliitot olivat nousussa. Lasten hankkiminen ei enää tarkoittanut naisen jäämistä kotiin. Työväen kodissa sukupuolten välinen tasa-arvo toteutui paremmin. Työväki näki, että naisten palkan ja työelämän parannuksilla oli mahdollista pitää paremmin huolta kodistaan.²⁰³

Myös äitiyden käsite oli 1900-luvun alussa murroksessa. Äitiyteen ei vielä vuosisadan vaihteessa liitetty äidin hyvyttä ja uhrautuvaisuutta. Ajatus äidin hyvydestä syntyi vasta 1930-luvulla.²⁰⁴ Vastasyntyneen tappamista ei suoraan vuosisadan vaihteessa liitetty pahan ihmisen teoksi, vaikka se nähtiin moraalittomana tekona. Aviottoman lapsen aiheuttama leima

²⁰⁰ Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1910 – 1921 1923.

²⁰¹ Lintunen 2010, 116–117.

²⁰² Lintunen 2015, 28.

²⁰³ Lintunen 2015, 30.

²⁰⁴ Pohjola-Vilkuna 1995, 5.

saattoi olla ikävä seuraus, jonka vuoksi lapsesta eroon hankkiutuminen koettiin pienemmäksi pahaksi. Yksilöt eivät kohdanneet pelkkää viranomaisten kontrollia, vaan yhtä oleellista oli muun yhteisön tarkkailu, joka saattoi olla myös mielivaltaista.²⁰⁵

Lapsenmurha oli lainsäädännössä voimakkaasti sukupuolittunut, sillä lain mukaan mies ei voinut syyllistyä lapsenmurhaan, vaikka hän oli ollut syyllinen. Oikeus katsoi tapauksen tapoksi tai murhaksi. Rikokset saavat sukupuolittuneita merkityksiä, kun niitä tarkastellaan tuomittavuuden näkökulmasta.²⁰⁶ Naisten tekemät lapsenmurhat nähtiin tuomittavampana moraalisenä ongelmana kuin miesten tekemät lapsiin kohdistuneet murhat. Naisen odotettiin täyttävän hänelle asetetut sukupuoliroolit. Myös kaikki kuulutuksissa mainitut lapsenmurhat ovat naisetsittyjen tapauksia. Kuulutuksista löytyy yksi poikkeama. Mies saattoi nimittäin avustaa lapsenmurhassa. Vuonna 1907 nimismies teki Kuopion lääninkanslialle pyynnön kuuluttaa talollisen Riston, jota syytettiin avunannosta lapsenmurhaan.²⁰⁷ Itse lapsenmurhaan epäiltyä oli nainen, mutta avunanto liitti miehen osaksi lapsenmurhaa.

Lapsenmurhaa on selitetty Pohjois-Euroopan protestanttisessa yhteiskunnassa myös uskonnollisilla syillä. Kristillisen uskomuksen mukaan itsemurha oli synty, jolla ei pääsisi taivaaseen. Kuitenkin murhaajat voisivat sinne päästä kuolemaan tuomittuina. Lapsen murhaamalla saattoi sen sijaan hankkia itselleen kuolemantuomion ja näin kuolla päästäkseen taivaaseen. Lapset valikoituivat uhreiksi siitä syystä, että kirkko katsoi lapset viattomiksi, jotka pääsisivät taivaaseen joka tapauksessa. Tukholmassa kaksi kolmasosaa murhista saattoi olla kuolemantuomiota haluavien tekemiä 1700-luvun alussa. Kovien rangaistusten tehottomuuden myötä Pohjoismaissa siirryttiin viimeistään 1800-luvun aikana uudensuomen rangaistuksiin itsemurhamurhaajien vähentämiseksi. Samaan myös aikaan kirkon ja uskon vaikutus ihmisten elämään alkoi vähentyä.²⁰⁸

Kristillisen selityksen lisäksi lapsenmurhia on selitetty osana populaation hallintaa. Yhteiskuntien kehittyessä taakka lapsesta huolehtimisesta on usein jäänyt vanhemmille, erityisesti äidille. Esimerkiksi Ruotsissa yhteiskunta pyrki lisäämään naisiin kohdistunutta kontrollia asettamalla avioliiton ulkopuolisen lapsen murhaamiselle huomattavasti korkeamman tuomion kuin avioliiton sisällä tapahtuneita lapsenmurhia kohtaan.²⁰⁹ Lapsi

²⁰⁵ Pohjola-Vilkuna 1995, 7.

²⁰⁶ Suhonen 1996, 219.

²⁰⁷ s.p. Nnca Kuopion lääninhallitus Kuulutukset 1906 – 1929 Kunnallispäivätoimikunnan julkaisu n:01.

²⁰⁸ Larsen 2010, 28–29.

²⁰⁹ Pösö 1986, 91.

saatettiin kokea taakkana, josta ei voitu pitää huolta. Aviottomaan lapseen on lisäksi saattanut liittyä myös häpeän kokemus yhteisössä, joka on johtanut lapsenmurhaan. Lapsenmurhan tuomiossa lieventävänä tekijänä saatettiin hyväksyä myös tekijän epätoivoinen asema.²¹⁰

Häpeä ei kuitenkaan yksin selitä lapsenmurhia, sillä kolmanneksella lapsenmurhanneista oli jo entuudestaan avioton lapsi. Häpeä lapsenmurhissa on katsottu olevan 1800-luvun ilmiö, joka on liitetty osaksi ilmiön moraalista kontrollia psyykkisenä sanktiona. Monet aviottomia lapsia synnyttäneet naiset kohtasivat häpeää, mutta vain murto-osa heistä murhasi lapsensa. Tällöin syynä on saattanut olla juuri toimeentuloon liittyvät syyt.²¹¹ Maaseudun köyhän väestön keskuudessa aviottomat lapset olivat melko yleisiä, eikä heitä välttämättä tuomittu siitä moraalisesti. Mitä korkeampi naisen yhteiskunnallinen asema on ollut, sitä isompi häpeä aviottomasta lapsesta. Tämä ei kuitenkaan välttämättä toteutunut todellisuudessa.²¹²

Lapsenmurhien osuus Suomessa vankeuden syynä pysyi 1900-luvun alussa vielä varsin korkealla, kunnes niiden osuus ja määrät alkoivat laskea 1940-luvun jälkeen.²¹³ Muutokset luvuissa voi selittää juuri yhteiskunnan muutoksilla, jolloin myös lapsenmurhaamisen syyt vähenivät. Lapsenmurhat, hylkäämiset ja laittomat raskaudenkeskeytykset ovat vähentyneet yhteiskunnan muuttuessa. Yhteiskunnan moraalikäsitys on laissa ja käsityksissä vapautunut, kun samalla ehkäisyvälineiden saatavuus on parantunut ja yksilöiden saama tuki yhteiskunnalta tehostunut.²¹⁴ Vuosisadan vaihteessa korostettiin myös sukupuolten välistä tasa-arvoa ongelmien ratkaisemiseksi, jolloin vastuu lapsista ei jäisi yksistään äideille.²¹⁵

Kuulutuksissa näkyy kolme erilaista lapsenmurhaksi määriteltyä tapaa, joista naisia on etsitty: Sikiön ulosajaminen, sikiön salaaminen ja varsinainen lapsenmurha. Selkeimpänä erona niissä on toteuttamisen ajankohta. Raskauksia on keskeytetty varhaisemmassa vaiheessa, jolloin epäilyksiä on kiinnitetty naisen toimintaan ja avunantajiin. Vastaavasti sikiön salaamista, syntymää ja siihen liittyvää lapsen kuolemaa on tutkittu viranomaisten toimesta.

Lapsenmurha saattoi tapahtua missä tahansa vaiheessa lapsen elämää, joskin todennäköisyys siihen todennäköisesti pieneni lapsen kasvaessa.

²¹⁰ Pösö 1986, 91.

²¹¹ Pohjola-Vilkuna 1995, 8.

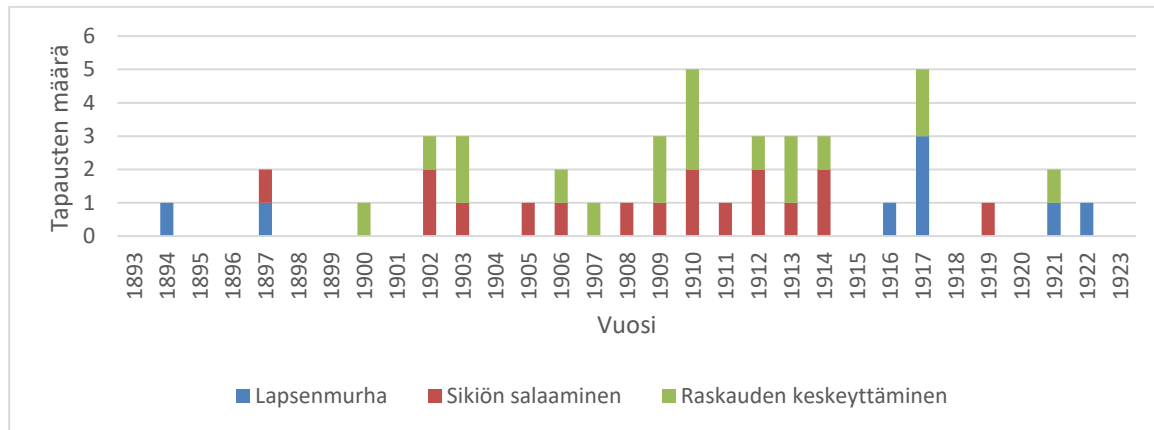
²¹² Pylkkänen 1991a, 96.

²¹³ Pösö 1986, 90.

²¹⁴ Pösö 1986, 93.

²¹⁵ Markkola 2002, 340.

Kaavio 5. Naisetsittyjen raskauteen ja lapsenmurhiin liittyvät tapaukset 1893–1923.

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatopalvelut, Raisio: Lääninhallitusten kuulutukset.

Kaavio 5 osoittaa, että tapauksia esiintyi tasaisesti koko lähdeaineiston ajanjaksolta. Niiden prosenttiosuus kuulutuksista on noin kolme prosenttia. Lapsenmurhat näkyvät vähemmän kuulutuksissa, sillä ne olivat vakavampia tapauksia, joista tuomitut harvoin pakenivat tuomioiden jälkeen. Esimerkiksi naisten tekemät lastensa tai perheensä hylkäämiset ovat yleisempi kuulutusten osalta, sillä niitä on 13 prosenttia kaikista tapauksista. Kuulutuksissa olevat lapsenmurhat ovat pääosin epäiltyjen etsintäkuuluttamista tai esimerkiksi vuoden 1917 osalta yhteiskunnan heikon tilan myötä vankilasta paenneita tuomittuja lapsenmurhaajia, joita kuulutettiin etsittäväksi. Lapsenmurha jäi usein myös tulematta ilmi. Taulukosta 5 on nähtävissä myös se, miten sikiön salaaminen on yleistynyt kuulutuksissa vuosisadan vaihtuessa ja miten se lähes loppuu vuonna 1914 sodan alettua.

Sikiön salaaminen ei ollut suora lapsenmurha lain silmissä, mutta sitä pidettiin Suomessa vastaavana laittomana tekona. Sikiön salaamisella tarkoitettiin raskauteen liittyvää lapsen syntymää, jossa oli tarkoitus salata ja peitellä syntynyt lapsi. Tilanteessa epäiltiin mahdollista tarkoituksenmukaista lapsen kuolemaa tai kuolleena syntyneitä lasta. Raskaudensalaamisella saattoi välttyä esimerkiksi työpaikan menetykseltä, välttyä vaikealta taloudelliselta kykenemättömyydeltä pitää huolta lapsesta tai muutoin piilotella hävetyksi koettua asiaa. Tästä syystä erityisesti palvelusväki saattoi salata raskautensa. Avoimuus raskauden osalta oli hyödyllinen tapa välttyä epäilyksiltä. Lapsen kuolema ei tarkoittanut viranomaisille välittömästi rikosta, sillä vuosisadan alussa noin joka seitsemäs (15 %) lapsi kuoli ensimmäisenä elinvuotenaan.²¹⁶

²¹⁶ Siipi 1967, 18.

Salattu raskaus liittyi yleensä avioliiton ulkopuolisiin raskauksiin, jolloin oli mahdollista myös epäillä siveetöntä seksuaalista käyttäytymistä. Naisen lisääntymisen tuli olla julkista, ei yksityistä, jolloin naisen seksuaalisuutta pyrittiin hallitsemaan julkisuusperiaatteen avulla.²¹⁷ Raskauden piilottelu ei ole ollut helppoa naisille, mutta tästä huolimatta raskautta on yritetty kätkeä. Yhteiskunnan moraalinen paine aviottomia lapsia kohtaan yhdessä vaikean henkilökohtaisen taloustilanteen kanssa ovat todennäköisesti lisänneet sikiön salaamisen tapauksia. Teolla oli mahdollista yrittää myös välttää avioliiton ulkopuolisen raskauden tuomilta seurauksilta. Tavoitteena oli siis kunniallisuuden säilyttäminen, avioliittomahdollisuuksien parantaminen tai toimeentulon turvaaminen.²¹⁸

Kuulutuksissa esiintyvät teot liittyvät juuri taloudellisen ja sosiaalisten verkostojen puuttumiseen. Omaa vähäistä asemaa yhteiskunnassa on haluttu suojata moraalikonfliktista huolimatta. Naisetsityt ovat saattaneet olla yksin asian kanssa, mutta joissain tapauksissa on myös viitteitä avun saamisesta. Esimerkiksi vuonna 1910 Viipurin lääninhallituksen etsintäkuulutuksessa kättilö ja kirjansitojanleski Saara oli tuomittu kahdeksi vuodeksi vankeuteen avunannosta sikiön ulosajamiseen.²¹⁹ Vastaavasti työmiehenvaimo Maria kuulutettiin vuonna 1908 saatuaan tuomion samasta syystä. Hän sai teostaan vuoden vankeustuomion. Tuomiot avunannosta olivat ankarat moniin muihin naisetsittyjen tekemiin rikoksiin verrattuna. Korkean tuomion lisäksi myös epäoikeudenmukaisuuden tunne saattoi vaikuttaa etsittyjen ratkaisuihin jättää tuomionsa suorittamatta.

Suomessa aborttilaki tuli voimaan vuonna 1950. Laki salli raskaudenkeskeyttämisen terveydellisistä syistä tai, jos kyseessä oli alle kuusitoistavuotias henkilö. Tätä ennen raskaudenkeskeyttäminen oli laitton teko, joka rinnastettiin laissa jopa lapsenmurhaan. Vuonna 1950 uudistettu aborttilaki tähtäsi hillitsemään rikollisia abortteja, joita ei rikoslain avulla pystytty hallitsemaan.²²⁰ Tämä on nähtävissä myös etsintäkuulutuksissa, joissa laittomia raskaudenkeskeytyksiä esiintyi runsaasti sen rangaistavuudesta huolimatta. Esimerkiksi palvelijatar saattoi päätyä keskeyttämään raskautensa kuten seuraava kuulutus osoittaa:

Koska Palvelijatar Amanda [...], [...] pitäjän [...] kylästä, jonka Sääksmäen ja Kalvolan pitäjään käräjäkunnan Kihlakunnan päätöksellä Joulukuun 13 päivältä 1913 on tuominnut sikiön kuoleman tuottamuksesta pidettäväksi kuusi kuukautta vankeudessa, on poistunut kotipaikaltaan ja tuntematonta on, missä

²¹⁷ Pohjola-Vilkuna 1995, 9.

²¹⁸ Rublack 1999, 163.

²¹⁹ Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1910 – 1921 1923.

²²⁰ Keski-Petäjä 2015, 198.

hän nykyään oleskelee, niin kuulutetaan mainittu henkilö täten yleisesti etsittäväksi kehoituksella asianomaisille kruunun- ja kaupunginpalvelijoille häntä tarkoin tiedustelemaan sekä tavattaessa saattamaan hänet yllämainittua rangaistustaan kärsimään, kuin myös toimenpiteestä Loimaan kihlakunnan Kruununvoudille ilmoittamaan. Turussa, Lääninkansliassa, Helmikuun 19 päivänä 1914.²²¹

Laittomat raskaudenkeskeytykset ovat poikkeuksellinen tapausryhmä etsintäkuulutuksissa, sillä niistä on yleensä määrätty vankeutta. Teko on ollut moraalikontrollin osalta sillä rajalla, että tuomittuja ei ole heti saatettu vankeuteen, vaan heillä on ollut mahdollisuus paeta saamaansa tuomiota. Tuomiot raskaudenkeskeytyksen osalta saattoivat koetella naisten oikeudenmukaisuuden kokemusta, sillä usein raskaudet saattoivat olla avioliiton ulkopuolisia, ja kuulutusten naisilla oli huonot mahdollisuudet taata toimeentulo itselleen ja lapselleen.

Raskaudenkeskeyttäminen liittyy aina yksiselitteisesti naiseen, mutta joissain harvoissa tapauksissa miehet ovat voineet toimia niissä avun antajina tai aiheuttajina. Oikeusistuimet käyttivät kuulutuksissa tapauksissa termejä sikiön kuoleman tuottamus ja sikiön ulosajaminen ja sikiön lähdeittäminen. Laittomissa raskaudenkeskeytyksissä oli myös usein apuna toinen henkilö, joka todennäköisesti oli nainen. Avustajat eivät kuitenkaan paria tapausta lukuun ottamatta näy kuulutuksissa. Näiden tapausten lisäksi pari naisetsittyä on tuomittu puoskaroinnista ja luvattomasta lääkäritoiminnasta, mutta kuulutuksesta ei selviä liittyivätkö he sikiöiden lähdeittämiseen.

Raskaudenkeskeytykset ja lastenhylkäämiset ovat monisyinen ilmiö. Tämä käy ilmi myös lääninhallitusten etsintäkuulutuksissa. Naiset ja miehet saattoivat lähteä kotiseuduilta jättääkseen puolisoitaan, mutta lapset ovat monimutkaistaneet tilannetta. Avioliitosta ja lapsista huolimatta naiset saattoivat hylätä perheensä, kuten alla oleva kuulutus tuo ilmi:

Yleinen kuulutus.

Koska Suutari Tuomas [...], [...] pitäjän [...] kylästä, on ilmoittanut, että hänen waimonsa Selma [...], syntyisin [...], tämän kesäkuun 1 päivänä läksi kotoaan, jättäen miehensä sekä kolme alaikäistä lastaan, eikä vieläkään ole palannut, niin Selma [...], jonka arwellaan kuljeksiwan erään [...] pitäjän [...] kotoisin olevan räätälin Juhana [...] seurassa, täten yleisesti peräänkuulutetaan, kehoituksella asianomaisille ruunun- ja kaupunginpalvelijoille häntä etsiskelemään ja, tawattaessa kiinniottamaan ja saattamaan Wiipurin piirin ruununnimismiehelle. Wiipurin Lääninkansliasta Kesäkuun 20 päivänä 1896.²²²

²²¹ Lääninhallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni 1906–1916, 1914.

²²² Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898-1900.

Myös naiset tekivät yhtä lailla lasten- ja perheenhylkäämisiä. Aviossa olevien naisten osalta kyse saattoi olla tyytymättömyydestä perhe-elämään, jolloin he saattoivat lähteä perheensä luota tai muutoin kiintyivät uuteen mieheen. Perheen hylkääminen ei aina ollut pelkkä toimeentulokysymys. Avioerojen saamiseen oli jo pitkään vaadittu painavia perusteluja ja tavanomaisen avioeron hakeminen oli häpeällistä.²²³ Lähteminen pois väkivaltaisesta, alisteiseksi koetusta tai muutoin onnettomaksi koetusta avioliitosta tarjosi yksinkertaisen ratkaisun ongelmaan. Tapauksia esiintyi kuulutuksissa niin perheen kuin aviottomien lapsien osalta. Kaikki lapset eivät olleet avioliitossa syntyneitä, vaan kuulutusten naiset vaikuttivat monesti olevansa aviottomia jättäessään lapsiaan vaivaishuollon vastuulle.

Naiset ja miehet päättivät siis samalla tapaa hylätä perheitään, mutta naisten toiminta oli moraalisesti tuomittavampaa. Suhtautuminen lapsen hylkäämiseen oli moraalisesti jyrkkä, sillä lapsensa hylkäävä äiti käyttäytyi yhteiskunnan normeja ja luonnonlakia vastaan, joten heitä oli kontrolloitava. Samalla haluttiin ehkäistä mahdollinen äitien epäsiiveellinen seksuaalinen käyttäytyminen ja sukupuolitautien leviäminen.²²⁴ Erityisesti avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset olivat ensisijaisesti äitiensä vastuulla. Tietty ikäryhmä ei erotu kuulutusten osalta, sillä lapsia hylkäsivät kaiken ikäiset asian tiimoilta kuulutetut naiset. Nuorta ikää ei voitu siis nähdä tapauksia selittävänä tekijänä.

Lasten ja perheiden hylkäämistä on kuulutusten kautta hankalasti tulkittavissa. Tilastojen valossa tapaukset kuulutuksissa vaikuttavat hyvin runsailta, sillä Helsinki erottuu poikkeuksellisen korkeana sijaintina lasten hylkäämisten tapauksissa. Palvelijan ammatti oli kaupungeissa yleinen tausta naisille ja heihin kohdistui lapsettomuusvaatimus.²²⁵ Pelkkänä kaupunki-ilmiönä asiaa ei voi kuitenkaan pitää, sillä muutoin se näkyisi jossain määrin runsaampana myös muissa Suomen kaupungeissa. Onko kyseessä siis Helsinkiin liittyvä erityisilmiö? Kuulutusten perusteella näin voisi ajatella, mutta näin suoraa olettamusta ei kannata tehdä pelkkien etsintäkuulutusten perusteella.

Helsingissä lasten tai perheen hylkäämisen etsintäkuulutukset ajoittuvat vuosien 1900–1916 välille. Taulukosta 4 käy ilmi se, että kuulutuksia oli vuosisadan alussa alle kymmenen vuodessa, mutta tapaukset alkoivat yleistyä vuonna 1913. Seuraavina vuosina tapausten

²²³ Koskivirta 2001, 291.

²²⁴ Kokko 1996, 95–96.

²²⁵ Kokko 1996, 94, 101.

määrät jatkavat kasvuaan ja vuonna 1916 tapauksia on jo 73, jolloin kyseisen vuoden tapaukset olivat jo noin kolmanneksen kaikista Helsingin kuulutetuista tapauksista.

Taulukko 4. Uudenmaan lääninhallinnon lapsen tai perheen hylkäämisestä etsintäkuulutamat helsinkiläiset naiset vuosina 1893–1923

Vuosi	Etsintäkuulutettuja
1900	4
1901	1
1902	3
1903	0
1904	5
1905	0
1906	7
1907	3
1908	6
1909	1
1910	3
1911	7
1912	7
1913	17
1914	26
1915	42
1916	73
Yhteensä	205

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatepalvelut, Raisio: Lääninhallitusten kuulutukset.

Helsingin kuulutusten olemassaololle löytyy mahdollisia selittäviä tekijöitä. Vuosisadan vaihteessa naispuolisia asukkaita oli enemmän kuin miehiä, mikä näkyi myös naimattomien määränä. Noin 40 prosenttia helsinkiläisistä oli yli 15-vuotiaita naimattomia henkilöitä.²²⁶ Nuorina työnperässä kaupunkiin muuttaneet naiset irtautuivat aiemmista sosiaalisista verkostoistaan, mikä ajoi heidät suhteisiin vastakkaisen sukupuolen edustajien kanssa. Perheyhteisö ei ollut painostamassa nuoria avioliittoon, jolloin syntyi enemmän lapsia aviottomissa suhteissa. Toisinaan myös tilanteen oli aiheuttanut rikottu lupaus avioliitosta. Avioton syntyvyys oli vuosisadan vaihteen Helsingissä lähes 2,5-kertainen muuhun maahan

²²⁶ Tikka, Aaltonen & Maaniitty 2018, 17–18.

verrattuna.²²⁷ Naimattomat äidit eivät saaneet helposti töitä ja heidän pelättiin levittävän huonoa vaikutusta ympärilleen. Yksinäisen työväenluokkaan kuuluvan äidin oli vaikea sovittaa yhteen lapsesta huolehtiminen ja työnteko. Palkan riittämättömyys ja hoitopaikkojen vähäinen määrä johti lapsesta luopumiseen. Vahvat siteet naisen perheeseen entisellä kotipaikkakunnalla mahdollistivat lapsen lähettämisen sukulaisten luokse hoitoon.²²⁸

Taulukko 5. Helsingissä lapsensa hylkäämisestä etsintäkuulutettujen naisten sosiaalinen tausta vuosina 1893–1923

Sosiaalinen tausta	Etsintäkuulutettuja	Prosenttiosuus
Tarjoilija	1	0,5
Leski	1	0,5
Ompelija/neuloja	2	1
Työläinen	6	3
Avioitunut	7	3,5
Palvelijatar	17	8
Naimaton	55	27
Ei ilmoitettu	116	56,5
Yhteensä	205	100

Lähde: Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatepalvelut, Raisio: Lääninhallitusten kuulutukset.

Taulukko 5 osoittaa naimattomuuden olleen yleinen tausta myös lapsen hylkäämisestä etsintäkuulutetuilla naisilla. Vuodesta 1915 eteenpäin kuulutuksissa ei ole enää mainittu henkilön sosiaalista taustaa. Oletettavasti jako on ollut samankaltainen kuin aikaisempina vuosina, jolloin naimattomat naiset muodostivat suurimman ryhmän. Taulukko tuo ilmi myös palvelijattarien korkean määrän etsittyjen joukossa. Työläisten määrä ei ole naimattomiin ja palvelijattariin verrattuna korkea. Lapsen kanssa selviämisen haaste ja sosiaalisten verkostojen puute todennäköisesti vaikuttivat naisetsittyjen toimintaan. Avioituneiden naisten toimintaa saattoi selittää perheen sisäiset ongelmat.

²²⁷ Kokko 1996, 95.

²²⁸ Kokko 1996, 97.

4 Rikosten uhreja ja rikollisia tekoja

4.1 Tavallisia rikoksia vai moraalikontrollia

Yleinen kuulutus

Koska kuuluvan heinäkuun 25 päivänä täkäläisestä lääninvankilasta olivat päässeet karkaamaan vankilassa säilytetyt tutkintovangit, [...] pitäjstä kotoisin oleva Hilma [...], tuomittu Kuopion pitäjän kärjäkunnan Kihlakunnanoikeudessa seitsemänkertaisesta varkaudesta kuritushuonerangaistukseen, [...] kaupungista kotoisin oleva Anna [...], tuomittu Joensuun kaupungin Raastuvanoikeudessa petoksesta vankeusrangaistukseen sekä Anna [...] syytettynä Kuopion kaupungin Raastuvanoikeudessa murtovarkaudesta ja kun mainittuja henkilöitä ei vielä ole tavattu, kehoitetaan täten asianomaisia kruunun- ja kaupunginpalvelijoita mainittuja henkilöitä tarkoin etsimään sekä tavattaessa ottamaan kiinni ja passittamaan heidät täkäläiseen lääninvankilaan ja passituksesta tänne ilmoittamaan.

Hilja [...] tuntomerkit ovat: lyhytkasvuinen, tanakka, tummatukkainen, kalpeaihoinen, hiukan kesakoita kasvoissa, nenä hiukan pysty;

Anna [...] tuntomerkit ovat: keskikokoinen, lihavahko, vaaleanruskea tukka, punakka;

Anna [...] tuntomerkit: hyvin hintelä, pieni hoikka ja kumara, vaalea tukka, kalpea; ja on heillä muutoin päällään tavalliset vangin vaatteet paitsi kahdella omat hameet.

Kuopiossa, Lääninkansliassa, heinäkuun 30 päivänä 1918.²²⁹

Kuopion lääninkanslian asettama etsintäkuulutus tuo esille sen, että naiset tekivät myös tavanomaista rikollisuutta. Kuulutuksessa naisetsittyjä oli säilytetty lääninvankilassa odottamassa syytteen käsittelyä tai tuomioiden täytäntöönpanoa.

Kaikki rikollisuus ei ollut täysin selkeästi moraalikontrollin kohteena olevaa toimintaa, mutta sukupuoli on saattanut vaikuttaa siihen, miten tapauksiin on suhtauduttu. On kuitenkin mahdollista argumentoida, että kaikki rikollisuuden vastainen toiminta oli jonkin aseista yhteiskunnan moraalikontrollia. Naiset on katsottu irtolais- ja siveellisyysrikoksia lukuun ottamatta olevan poikkeustapauksia rikollisuudessa.²³⁰

Yhteiskunta yleensä haluaa katsoa kaikille sopivaksi elää kunniallista elämää, johon ei kuulunut rikollisuus. Voi tietysti kysyä, että oliko lain tarkoitus hävittää jokin rikoksen muoto vai toimiiko se vain moraalisen kannanottona, sillä järjestelmä ei pelkästään valvonnan ongelmien vuoksi kykene toimimaan rikosmuodon häviämiseksi. Jotta laki toteutuisi, se vaatisi samanlaisen moraalikannanoton myös kansalaisilta. Esimerkiksi prostituutiota

²²⁹ S.p. Nnca Kuopion lääninhallituksen kuulutuksia 1894,1895,1897-1900, 1908, 1918.

²³⁰ Vares 2016, 92.

säädeltiin lain avulla, mutta tosiasiasa ilmiö ei ole hävinnyt, jolloin sillä on ollut vain yhteiskunnallisen moraalisen kannanoton luonne.²³¹

Minkälaisia rikoksia kuulutetut naiset sitten tekivät? Esimerkiksi herjaaminen ja solvaaminen²³² esiintyvät etsintäkuulutuksissa kohtalaisen usein. Noin 5 prosenttia kuulutusten tapauksista sisälsivät solvauksen tai herjauksen. Suhonen on todennut, että kunnianloukkausrikoksia voi pitää nimenomaan naisten rikoksina, sillä niistä tuomittiin vuosisadan vaihteessa Kuopion lääninvankilaan lähes 200 naista.²³³ Myös korkeat sakot, jotka mainitaan etsintäkuulutuksissa kertovat kyseessä olleen melko vakavasti otettu teko. Kuulutukset eivät itsessään kerro minkälaisesta herjaamisesta tai solvaamisesta on ollut kyse. Pelkän kuulutuksen perusteella on myös vaikeata sanoa, miten kunnianloukkaamisen tuomioihin on suhtauduttu. Sakko on saattanut jäädä maksamatta varattomuuden vuoksi, mutta myös periaatteellisesta haluttomuudesta korvata asiasta saatua suoritusta.

Huonotapaisuus väärässä paikassa saattoi aiheuttaa viranomaisen reaktion. Esimerkiksi kuulutuksista tulee esille yksi tapaus, jossa Viipurin lääninkanslia oli vuonna 1899 määrännyt viidenkymmen markan sakon maalarinvaimo Marialle kiroilemisesta kuvernöörin luona.²³⁴ Todennäköisesti tapaukseen liittyi muutakin kuin moraalikontrolli, esimerkiksi henkilökohtaisuuksia tai muuta kiistaa, jolloin Maria jätti mahdollisesti tarkoituksella sakon maksamatta ja päätyi etsintäkuulutukseen. Viidenkymmenen markan sakko kiroilusta oli melko kova tuomio, kun vertaa sitä esimerkiksi Hildan vuonna 1898 uhkauksesta ja solvauksesta saamaan kahdenkymmenen markan sakkoon.²³⁵

Hallinnon kritisointia ei tosin katsottu keisarikunnassa hyvällä erityisesti levottomina aikoina ja varomattomasta puheesta sai vuosisadan vaihteessa olla varuillaan. Etsintäkuulutuksissa esiintyi muutamia tapauksia majesteettirikoksista²³⁶. Niissä etsittyinä olivat usein yleensä miehet. Tyypillisesti toimittajat lehtikirjoitustensa takia. Vuonna 1907 ompelija Ida oli kuitenkin keisarin armollisen käskyn mukaan määrätty vangittavaksi ja asetettava

²³¹ Pösö 1986, 10.

²³² Herjaus käsitetään nykyään törkeänä kunnianloukkauksena ja solvaus kunnianloukkauksena.

²³³ Suhonen 1996, 214.

²³⁴ Läänihallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898-1900.

²³⁵ Läänihallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898- 1900.

²³⁶ Majesteettirikosta tarkoittaa muun muassa monarkistisen hallitsijan tai hänen perheensä kunnian loukkaamista. Suomessa majesteettirikoksesta määrättiin Ruotsin vuoden 1734 laissa. Määräykset sisältyivät myöhemmin Suomen rikoslakiin 39/1889. Lain mukaan majesteettirikoksista tuomittiin aina vankeusrangaistus. Syyttäjä voi virallisesti nostaa syytteen majesteettirikoksesta ainoastaan keisarin määräämällä luvalla.

syytteenalaiseksi Turun hovioikeuteen majesteettirikoksesta.²³⁷ Tämänkaltaisen etsintäkuulutus ei ollut yleinen naisille ja kyseessä oli vakavat syytteet ja seuraukset mahdollisesta tuomiosta. Kuulutuksen perusteella ei voi sanoa, miten ompelijana toiminut Ida päätyi syytetyksi keisarin kunnian loukkaamisesta. Keisari itse tuskin oli laista huolimatta asiassa varsinaisena toimijana, vaan hänen puolestaan sopivan käytöksen kontrollia toteuttivat hänen virkavaltansa edustajat.

Myöskään oikeuden väärinkäyttämistä ja väärin tietojen antamista ei kuulutusten mukaan katsottu hyvällä viranomaisten silmissä. Kuulutukset osoittavat, että näistä saattoi tapauksen vakavuuden mukaan saada varsin kovia rangaistuksia. Viranomaisille väärän nimen ilmoittamisesta oli kuulutuksissa ollut kuusi naista. Puolissa tapauksissa väärän nimen lisäksi tuomioksi oli kirjattu näpistely. Rangaistukseksi heille määrätty sakkotuomioita, jotka yhdessä näpistykseen kanssa saattoivat olla melko suuria. Esimerkiksi vuonna 1904 itsellisen Kaisa sai näpistämisestä 120 markan sakon ja väärän nimen käyttämisestä sadan markan sakon, joka muuntotuomiona olisi tiennyt hänelle kaksikymmentä päivää vankeutta.²³⁸ Vastaavasti vuonna 1906 talollisentytär Helenaa etsittiin sadan markan sakkotuomiosta näpistelystä ja väärän nimen käyttämisestä, josta hänelle oli tuomittu seitsemänkymmenen markan sakko. Muuntona tuomio olisi tarkoittanut hänelle 27 päivän vankeustuomiota.²³⁹

Väärä vala ja ilmianto näkyi kuulutuksissa hieman vakavampina tekoina, joista seurasi usein vankeutta. Pienemmissä tapauksissa tuomioksi riittivät sakot. Kuulutuksissa on väärän ilmiannon ja valan tapauksissa molemmista neljä naisetsittyä. Työmiehen vaimo Maria oli vuonna 1909 väärästä valasta etsintäkuulutettuna saatuaan siitä peräti vuoden vankeustuomion.²⁴⁰ Väärän valan antamisesta oli myös mahdollista menettää kansalaisluottamus määrääjäksi, johon palvelijatar Hilja oli tuomittu vuonna 1912. Hänet tuomittiin sekä viideksi kuukaudeksi vankeuteen että menettämään kansalaisluottamuksensa kahdeksi vuodeksi.²⁴¹ Kuulutusten perusteella tämän kaltaisesta käytöksestä haluttiin antaa voimakas viesti siitä, ettei toiminta ole hyväksyttävää. Kansalaisluottamuksen menettämisestä

²³⁷ Nnca Uudenmaan lääninhallitus -kuulutukset 1901-1915, 1918-1919, 1921-1922, 1924, 1926, 1930, 1933, 1936, 1939, 1893-1900.

²³⁸ S.p. Nnca Lääninhallituksen kuulutuksia Vaasanlääni 1901-1923.

²³⁹ Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898-1900.

²⁴⁰ Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898-1900.

²⁴¹ Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898-1900.

oli säädetty vuoden 1894 rikoslaissa mahdolliseksi lisärangaistukseksi muiden rangaistusten yhteyteen.²⁴²

Myös omaisuusrikokset esiintyvät säännöllisesti kuulutuksissa. Naisten tekemät omaisuusrikokset sisältävät näpistyksiä, varkauksia, varastetun tavaran kätkemistä, myymistä ja ostamista, toisen omaisuuden tuhoamista, kadottamista tai luvatonta käyttöä sekä löytötavaran omimista. Kuulutusten perusteella omaisuusrikokset olivat naisten keskuudessa yleisiä. Varkauksien ja näpistelyiden osuus kuulutuksissa oli noin 8 prosenttia.

Omaisuusrikokset olivat myös usein syynä naisten vankeuden taustalla.²⁴³ Vaikka omaisuusrikoksia tapahtui isossa osassa väestöä, tietyt ryhmät, kuten yhteiskunnan vähempiosaiset korostuvat niiden tuomioissa. Yleensä huomio kiinnittyi tiettyihin ihmisryhmiin kuten palvelusväkeen ja irtolaisiin liikkuvan ja varattoman luonteensa vuoksi.²⁴⁴

Vastaava ilmiö näkyi myös etsintäkuulutuksissa, jossa omaisuuteen liittyvistä rikoksista etsittiin usein palvelijattaria tai niitä, jotka liikkuvat ilman ymmärrettävää, luvallista syytä paikasta toiseen. Varkausepäilyjä ja valvontaa kohdistettiin usein palvelijattaria, irtolaisia ja varattomia kohtaan, vaikka he eivät välttämättä olleet vastuussa yhteiskunnan vakavimmista omaisuusrikoksista. Vähävaraisuus saattoi usein olla rikoksen motiivi.²⁴⁵ Myös naisetsittyjen motiivina oli usein oman varallisuustilanteen parantaminen tilaisuuden tullen.

Näpistyksestä etsityt naiset olivat pääsääntöisesti jo tuomittu oikeudessa ennen kuin he ovat jättäneet sakkonsa suorittamatta. Vain yhdessä tapauksessa naisetsitty on kuulutettu epäiltyinä etsittäväksi. Tuomio näpistelystä toi sakkujen lisäksi tekijälle mainehaittaa hänen sosiaalisessa ympäristössään. Varkauksien kohdalla sen sijaan on suurempaa vaihtelua. Varkaus itsessään on laaja rikoskäsite, joka voi sisältää isoja tekoja. Näpistyksistä tai varkaudesta on todennäköisesti jääty kiinni itse teossa. Varkaus on luultavasti sisältänyt enemmän suunnitelmallisuutta, mutta tästä huolimatta valtaosa varkauksiin liittyvistä kuulutuksista ovat jo siitä tuomittuja tapauksia. Kuulutuksissa esiintyvistä 34 tapauksesta vain kolmessa etsittiin epäiltyä tekijää, näistä kaksi liittyy hevosvarkauteen.²⁴⁶

²⁴² Kekkonen 1991, 267.

²⁴³ Suhonen 1996, 214.

²⁴⁴ Rublack 1999, 92.

²⁴⁵ Rublack 1999, 93, 99.

²⁴⁶ Läänihallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898- 1900 & Nnca Uudenmaan lääninhallitus -kuulutukset 1901-1915, 1918-1919, 1921-1922, 1924, 1926, 1930, 1933, 1936, 1939, 1893-1900.

Tämä viittaa tilanteeseen, jossa saadun tuomion välttely on yleisempää kuin varsinaisesta teosta pakoilu. Toisena mahdollisuutena on epäiltyjen tuntemattomuus, jolloin myös on ollut hankala laatia etsintäkuulutusta muuna ilmoituksena kuin, että tavaraa on viety varkautena tai murtovarkautena. Naisia ei todennäköisesti epäilty yhtä usein varkauksista kuin miehiä. Erityisesti, jos tutkittujen henkilöiden hallusta ei löydetty varastettua tavaraa, oli heitä hankala epäillä myöskään teosta. Naiset esiintyivätkin kuulutuksissa lähinnä murtovarkaustapausten uhreina.

Varkaustapauksien lisäksi naisia etsittiin varastettuun tavarahan liittyvissä tapauksissa. Myös näissä tapauksissa kyse oli jo tuomituista naisetsityistä. Lisäksi naiset kätkivät tai heitä hyödynnettiin varastetun tavaran²⁴⁷ kätkemisessä. Kätkemisen lisäksi naisia etsittiin tapauksissa, joissa he olivat kaupitelleet (ryhtyminen) varastettua tavaraa. Omaisuuden vahingoittamista lukuun ottamatta sakkotuomiot näistä tapauksista olivat melko pieniä. Luvattomasta omaisuuden käyttämisestä sai yleensä pienimmän sakkotuomion. Esimerkiksi Puusepänvaimo Maria oli vuonna 1908 saanut viiden markan sakkotuomion toisen irtaimen omaisuuden luvattomasta käytöstä.²⁴⁸ Petokset ja kavallukset olivat kuulutuksissa harvinaisempia naisten tekeminä. Kavallustapauksia oli 13 ja petoksia 16, mikä sinällään kuulostaa melko korkealta määrältä. Kavallukset toivat naisetsityille yleisesti tuomioina vaihtelevia sakkoja, mutta petoksista sai yleensä vankilatuomioita. Esimerkiksi tehtaantyöntekijä Olga oli etsintäkuulutettu vuonna 1908 vaalipetoksesta, jossa hänet tuomittiin vuodeksi vankeuteen.²⁴⁹

Yhden melko arkisen, mutta näkyvän tapausryhmän kuulutuksiin tuovat tuomiot luvattomasta rautatiellä liikkumisesta. Tapauksia oli kaikkialla, mutta erityisesti asiasta on jaettu tuomioita Turun alueella. Turussa ongelma oli ilmeisesti nähty niin pahaksi, että siitä oli päätetty vuoden 1899 lopussa antaa erillinen kuulutus.²⁵⁰ Suomen rautatiehallitus kuulutti lääninkanslian välityksellä, että sivulliset oli saatava pois valtion ratapihojen ja rautateiden alueelta aina viiteen sataan markkaan nousevan sakon uhalla. Kuulutus kielsi kulkemisen rata-alueilla, porttien ja veräjien auki jättämisen, ”elukoiden” päästämisen rata-alueille tai

²⁴⁷ Tavara saattoi olla hankittu ostamalla tai saatu muutoin kuin suoraan varastamalla.

²⁴⁸ Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lään 1901-1904 1906-1916 s.p. Nnca.

²⁴⁹ Nnca Uudenmaan lääninhallitus -kuulutukset 1901-1915, 1918-1919, 1921-1922, 1924, 1926, 1930, 1933, 1936, 1939, 1893-1900.

²⁵⁰ S.P.Nnca Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

ratapihalla olevien rautatievaunujen siirtelyyn. Kotieläinten pito oli usein naisten vastuulla, joten heillä oli myös vastuu pitää eläimet poissa radoilta.

Tapauksiin puuttuminen oli ymmärrettävää, sillä välikohtaukset häiritsivät rautatieliikennettä, siellä työskentelyä sekä aiheutti vaaratilanteita. Toimilla ei ollut ainakaan täysin ehkäisevää vaikutusta, sillä radalla liikkuminen jatkui koko lähdeaineiston aikana. Sakkoja radalla kulkemisesta saattoi yleensä tulla kaksikymmentä markkaa ja radan ylittämistä viisi markkaa. Pienistä sakoista huolimatta kuulutuksia naisetsittyjen osalta on laadittu. Radalla kulkemisen syitä saattoi olla monia. Radan yli oikominen on saattanut olla yleinen tapa alueilla, joissa rautatie on kulkenut kaupungin läpi. Ylityssiltojen käyttö tarkoitti yleensä jonkinlaista kiertämistä, jolloin houkutus oikaisuun oli suuri.²⁵¹ Ainakin periaatteessa rautateitä pitkin on myös voinut kulkea eksymättä alueelta toiselle.

Etsintäkuulutusten lisäksi lääninhallinto vastasi muun muassa terveysasioista. Tämä koski sairaala- ja lääkäritoimintaa, mutta myös elintarvike- ja eläinlääkintäsäädösten valvontaa ja toimintaa läänin alueella. Esimerkiksi ihmisten ja kotieläinten kulkutautien ehkäisy otettiin tosissaan.²⁵² Etsintäkuulutuksissa on joitain naisetsittyjä, jotka ovat rikkoneet näihin liittyviä tapauksia. Kotieläinten kulkutaudin ehkäisemiseksi annetun ohjeen rikkomisesta aineistossa esiintyi kolme etsintäkuulutusta, jotka sisälsivät 10–15 markan sakkotuomioita.²⁵³

Yleinen terveys ja hoitoon pääseminen olivat olleet lääninhallituksille vuosisadan vaihteessa yhteiskunnallinen ongelma-kohta.²⁵⁴ Ei ole siis yllättävää, että erityisesti naiset turvautuivat toistensa tarjoamaan hoitoon, erityisesti tapauksissa, jotka rikkoivat lakia. Esimerkiksi kättilöt saattoivat toimia avustajina laittomiin raskaudenkeskeytyksiin. Myös puoskarointi eli luvaton lääkäritoiminta oli vuosisadan vaihteessa yleinen tapa, mutta niistä langetettuja tuomioita esiintyi kuulutuksissa vähän. Pääosin tapaukset pysyttelivät viranomaisilta piilossa, sillä valvonta yksittäisissä terveysasioissa ei ollut kovinkaan tehokasta ja kunnat järjestivät aina 1910-luvulla vapaasti sairaanhoito-oloja, kunnes 1930-luvulla oloja alettiin eri säädöksin (rokotuslaki 1936, kättilölaki 1937, yleinen laki lääkärihoidosta) parantamaan.²⁵⁵ Esimerkiksi leipurinvaimo Anna vuonna 1901 etsintäkuulutettiin luvattomasta lääkärin ammatin

²⁵¹ Leppänen 2019, 43.

²⁵² Rautala 1985, 115–116.

²⁵³ Mikkelin lääninhallitus -Kuulutuksia 1901- 1894, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900 & Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898-1900.

²⁵⁴ Rautala 1985, 114–115.

²⁵⁵ Rautala 1985, 116.

harjoittamisesta ja siihen liittyvästä pahoinpitelystä.²⁵⁶ Kyseinen luvaton lääkäritoiminta tuskin olisi tullut ilmi ilman, että siinä olisi sattunut pahoinpitely.

Väkivaltarikollisuus ei ollut naisille kovin tavanomainen rikollisuuden muoto. Naisetsittyjen henkirikokset olivat yleensä lapsiin kohdistuneita murhia. Kuulutuksista käy ilmi myös jonkin verran muita väkivaltarikosta, joskin sekin ei ole kovinkaan yleistä naisten osalta. Vuosisadan alku oli melko väkivaltaista aikaa Suomessa.²⁵⁷ Valtaosa näistä liittyivät pahoinpitelyihin, joiden vakavuutta on vaikea arvioida muutoin kuin, että niistä saadut sakkotuomiota eivät ole kovinkaan suuria (15 ja 60 markan välillä).²⁵⁸ Pahoinpitelystä etsittyjä naiskuulutettuja oli yhteensä 19 tapausta. Yhdessä tapauksessa etsityllä oli pahoinpitelystä kahden kuukauden vankeustuomio. Omarkädenoikeudesta etsintäkuulutuksia naisten osalta laadittiin kolme kappaletta ja niistä tuomittiin 30 ja 50 markkaa sakkoja. Yhdessä tapauksessa tekijää ei ollut vielä saatu kiinni.

Naiset olivat kuulutusten perusteella vain harvoin osallisia murhiin tai ryöstöihin. Työmiehenvaimo Henriikkaa kuitenkin etsittiin vuonna 1904 epäiltynä ryöstöstä ja pahoinpitelystä, jonka seurauksena ryöstetty oli menettänyt henkensä.²⁵⁹ Vuonna 1912 työmiehenvaimo Liisa sai puolestaan neljän kuukauden vankeustuomion murhapoltosta.²⁶⁰ Valtaosa kovemmissa rikoksista liittyi kuitenkin vankikarkureihin, sillä tuomituilla ei ollut usein mahdollisuutta jättää annettua vankilatuomiota suorittamatta.

4.2 Uhri ja sivulliset

Kuulutus.

Kihlakunnanoikeuden Antrean pitäjän kärjäkunnasta tekemän määräyksen mukaan, [...] kotoisin olewan, mutta viimeisinä vuosina [...] asunnutta työmiestä Robert [...], jonka mainittu kihlakunnanoikeus on katsonut tarpeelliseksi kuulustaa siinä tutkintoasiasta joka on wireillä Robert [...] waimon Aleksandra [...] ja rakennusmestari Teodor [...] Andrean asemalla Maaliskuun 1 päivänä 1896 tapahtuneesta dynamiitti-räjähdyksestä sattuman kuoleman johdosta, täten yleisesti perään kuulutetaan kehoituksella asianomaisille ruunun ja kaupungin palvelijoille Robert [...] tarkoin etsiskelemään ja, tawattaessa, manaamaan Antrean pitäjän kärjäkunnan Kihlakunnanoikeuden istuntoon

²⁵⁶ S.p. Nnca Lääninhallituksen kuulutuksia Vaasanlääni 1901-1923.

²⁵⁷ Ylikangas 1986, 265.

²⁵⁸ Vuonna 1902 naimaton Anna oli etsittynä pahoinpitelystä, josta oli tuomittu 40 markan sakko. Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898-1900.

²⁵⁹ Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898-1900.

²⁶⁰ Nnca Uudenmaan lääninhallitus -kuulutukset 1901-1915, 1918-1919, 1921-1922, 1924, 1926, 1930, 1933, 1936, 1939, 1893-1900.

ensitulewan Helmikuun 17 päivänä kuulusteltavaksi mainitusta suhteesta; ollen manuu-todistus aikoinaan tänne lähetettävä Wiipurin Lääninkansliasta, Tammikuun 9 päivänä 1897.²⁶¹

Kuulutuksessa mainittu työmiehenvaimo Aleksandra oli uhrina juna-asemalla sattuneessa dynamiittiräjähdyksessä. Hän oli menehtynyt sattuneessa onnettomuudesta ja hänen miehensä Robert oli kuulutettu oikeuden istuntoon kuulusteltavaksi tutkinnallisista syistä.

Kaikkia kuulutuksissa esiintyneitä henkilöitä ei etsitty rikoksesta. Toisinaan etsityt saattoivat olla kadonneita tai heidät on muutoin tarve tavoittaa. Jostain muusta syystä heidät saatiin mainita rikoksen uhrina. Myös todistajille oli tarvetta oikeudenkäynneissä ja heitä etsittiin kuulutusten avulla. Uhrit ja sivulliset ovat kuulutusten tutkimisen kannalta hyödyllisiä tapauksia, sillä se tarkoittaa kuulutuksen syntyneen usein tilanteessa, jossa tapaus ei ole tullut tuomioistuimien päätöksistä, vaan tapauksen viranomaiskäsittelyä ollaan vasta aloittamassa. Näissä tilanteissa on usein luotu erillinen kuulutus, jossa tapahtunutta on kuvailtu hieman tarkemmin tulosten saamiseksi.

Todistajien etsimisen lisäksi myös heidän poissaolonsa oikeudesta on ollut merkittävä kuulutuksiin johtanut syy. Poissaolleille todistajille oli kuulutuksissa määrätty sakkoja 51 kertaa. Kuulutusten perusteella on vaikea arvioida, miksi todistajat päättivät olla poissa oikeudesta. Syy saattoi olla osittain sama kuin vastaajilla, jolloin henkilöitä ei kiinnostunut osallistua tapauksen käsittelyyn, osallistuminen on unohtunut tai sen on koettu aiheuttavan kohtuutonta vaivaa. Tavatonta ei myöskään ollut, että todistajien saamattomia todistajapalkkioita kuulutettiin vielä perästä. Kymmenien tai jopa satojen markkojen todistajapalkkiot saattoivat olla palvelijattarille, irtolaisille tai työmiehenvaimoille vaikeita summia suorittaa. Erityisesti alkoholirikoksissa määrättiin suuria todistajapalkkiovelvoitteita. Vuonna 1920 entiselle palvelijattarelle oli laittomasta paloviinan valmistuksesta tuomitun 500 markan sakon päälle määrättiin maksettavaksi myös 1610,20 markkaa todistajapalkkio.²⁶²

Uhrin rooli korostui puolestaan sellaisissa tapauksissa, joissa tekijää ei tunnettu. Uhreilla oli merkittävä rooli rikosten suhteen, sillä valtaosa rikoksista tulee viranomaisten tietoon uhrien ilmoittamana, ja uhrit ovat yleensä ratkaisevia tiedon antajia sekä todistajia.²⁶³ Merkittävin osa uhrina kuulutetuista naisista joutui tavanomaisten varkauksien ja murtovarkauksien

²⁶¹ Läänihallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898-1900.

²⁶² S.P.Nca Läänihallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.

²⁶³ Kotanen 2013, 21.

kohteeksi. Tällöin heidän vahinkonsa on ollut lähinnä omaa omaisuutta. Kahdessa tapauksessa ilmoituksessa mainittiin hevosvarkaus. Omaisuusvarkauksissa viedyt tavarat listattiin yleensä tarkasti tunnistamista varten.

Toisinaan kuulutuksesta ilmeni, ettei kyseessä ole edes isosta tai helposti selvitetävästä tapauksesta kyse, mutta se on käsitelty joka tapauksessa asian mukaisesti. Esimerkiksi mäkitupalaisen vaimo Justiinalta oli vuoden 1910 kuulutuksen mukaan murtovarkaudessa viety markan edestä nisua, kahden markan arvoinen koppa, yksi pullo konjakkia ja sekä limonadipullo viiniä.²⁶⁴ Lisäksi kuulutuksissa oli neljä tapausta, joissa nainen joutui raiskauksen uhriksi. Raiskaustapaukset ovat melko vähäisiä määrältään kuulutuksissa. Miesten kuulutuksista tekoja saattaisi löytyä joitain enemmän, mutta ne jäävät tutkielman rajauksen ulkopuolelle.

Kuolemaan johtaneita tapauksia oli kaksi, joista toinen oli murhatapaus. Murhat ja muut vakavat rikokset kuulutuksissa eivät ole kovin tavanomaisia. Kyseisessä murhatapauksessa vuonna 1910 etsintäkuulutettu mies oli tahallisesti ampunut hauliaseella Liisaa vatsaan, joka menehtyi saamiinsa haavoihin.²⁶⁵

Myös tapaukset, joissa mies on hylännyt perheensä, voi tulkita, että nainen on ollut niissä epäsuoraan jonkinlainen uhri. Esimerkiksi vuoden 1911 kuulutettuna oli tapaus, jossa etsittiin syytteenalaista työmiestä kaksiavioisuudesta ja pahoinpitelystä.²⁶⁶ Pahoinpitelyn osuutta kaksiavioisuuteen ei tosin kuulutuksesta voi todeta. Eräässä tapauksessa vuodelta 1913 poliisimestari oli tehnyt lääninhallitukselle pyynnön laatia etsintäkuulutus tapauksesta, jossa aviomies vei yhteisen omaisuuden ja jätti vaimonsa kaupungin vaivashoitohallituksen rasiitteeksi.²⁶⁷

²⁶⁴ S.p. Nnca Lääninhallituksen kuulutuksia Vaasanlääni 1901-1923.

²⁶⁵ Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1910 – 1921 1923.

²⁶⁶ Lääninhallituksen kuulutuksia Oulun lääni 1908-1918.

²⁶⁷ Lääninhallituksen kuulutuksia Oulun lääni 1908-1918.

5 Lopuksi

Tutkielmassa on tutkittu valtion harjoittamaa kontrollia lääninhallitusten kuulutuksissa vuosien 1893 ja 1923 väliltä. Aihetta on tarkasteltu naisten näkökulmasta. Samalla on myös tarkasteltu tutkituissa kuulutuksissa esiintyvien henkilöiden sosiaalisia taustoja.

Moraalikontrolli heijastelee valtion käsitystä voimassa olevan lain toteuttamisesta.

Lääninhallitusten virkamiesten laatimat kuulutukset toimivat valtiovallan välineenä kontrollin toteuttamisessa. Naiskuulutettujen osalta on nähtävissä elinkaari, jolloin etsittyjä naisia on ollut eniten 1900-luvun alkupuolella. Kuulutusten käyttö alkoi 1800-luvun lopulla, kun poliisiviranomaisten toimintaa keskitettiin lääninhallinnoille. Kuulutusten käyttö alkoi vähetä itsenäistymisen jälkeen ja rikosasioissa niiden merkitys loppuu 1920-luvun aikana, jolloin lääninhallitusten viranomaistyö siirtyi poliisiorganisaation työksi. Lähteiden mahdollisista aukoista huolimatta kuulutukset antavat uskottavan oloisen kuvan naisten rikollisuudesta etsintäkuulutuksissa.

Lääninhallitusten kuulutuksissa tulee esille sukupuolittuneen rikollisuuden kontrolli. Ajalle tyypillisestä moraalikontrollista syntyi merkittävä osa naisiin kohdistuneista etsintäkuulutuksista. Vuosisadanvaihteen naiskuva ei katsonut myöskään naisille sopivaksi tehdä tavanomaisina pidettyjä rikoksia. Naisten määrä ei ole kuulutuksissa miehiin nähden suuri, mutta ne kertovat silti paljon naisten rikollisuudesta moraalikontrollin näkökulmasta. Monessa rikoksessa naisia on yleensä pidetty poikkeuksena, mutta heitä päätyi silti myös kaikenlaisten laittomuuksien osalta etsintäkuulutuksiin asti.

Kuulutuksissa muutos näkyi sekä yleisen moraalikäsitysten että yhteiskunnallisen tilanteen muutoksien myötä. Yleinen moraalikäsitys oli muuttunut esimerkiksi salavuoteuden ja aviorikosten osalta siten, että niiden merkitys väheni myös tuomioistuimissa ja sitä kautta etsintäkuulutuksissa. Paritus ja sukupuolitautilien kontrolli näkyi selkeämmin kuulutuksissa. Parituksessa kontrollia kohdistettiin rikoksen edistämistä torjuvaksi. Sukupuolitaudit pysyivät terveyssyistä kontrollin kohteena. Erityisesti sukupuolitautilien hallinta näkyi vielä ensimmäisen maailmansodan aikaan, jolloin sotilaita oli enemmän Suomen alueella. Kontrollin tarvetta on syntynyt myös yhteiskunnan tilanteen mukaan. Sortovuodet, sisällissota ja kieltolaki ovat vaikuttaneet kuulutusten tapauksiin.

Sosiaalisten verkostojen puute vaikutti tapauksiin, jotka ovat päätyneet etsintäkuulutuksiin. Vakiintunut elämä, sukulaissiteet ja työpaikan menettämisen pelko ovat vaikuttaneet

kuulutuksia vähentävänä tekijänä. Ylemmässä sosiaalisessa asemassa olleita naisia oli kuulutuksissa vähemmän. Liikkuvassa elämässä olevia ihmisiä oli vuosisadan vaihteessa runsaasti ja se tulee esille myös kuulutuksissa. Irtolaiset, palvelusväki ja muutoin pienemmän sosiaalisen verkoston henkilöt olivat tavanomaisia kuulutuksissa. Työläisnaisia oli etsittyinä jonkin verran, mutta heidän määränsä on suhteellisen pieni kokonaisuudesta. Vakavampia rikoksia kuulutuksissa ei juurikaan ole, ja ne tulevat ilmi lähinnä vankikarkuruustapausten myötä tai epäiltyä etsittäessä.

Seksityöläiset eivät näy suoraan kuulutuksissa, vaikka kuulutusten sisältö esimerkiksi veneeristen tautien osalta viittaa prostituution kontrolliin. Kaikista kuulutuksista vain kahdessa tapauksessa mainitaan ”yleinen nainen”. Seksityöläisyyteen liittyviä ilmiöitä on kuitenkin nähtävissä etsintäkuulutuksissa. Irtolaisuutta on käytetty laajasti moraalikontrollin välineenä, joka on saattanut myös sisältää seksityöläisinä toimineet henkilöt. Irtolaisuus ei ole kuulutuksissa etsinnän syynä, vaan ennemmin ihmisten taustoina. Irtolaisuutta on käytetty perusteena, jolla ihmisiä on todennäköisesti seurattu moraalittoman käytöksen suhteen. Tämä vahvistaa yleistä tutkittua historiaa, jossa irtolaisuus on todettu moraalikontrollin perusteeksi ja viranomaisten tulkintaa on käytetty laajasti.

Lasten- ja perheenhyökkäämisten tapauksissa Helsinki erottuu muusta maasta suurella kuulutusten määrällä. Helsinki on aiheen historiantutkimuksessa todettu olleen poikkeuksellinen korkeamman syntyvyyden ja naimattomien äitien osalta, jolloin lapsista myös luovuttiin useammin. Lapsenmurhat ja raskauden keskeyttämiset ovat kuulutuksissa kaikissa lääneissä tasaisemmin esiintynyt ilmiö, mutta niihin kohdistettiin kuulutuksissa voimakkaampaa lainsäädännöllistä kontrollia.

Kuulutuksista voi havaita myös, miten etsityt suhtautuivat oikeusjärjestelmän toimintaan. Oikeusprosesseista poissaoloja on runsaasti, johon on voinut vaikuttaa pieni kiinnostus osallistumiseen, pitkät ja vaivalloiset matkat tai halu vältellä viranomaisten kanssa toimimista. Samalla se myös osoittaa, että naisilla ei välttämättä aina ollut sosiaalisen asemansa vuoksi ollut mahdollista suoriutua tuomioistaan. Erityisesti vähävaraisuus on voinut olla syynä jättää sakkoja maksamatta.

Ajan yhteiskunnalliset muutokset näkyvät kuulutuksissa. Autonomian ajan lopun kansallinen nousu ja siihen liittyvä venäläistäminen tulevat esille kuulutuksiin johtaneena toimintana. Itsenäistymisen myötä virkakoneistoa ja vankiloita oli tarvetta järjestellä uudelleen, mikä on vaikuttanut kuulutusten määrään laskevasti. Erityisesti sisällissota oli katkonut viranomaisen

mahdollisuuden toimia lainvalvojana. Sisällissodan jälkeinen aika on synnyttänyt joitain kuulutuksia, mutta niissä esiintyy naisia hyvin vähän.

Vuosisadanvaihteen myötä tullut kansallinen herääminen ja teollistuminen loivat painetta lakien päivittämiseen. Perinteisenä pidettyä naisten käyttäytymistä ei pidetty enää sukupuoleen ja asemaan sidottuna. Kuulutusten tehosta viranomaisen välineenä ei ole näyttöä. Vähäisten suoritusten myötä tulleiden etsintöjä peruvat kuulutukset viittaisivat siihen, että kuulutusten tehokkuus ei ollut halutun kaltainen. Poliisitoiminnan uudistuessa kuulutusten käyttö vaikuttaisi lakanneen lääninhallitusten tehtävistä. Rikosten valvonta ja rikollisten etsintä siirtyi käytännön tasolla poliisin tehtäväksi lääninvirkamiesten työpöydiltä.

Lääninhallinnon kuulutukset tarjoavat mahdollisuuden monenlaiseen tutkimukseen. Tarkastelua moraalikontrollista voisi tehdä koko lähdeaineistosta, jolloin vertailua voi tehdä sukupuolen ja muiden tekijöiden välisistä eroista. Poikkitieteellistä tutkimusta olisi mahdollista soveltaa tutkimuksen aiheeseen, jolloin se antaisi laajemman näkökulman kuulutusten sisältöön. Sisällöltään lääninhallitusten kuulutukset ovat monipuolisia. Niistä voisi esimerkiksi tutkia minkälaista tiedottamista läänit ovat tehneet Suomessa. Varkautapauksissa olisi mahdollista tutkia minkälaista esineistöä ihmiset omistivat. Myös pyörä- ja hevosvarkauksia esiintyi kuulutuksissa usein, joten niitä olisi mahdollista tutkia.

Lähteet

Julkaisemattomat painetut alkuperäislähteet

Turun yliopiston kirjasto: Sanomalehti- ja pienpainatepalvelut, Raisio:

Lääninhallitusten kuulutukset.

- S.P.Nnca Läänit Lääninhallituksen kuulutuksia Oulun lääni 1901-07,08 1894-1900.
- Lääninhallituksen kuulutuksia Oulun lääni 1908-1918.
- S.P.Nnca Hämeenlinnan lääninhallitus kuulutuksia 1895-1900; 1893, 1902, 1907.
- S.p. Nnca Lääninhallituksen kuulutuksia Vaasanlääni 1901-1923.
- Nnca Uudenmaan lääninhallitus -kuulutukset 1901-1915, -18-19, -21-22; -24; -26; -30; -33; -36, -39; 1893-1900.
- Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1901- 1892, 1896, 1897, 1898- 1900.
- Lääninhallituksen kuulutuksia Viipurin lääni 1910 – 1921 1923.
- s.p. Nnca Kuopion lääninhallitus Kuulutukset 1906 – 1929 Kunnallispäivätoimikunnan julkaisu n:01.
- S.p. Nnca Kuopion lääninhallituksen kuulutuksia 1894,1895,1897-1900, 1908, 1918.
- S.P.Nnca Lääninhallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lääni +päätöksiä 1881, 1892, 1884-1897 1898-1900 1921 1918, 1922, 1923.
- Lääninhallituksen kuulutuksia Turun- ja Porin lään 1901-1904 1906-1916 s.p. Nnca.
- Mikkelin lääninhallitus -Kuulutuksia 1901- 1894, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900.

Tutkimuskirjallisuus

Emännän tietokirja. III OSA. Lastentarha–pöytätavat. Toim. Mandi Hannula, Hedvig Gebhard, Laura Harmaja, Mary Ollonqvist & Alli Wiherheimo. Porvoo 1932.

Honkasalo Brynolf: *Suomen rikosoikeus. Yleiset opit. Ensimmäinen osa.* Toinen painos. Helsinki 1965.

Häkkinen Antti: *Rahasta – vaan rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939*. Keuruu 1995.

Häkkinen Antti: Kiertäminen, kulkeminen ja muukalaisuuden kohtaaminen 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun maalaisyhteisössä. *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Toim. Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen. SKS. Historiallinen Arkisto 120. Helsinki 2005.

Häkkinen Antti & Jarmo Peltola: Suomalaisen ”alaluokan” historiaa: köyhyys ja työttömyys Suomessa 1860–2000. *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. Toim. Antti Häkkinen, Panu Pulma & Miika Tervonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallinen Arkisto 120. Helsinki 2005.

Ijäs Ulla: *Talo, kartano, puutarha – Kauppahuoneen omistaja Marie Hackman ja hänen kulutusvalintansa varhaismodernissa Viipurissa*. Turun yliopiston julkaisuja C 402. Turku 2015.

Ilmonen Kaj: Sosiaalinen pääoma: käsite ja sen ongelmallisuus. *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. Toim. Kaj Immonen. SoPhi 42, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2000.

Kaartinen Aija: *Kansan raittiudeksi ja kotien onneksi. Naisten kieltolakimieliä ja toiminta kieltolain puolesta ja sitä vastaan 1919–1932*. Bibliotheca Historica 133, SKS. Helsinki 2011.

Kainulainen Heini: Poliisit ja rosvot – Salaisen tiedon jäljillä. *Salattu, hävetty, vaiettu – Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Toim. Antti Häkkinen & Mikko Salasuo.

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 161. Tampere 2015.

Kallenautio Jorma: Kieltolaki ja väkijuomalaki. *Alkoholi ja yhteiskunta*. Toim. Teuvo Peltoniemi & Martti Voipio. Otava. Keuruu 1983.

Kauhanen Riku: *Sirkkalan vankileiri 1918*. Turun sotavankileiri 1918 –seminaari ja muistotilaisuus 15.9.2018.

https://sirkkala1918.files.wordpress.com/2018/09/sirkkala_15_9_2018_kauhanen.pdf [haettu 14.3.2024].

Kekkonen Jukka: Autonomian ajan rikosoikeus. *Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Toim. Pia Letto-Vanamo. Gaudeamus. Jyväskylä 1991.

Keskinen Jarkko & Kirsi Vainio-Korhonen: Porvariston ja Säätyläistön esiaviolliset suhteet, aviottomat lapset ja aviorikokset varhaismodernissa Suomessa. *Genos 3/2015*. Suomen sukututkimusseuran aikakausikirja, vuosikerta 86. Saarijärvi 2015.

Keski-Petäjä Miina: Kielletty Aborttihalu – Potilaskertomukset abortin sosiaalishistoriallisen tarkastelun pohjana. *Salattu, hävetty, vaiettu – Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Toim. Antti Häkkinen & Mikko Salasuo. Vastapaino. Tampere 2015.

Koivisto Hanne: Yksilö ja valta – oikeustapahtumaa kuvaavien lähteiden ristiinlukeminen. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. Cultural history – Kulttuurihistoria 10, Turun yliopisto. Turku 2013.

Kokko Katriina: Yksin lapsen kanssa. Aviottomia äitejä 1900-luvun alun Helsingissä. *Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisesta elämästä*. Toim. Marjatta Rahikainen. SHS, Historiallinen arkisto 107. Helsinki 1996.

Koskivirta Anu: ”Sisäinen vihollinen”. *Henkirikos ja kontrolli Pohjois-Savossa ja Karjalassa Ruotsin vallan ajan viimeisinä vuosikymmeninä*. Helsingin yliopisto. Helsinki 2001.

Kotanen Riikka: *Näkymättömästä näkökulmaksi. Parisuhdeväkivallan uhrit ja oikeudellisen sääntelyn muutos Suomessa*. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2013:5. Helsingin yliopisto. Helsinki 2013.

Larsen Klaus: *Murha takasi pääsyn taivaaseen*. Historia 9/2010. Helsinki 2010.

Leppänen Sami: *Kylläisyyden tavoittelua ja matkaansaatettua häiriötä. Rikollisuus Joensuun kaupungissa ja Liperin kunnassa vuosina 1938–1939 ja 1945–1953*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto 2019.

Lintunen Tiina: *Punaisten naisten tiet – Valtiorikosoikeuteen vuonna 1918 joutuneiden Porin Seudun naisten toiminta sota-aikana, tuomiot ja myöhemmät elämänvaiheet*. Turun yliopiston julkaisuja C 412. Turku 2015.

Lintunen Tiina: Punaiset naiset aikansa naiskuvan haastajina. *Suomi muuttuvassa maailmassa. Ulkosuhteiden ja kansallisen itseymmärryksen historiaa*. Toim. Erkki Railo & Ville Laamanen. Edita Publishing Oy. Turku 2010.

Nygård Toivo: *Erilaisten historiaa. Marginaaliryhmät Suomessa 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa*. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä 1998.

Ollila Anne: *Kirjoituksia kulttuurista, sukupuolesta ja historiasta*. SKS. Helsinki 2010.

Markkola Pirjo: *Synti ja siveys. Naiset uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 888, Tampere 2002.

Pohjola-Vilkuna Kirsi: (Väki)valtaa, pakkoa vai pahuutta. Mitä kerrottavaa lapsenmurhilla on? *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 2/1995.

Pulma Panu: *Suljetut ovet – Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU aikaan*. Historiallisia Tutkimuksia 230. Gummerus. Jyväskylä 2006.

Pylkkänen Anu: Avioliiton historiaa – Sukujen sopimuksesta kahden kauppaan. *Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Toim. Pia Letto-Vanamo. Gaudeamus. Jyväskylä 1991a.

Pylkkänen Anu: Holhouksen historiaa – Edusmiehisyydestä huoltoon. *Suomen oikeushistorian pääpiirteet. Sukuvallasta moderniin oikeuteen*. Toim. Pia Letto-Vanamo. Gaudeamus. Jyväskylä 1991b.

Pösö Tarja: *Naisesta naisvanki? – Tutkimus naisten rikollisuudesta*. Tampereen yliopisto. Tutkimuksia 83. Tampereen yliopisto. Tampere 1986.

Rautala Jyrki: *Turun ja Porin lääninhallitus 350 vuotta. Suomen lääninhallinnon tehtävien ja organisaation kehitys*. Oy Länsi-Suomi. Turku 1985.

Rublack, Ulinka: *The Crimes of Women in Early Modern Germany*. Oxford Studies in Social history. Oxford University Press. New York 1999.

Russell: Reason in Sexual Ethics. *Sexual Love and Western Morality. A philosophical Anthology*. Toinen painos. Toim. D.P. Verene. Jones and Bartlett Publishers. Atlanta 1995.

Siipi Jouko: *Ryysyrannasta hyvinvointivaltioon*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 1967.

Soikkanen Timo: *Suomalaisen poliisin synty ja Turun poliisilaitos 1816-1918*. Turun poliisi 200 vuotta osa I. Lounais-Suomen poliisilaitos. Turku 2016.

Suhonen Riitta: Rikollisia naisia vai pahantapaisia tyttölapsia? – Kuopion lääninvankilan naisvangit ja heidän rikoksensa vuosina 1890–1910. *Laittomuuden laitatiellä. – Rikos Suomessa 1500-luvulta nykypäivään*. Toim. Sari Forsström. Helsingin yliopisto. Helsinki 1996.

- Sundell Saana: *Syytetyn läsnäolon merkitys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseksi*. Pro gradu tutkielma, Oikeustieteellinen tiedekunta, Turun yliopisto 2019.
- Tikka Katja, Aaltonen Iisa ja Maaniitty Elina: *Punaisten lyhtyjien Helsinki. Prostituutio pääkaupungin historiassa*. Minerva Kustannus Oy. Helsinki 2018.
- Tikka Marko & Nevala Seija-Leena: *Kielletyt leikit. Tanssin kieltämisen historia Suomessa 1888-1948*. Atena Kustannus Oy. Jyväskylä 2020.
- Vainio-Korhonen Kirsi: *Vastuullinen historia. Historian tutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Gaudeamus Oy, 2017.
- Vainio-Korhonen Kirsi: *Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa. Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa*. SKS, Helsinki 2018.
- Vares Vesa: *Maakuntaa ja yhteiskuntaa palvellen. Turun poliisi 1918–2016*. Turun poliisi 200 vuotta osa II. Lounais-Suomen poliisilaitos. Turku 2016.
- Verene: *Sex, morality, and society. Sexual Love and Western Morality. A philosophical Anthology*. Toinen painos. Toim. D.P. Verene. Jones and Bartlett Publishers. Atlanta 1995.
- Wunsch Sinikka: *Lain nimessä. Pudasjärven poliisi ja nimismiehet 1891 – 1996*. Pudasjärven kihlakunnan poliisilaitos ja Pudasjärven kaupunki. Pudasjärvi 2005.
- Ylikangas Heikki: *Käännekohdat Suomen Historiassa. Pohdiskeluja kehityslinjoista ja niiden muutoksista uudella ajalla*. WSOY. Juva 1986.

Muu lähdeaineisto ja verkkojulkaisut

- Arkistojen portti: Lääninhallitukset. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/aineisto-opaat/laeninhallitukset> [haettu 4.3.2024].
- Arkistojen portti: Irtolaisuus. <https://portti.kansallisarkisto.fi/fi/aineisto-opaat/irtolaisuus> [haettu 3.3.2024].
- Finlex: Avioliittolaki 1929/234. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1929/19290234> [haettu 19.3.2024].

Jyväskylän yliopisto: Kansalaisyhteiskunnan tutkimusportaali: Sosiaalinen pääoma.

<http://kans.jyu.fi/sanasto/sanat-kansio/sosiaalinen-paaoma> [haettu 13.3.2024].

Turun yliopiston Suomen historian oppiaineen blogi: Uutta tutkimusta väärentäjien

historiasta. <https://blogit.utu.fi/suomenhistoria/uutta-tutkimusta-vaarentajien-historiasta/>

[haettu 10.3.2024].

Turun yliopisto: Förfalskarna – Allmogens litterarisering och kunskap om det svenska språket i brottslig kontext i Finland under 1800-talets första hälft -projekt.

<https://sites.utu.fi/forfalskarna/> [haettu 12.4.2024].